

MINISTERSTWO ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

WARSZAWA 2009

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Autor: *Teresa Jabłońska-Urbaniak*

WARSZAWA 2009

Przygotowanie i druk:

LOTOS Poligrafia sp. z o.o.

04-987 Warszawa, ul. Wał Miedzeszyński 98

www.lotos-poligrafia.pl

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

Autor: TERESA JABŁOŃSKA-URBANIAK

WARSZAWA 2009

SPIS TREŚCI

Wstęp Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	4
OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE	6
ROLNICTWO	8
• Ogólna charakterystyka polskiego rolnictwa	8
• Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	9
• Wartość produkcji rolniczej i relacje cen	12
• Dochody ludności rolniczej i wybrane rynki rolne	14
• Produkcja roślinna i wybrane rynki rolne	15
Rynek zbóż	17
Rynek produkcji nasiennej	18
Produkcja i rynek warzyw i owoców	19
Organizacja rynku owoców i warzyw	20
Wsparcie wspólnotowe na niektórych rynkach produktów roślinnych	21
• Produkcja zwierzęca i rynek mięsa i mleka	22
Rynek mięsa	24
Rynek mleka	25
• Rynki hurtowe i organizacja niektórych rynków	26
• Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji	26
• Rolnictwo ekologiczne	28
• Integrowana produkcja rolnicza	31
• Rolnictwo w regionach	32
OBSZARY WIEJSKIE	35
• Ogólna charakterystyka obszarów wiejskich	35
• Ludność wiejska	35
• Aktywność zawodowa i bezrobocie na wsi	36
• Infrastruktura na wsi	37
• Rozwój przedsiębiorczości i agroturystyka na obszarach wiejskich	38
PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY	39
• Spożycie artykułów żywnościowych	40
• Program PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność	42
• Produkty regionalne i tradycyjne	43
RYBOŁÓWSTWO	45
• Ogólne informacje o rybołówstwie w Polsce	45
• Infrastruktura rybołówstwa morskiego i rybactwa śródlądowego	45
• Infrastruktura rybactwa śródlądowego	46
• Podaż ryb morskich i słodkowodnych	47
• Rynek ryb i przetworów	47
• Przetwórstwo rybne	48

HANDEL ZAGRANICZNY	49
• Ogólne informacje o obrotach zagranicznych towarami	
• rolno-spożywczymi	49
• Geograficzna struktura handlu towarami rolno-spożywczymi	50
• Towarowa struktura handlu rolno-spożywczego	52
• Negocjacje z WTO – pozycja i stanowisko Polski	54
POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA i RYBOŁÓWSTWA	55
• Środki finansowe na wsparcie rolnictwa	55
• Pomoc krajowa	55
• Dopłaty do ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich	56
• Dopłaty bezpośrednie do gruntów rolnych	56
• Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006	59
• SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”	59
• Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013	61
• Modyfikacje PROW na lata 2007–2013	63
• Zmiany związane z tzw. „nowymi wyzwaniami”	63
• Polityka wsparcia rybołówstwa	64
• Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”	64
• Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007–2013	67
ROLNICZE INSTYTUCJE	70
• Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	70
• Agencja Rynku Rolnego	71
• Agencja Nieruchomości Rolnych	73
• Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	75
• Doradztwo, oświata, nauka	76
• Doradztwo rolnicze	76
• Szkoły rolnicze	77
• Jednostki naukowo-badawcze	78
ADRESY INSTYTUCJI ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM	80

Szanowni Państwo!

Mam przyjemność zaprezentować Państwu kolejną Medycję opracowania „Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce”. Publikacja ta ilustruje zmiany jakie zachodzą w polskim rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym, rybołówstwie oraz gałęziach przemysłu pracującego na rzecz sektora żywnościowego. Celem publikacji jest przekazanie osobom zainteresowanym zbioru informacji o wielkościach, trendach i złożoności procesów gospodarczych zachodzących w sektorze rolnym i żywnościowym. Publikacja może też stanowić źródło informacji o programach i rezultatach programów wspierających polski sektor rolno – spożywczy oraz rybołówstwo. Dostarczyć wielu uzupełniających informacji o sektorach i branżach, które prezentują swój dorobek i produkty na Targach. Publikacja przeznaczona jest dla odbiorców krajowych i zagranicznych.

Począwszy od II półrocza 2008 r. polska gospodarka odczuwa skutki światowej recesji, która zakłóciła i spowolniła procesy rozwojowe. Perturbacje odczuwalne są także w sektorze rolno – żywnościowym, zwłaszcza w handlu zagranicznym. Słabnący popyt na rynkach naszych partnerów handlowych zakłócił tempo dotychczas dynamicznie rozwijającego się handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi. Mimo to rok 2008 zakończył się wzrostem eksportu i dodatnim saldem obrotów w handlu żywnością. Świadczy to dobrze o konkurencyjności polskiego sektora żywnościowego. Polska żywność z dużym powodzeniem zdobywa uznanie wśród konsumentów – jej atutem jest wysoka jakość zdrowotna i walory konsumpcyjne. Jesteśmy z tego znani na rynkach europejskich, a ostatnio również na innych – pozaeuropejskich – rynkach.

Rozwój rynku żywnościowego był i jest moim priorytetem. Rynki rolne to sprawa dynamiczna i złożona. Obok niezwykle istotnych kwestii – marketingu, promocji, jakości żywności, z których większość została rozwiązana lub znacząco przyspieszona w roku 2008, powstają nowe problemy. W warunkach spowolnienia gospodarki szczególnego znaczenia nabiera kwestia cenowej dostępności żywności dla wszystkich grup konsumentów oraz udziału rolnika w cenie produktów oferowanych na rynku. Istnieje uzasadnione podejrzenie zbyt wysokich marż przedsiębiorstw łańcucha żywnościowego i nieadekwatnego, bo zbyt niskiego, udziału rolników w cenach produktów. To problem nie tylko Polski. Sprawa jest na tyle powszechna i ważna, że zainteresowała Komisję Europejską, która zaleciła krajom członkowskim zbadanie problemu, składając jednocześnie obietnicę podjęcia odpowiednich rozwiązań na szczeblu europejskim. Moje dotychczasowe działania doprowadziły do tego, że powstanie Międzyresortowy Zespół do spraw monitorowania działań podmiotów w całym łańcuchu żywnościowym.

Polska włączyła się w realizację unijnej polityki poprawy jakości wyrobów żywnościowych, między innymi poprzez wyróżnianie produktów o szczególnie wysokich walorach jakościowych znakiem PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność, a także ochronę unikalnych produktów o określonym pochodzeniu geograficznym lub wytwarzanych tradycyjną metodą. Bogactwo polskiej kuchni oraz wyjątkowych produktów rolno-spożywczych obrazuje stale wzrastająca liczba produktów aplikujących o rejestrację w Komisji Europejskiej jako chronione oznaczenia geograficzne,

chronione nazwy pochodzenia i gwarantowane tradycyjne specjalności. Zarejestrowanych jest obecnie 12 polskich nazw, złożyliśmy już 34 wnioski o rejestrację.

Sprawami promocji i jakości staramy się zainteresować rolników i przetwórców, ponieważ wysoka jakość surowców rolniczych ma duży wpływ na walory polskiej żywności. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 obejmuje dwa działania wspierające te kierunki – „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” oraz „Działania promocyjne i informacyjne”. Sejm RP przyjął w 2009 r. ustawę o funduszach promocji żywności, która tworzy trwałe podstawy prawne gromadzenia oraz wydatkowania środków finansowych na promocję usuwając dotychczasowy problem polegający na chronicznym niedoborze środków na cele promocji. Stawiając na jakość surowców rolniczych uzyskiwanych w warunkach czystości środowiska dbamy o rozwój gospodarstw produkujących tradycyjnymi metodami. Rolnictwo ekologiczne rozwija się dynamicznie, choć jego rozmiary nie są jeszcze duże, mimo wysokiego potencjału. Równocześnie prowadzona jest integrowana produkcja rolnicza, która wykorzystuje zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu, zwracając szczególną uwagę na ochronę środowiska.

Odłąbną część publikacji stanowi informacja o głównych elementach polityki wobec wsi i rolnictwa oraz rybołówstwa, która współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej i z budżetu krajowego. Udowodniliśmy, że potrafimy dobrze i w pełni wykorzystać środki płynące z UE. Świadczą o tym już zakończone programy sektorowe – informujemy o tym w publikacji. Przed nami realizacja nowych programów dla wsi, rolnictwa oraz rybołówstwa. Najważniejsze z nich to – „Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013” oraz Sektorowy Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007–2013”.

Pełne wykorzystanie środków ze wszystkich programów wymaga dużej aktywności i przedsiębiorczości beneficjentów oraz zaangażowania administracji, organizacji samorządowych i zawodowych, doradztwa, a także wszystkich jednostek oraz osób działających na rzecz rolnictwa, wsi i rybołówstwa.

W maju 2009 r. minęło 5 lat naszego członkostwa w UE. W polskim sektorze żywnościowym i rybołówstwie nastąpiło wiele pozytywnych zmian, które w znacznej części są rezultatem zwiększonego dopływu środków finansowych, ale także wykorzystania przez rolników, rybaków i przetwórców szans jakie stworzyło otwarcie na świat i swobodny przepływ towarów i usług.

Życzę Państwu ciekawej lektury.

Marek Sawicki

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Polska jest krajem w Europie Środkowej o powierzchni 312,7 tys. km² (9 miejsce w Europie i 68 w świecie) i liczbie ludności 38,1 mln osób (8 miejsce w Europie i 32 w świecie).

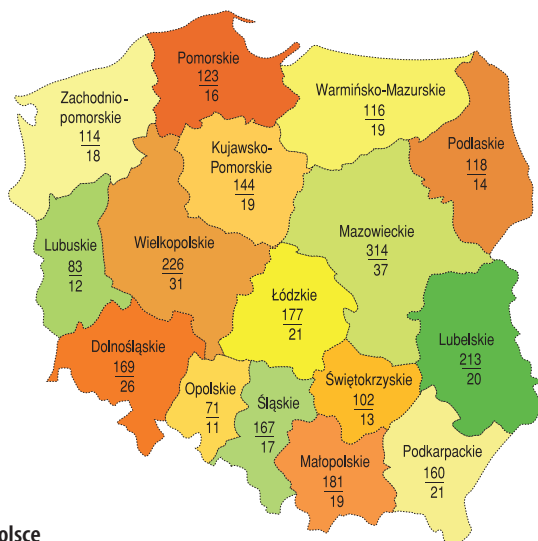
Od 1 maja 2004 r. Polska jest członkiem Unii Europejskiej, zajmując wśród 27 krajów 7 miejsce pod względem liczby ludności ogółem i pierwsze pod względem liczby ludności rolniczej oraz drugie miejsce (po Rumunii) pod względem liczby gospodarstw rolnych. Pracujący w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie oraz rybactwie 2,5 – krotnie przekraczają procentowy udział pracujących w tych sektorach w UE-27 (odpowiednio – 14,7% i 5,8%). Polska zajmuje 7,1% ogólnej powierzchni krajów Unii granicząc z 7 krajami, w tym 4 członkami UE (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) i 3 spoza Unii (Rosja, Białoruś, Ukraina).

Polska charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczo-środowiskową. Szczególną ochroną objęte są parki narodowe zajmujące ponad 314,5 tys. ha, rezerваты przyrody w liczbie 1441 o powierzchni ponad 173 tys. ha, parki krajobrazowe zajmujące powierzchnię blisko 2602 tys. ha i pomniki przyrody w liczbie 36,0 tysięcy. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni lądowej kraju przekracza 30%. Chronionych jest wiele gatunków zwierząt, z których do najważniejszych zalicza się żubry, kozice, niedźwiedzie, bobry, rysie i wilki.

Ponad 75% terytorium kraju położone jest poniżej 200 m n.p.m., a tylko niespełna 3% powyżej 500 m n.p.m.

2478 Liczba gmin
16 Liczba województw

Ryc. 1. Jednostki podziału terytorialnego w Polsce

Klimat w Polsce charakteryzuje się dużymi wahaniami w długości poszczególnych pór roku. W ostatnich 4 latach średnia temperatura powietrza wahała się od 8,3°C do 9,4°C, a suma opadów w przedziale 585 mm do 609 mm. Opady atmosferyczne są głównym źródłem zasobów wodnych i charakteryzują się dużymi wahaniami w latach, miesiącach i regionach. W rezultacie występują obszary suszy i podtopienia, a nawet powodzie.

Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 65 miast na prawach powiatów i 2.478 gmin. Jednostkami pomocniczymi w gminach są m. innymi sołectwa, których jest ponad 40,3 tysiące.

Liczba ludności w Polsce w 2008 r. wyniosła 38,1 mln osób, w tym w miastach 23,3 mln, a na obszarach wiejskich 14,8 mln. W wieku produkcyjnym znajdowało się 24,6 mln, z tego w miastach 15,3 mln, a na wsiach 9,3 mln osób. W wyniku ujemnego salda migracji zagranicznych nastąpił ubytek rzeczywistej liczby ludności. W porównaniu do 2000 r. w 2008 r. liczba ludności zmniejszyła się o 118 tys. osób, przy czym spadek dotyczył tylko miast (382 tys. osób). Na obszarach wiejskich wystąpił wzrost liczby mieszkańców (o 264 tys.). Ujemne saldo migracji wewnętrznej na pobyt stały w miastach i wyniosło w 2008 r. – 38,9 tys., podczas gdy w roku poprzednim wyniosło ono – 47,9 tys. W 2008 r. nastąpił dalszy wzrost przyrostu naturalnego ludności. Urodzenia żywe na 1000 mieszkańców wyniosły 10,9 wobec 10,2 w 2007 r. a zgony odpowiednio 10,0 i 9,9.

Po 4 latach wysokiego tempa wzrostu gospodarczego w Polsce, od II półroczu roku 2008. sukcesywnie postępowało osłabienie tendencji wzrostowych we wszystkich sektorach gospodarki. W rezultacie w IV kwartale 2008 PKB wzrósł o 3,0%, a w całym roku 2008 o 4,9%. Niekorzystne trendy w gospodarce były konsekwencją ogólnoświatowej dekonjunkury, na którą złożyły się perturbacje na światowych rynkach finansowych i postępująca globalna recesja. W wyniku płynących impulsów kryzysowych z gospodarki światowej obniżyła się w Polsce dynamika popytu wewnętrznego, przede wszystkim inwestycyjnego, zmniejszyło tempo wzrostu produkcji i sprzedaży detalicznej. W rezultacie wyraźnie osłabło tempo przyrostu nowych miejsc pracy, zatrudnienia i wydajności pracy. Zjawiska kryzysowe najbardziej odczuwalne stały się w przemyśle, sektor rolnictwa w mniejszym stopniu odczuł skutki kryzysu. Mimo to tempo wzrostu produkcji globalnej rolnictwa było niższe niż w roku poprzednim, obniżyła się wartość produkcji zwierzęcej i nastąpił – podobnie jak w większości rolnictwa europejskiego – wzrost kosztów produkcji rolnej.

Według wstępnych szacunków, Produkt Krajowy Brutto (PKB) w 2008 r. był realnie wyższy o 4,9% niż przed rokiem, wobec wzrostu o 6,8% w 2007 r., 6,2% w 2006, r. i 3,6% w 2005 r. Pomimo odczuwalnego spowolnienia gospodarczego, Polska jako jeden z nielicznych krajów w Europie zanotowała wzrost PKB i spadek liczby bezrobotnych. Liczba bezrobotnych wyniosła 1,5 mln osób i była niższa niż przed rokiem o 0,2 mln, wobec 3 mln. w 2004 r.

ROLNICTWO

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POLSKIEGO ROLNICTWA

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem – średnia wielkość gospodarstwa rolno-ego wynosi 10,15 ha gruntów rolnych, przy czym ponad połowa gospodarstw produkuje wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, ograniczając wydatki na zakup żywności i koszty utrzymania rodziny. Gospodarstwa te o relatywnie niewielkim areale prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Mimo tego, a także faktu występowania przewagi gleb o niskiej przydatności rolniczej, Polska jest znaczącym w świecie i Europie producentem produktów rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego.

TABELA 1. Udział i miejsce polskiego rolnictwa w świecie i UE (27 państw)

	Udział		Miejsce	
	w świecie	w UE	w świecie	w UE
Produkcja niektórych artykułów rolnych				
– pszenica	1,4	6,9	16	4
– żyto	19,8	37,6	3	2
– ziemniaki	3,7	19,0	7	1
– buraki cukrowe	5,1	11,2	7	3
– rzepak	4,3	11,6	6	3
– jabłka	1,6	10,6	12	2
– mięso	1,3	8,8	14	5
– mleko krowie	2,3	8,2	10	4
Pogłowie				
– bydła	0,4	6,4	457	7
– trzody chlewnej	1,8	11,3	7	3

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2008 Dane za 2007 r.

Znaczące miejsce zajmuje Polska także w produkcji owoców jagodowych (truskawek, malin i porzeczek) oraz warzyw gruntowych, takich jak: cebula, kapusta i kalafior.

Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje regionalne decydują o specjalizacji produkcji.

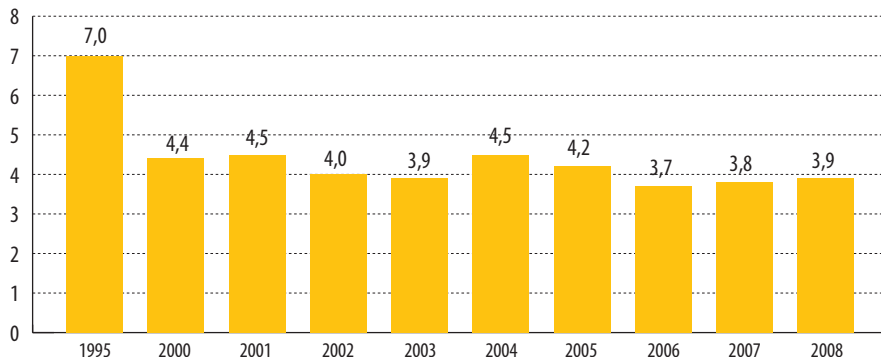
Tereny Polski centralnej, wschodniej i północnej to obszary upraw ziemniaków i żyta oraz użytki zielone. Sady i plantacje owoców jagodowych zlokalizowane są na Mazowszu (rejon grójecki), w woj. lubelskim, na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i woj. łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych koncentrują się w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Największa koncentracja chowu bydła występuje w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim. Chów owiec jedynie w rejonach górskich (woj. małopolskie) ma większy wymiar.

Rok 2008 r. był drugim – po 2007 roku – w którym rolnictwo odnotowało wzrost produkcji, jednak tempo tego wzrostu było niższe niż w roku poprzednim, kiedy to uzyskano bardzo dobre wyniki produkcyjne. Globalna produkcja rolnicza w porównaniu do roku 2007 wzrosła o 3,1%, na co złożył się wzrost produkcji roślinnej o 6,8% i spadek produkcji zwierzęcej o 1,5%. Spadek dynamiki PKB w gospodarce ogółem

w 2008 roku – o 1,9% w porównaniu do roku 2007 – był skutkiem spowolnienia gospodarczego oraz wyraźnie słabszej reakcji sektora rolnego na impulsy kryzysowe czego efektem jest wzrost udziału rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa w PKB.

Ryc. 2. Udział rolnictwa, leśnictwa i łowiectwa w PKB (w %)

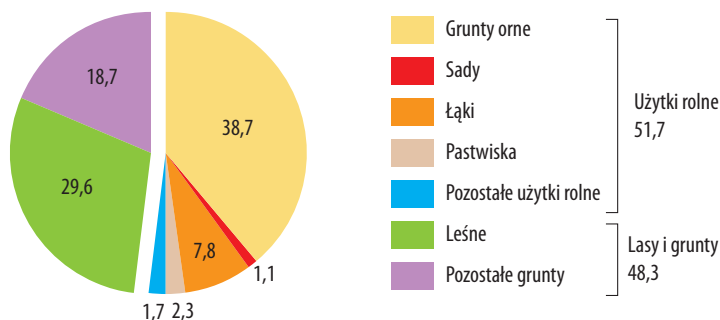
ZASOBY ZIEMI ROLNICZEJ I STRUKTURA JEJ UŻYTKOWANIA

W ogólnej powierzchni Polski wynoszącej 31,3 mln ha, powierzchnia użytków rolnych wynosi 16,2 mln ha, stanowiąc 51,7% ogólnej powierzchni kraju. Powierzchnia gruntów ornych wynosiła 12,1 mln ha i stanowiła 74,9% powierzchni użytków rolnych. W sektorze prywatnym znajdowało się 15,6 mln ha tj. 96,7% użytków rolnych, w tym 89% (14,4 mln ha) znajdowało się w użytkowaniu gospodarstw indywidualnych. Rok 2008 nie przyniósł istotnych zmian powierzchni ogólnej, ani struktury użytkowania gruntów rolnych należących do gospodarstw. Na niewielkie – w porównaniu do roku 2007 – zmniejszenie powierzchni tych użytków w roku 2008 złożyły się: ograniczenie powierzchni użytków rolnych w sektorze publicznym o blisko 33 tys. ha oraz niewielki, bo wynoszący około 10 tys. ha wzrost użytków w sektorze prywatnym.

Powierzchnia gruntów ornych będących w dobrej kulturze wynosiła w roku 2008 12,1 mln ha i stanowiła 74,9% ogólnej powierzchni użytków rolnych. W porównaniu do roku 2007 powierzchnia gruntów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej wzrosła o około 200 tys. ha.

Jakość użytków w Polsce jest niska, niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się w Polsce wysoką piaszczystością, jest w Polsce dwukrotnie większy niż średnio w UE; w Polsce wynosi 60,8%, a w UE – 31,8%.

Ryc. 3. Struktura użytkowania gruntów w 2008 r. (w % powierzchni ogółem)

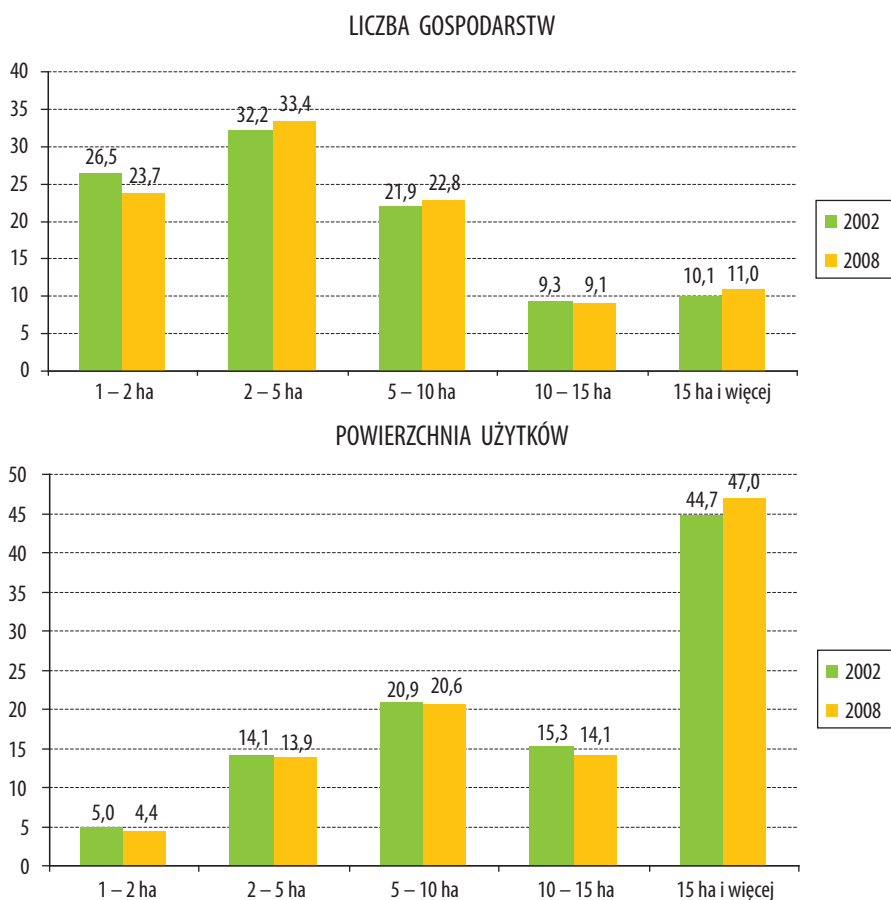

Źródło: GUS. Rolnictwo Warszawa 2009.

Wskaźnik bonitacji gleb będący ilorazem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu do średniej z UE. Od czasu akcesji Polski do UE zmniejsza się powierzchnia gruntów ugorowanych na gruntach ornych. W roku 2008 wyniosła ona około 463 tys. ha i była ponad 3-krotnie niższa niż w 2004 r. W gospodarstwach indywidualnych, grunty ugorowane ograniczono w tym czasie ponad 2,5-krotnie. Powierzchnia ugorów w sektorze prywatnym w 2008 roku wyniosła 411 tys. ha. Tendencja do zmniejszania powierzchni ugorów związana jest ze stosowaniem dopłat bezpośrednich do każdego hektara użytkowanego rolniczo oraz wzrostem cen ziemi rolniczej.

Rok 2008 nie przyniósł istotnych zmian w strukturze gospodarstw rolnych według grup obszarowych i użytkowanej przez nie powierzchni. Zmiany nie przekraczały 0,5% i miały charakter nieznaczny. Indywidualnych gospodarstw rolnych o areale powyżej 1 ha użytków rolnych było 1806,5 tys. W porównaniu do roku 2002 r. liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 145,2 tys., tj. o 8,5 %. Największy spadek liczby gospodarstw w porównaniu do roku 2002 wystąpił w grupie obszarowej 1–2 ha UR, gdzie liczba gospodarstw zmniejszyła się o 88,3 tys. W 2008 roku, w porównaniu do roku 2007, odnotować należy nieznaczny wzrost liczby gospodarstw powyżej 1 ha (o 2,4 tys) przy jednoczesnym wzroście powierzchni użytkowanych przez nie gruntów rolnych (o 23,9 tys. ha). Podobnie jak w latach poprzednich w po-

Ryc. 4. Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w 2002 i 2008 r. (w %)

Źródło: GUS. Rolnictwo Warszawa 2009 r.

wierzchni użytków rolnych widoczna jest przewaga udziału gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 15 ha.

Od czasu integracji z UE wzrasta zainteresowanie zakupem ziemi rolniczej, co skutkuje wzrostem jej cen. Nasilenie transakcji w rynkowym obrocie ziemią rolniczą cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, uwarunkowanym głównie podażą, odmienną strukturą agrarną, siłą ekonomiczną gospodarstw i zróżnicowanymi motywacjami zakupu gruntów. Relatywnie najmniejsze obroty notowane są w regionach południowej i środkowej Polski gdzie struktura gospodarstw jest najbardziej rozdrobniona i dominuje przekazywanie ziemi usamodzielniającym się dzieciom.

Najwyższą dynamikę cen notuje się przy zakupach ziem najsłabszych, najmniej przydatnych rolniczo, co wskazuje na popyt nie związany z produkcją rolniczą.

TABELA 2. Przeciętne ceny gruntów ornych i łąk w obrocie prywatnym

	Cena za 1 ha			
		w zł	żyta w dt	żywca rzeźnego wieprzowego w dt
Grunty orne	2000	4 786	115,3	13,3
	2005	8 244	237,8	21,1
	2008	15 388	221,7	37,9
Dobre (pszenno-buraczane)	2000	6 712	161,7	18,6
	2005	11 001	317,3	28,1
	2008	18 747	270,1	46,2
Średnie (żytnio-ziemniaczane)	2000	4 920	118,5	13,7
	2005	8 603	248,1	22,0
	2008	16 096	321,9	39,6
Słabe (piaszczyste)	2000	2 725	65,6	7,6
	2005	5 843	168,5	14,9
	2008	12 222	176,1	30,1
Łąki dobre	2000	4 883	117,6	13,6
	2005	6 144	177,2	15,7
	2008	12 489	179,9	30,8
Łąki słabe	2000	2 753	66,3	7,6
	2005	4 003	115,5	10,2
	2008	9 275	133,6	22,8

Źródło: GUS. Rolnictwo Warszawa 2009

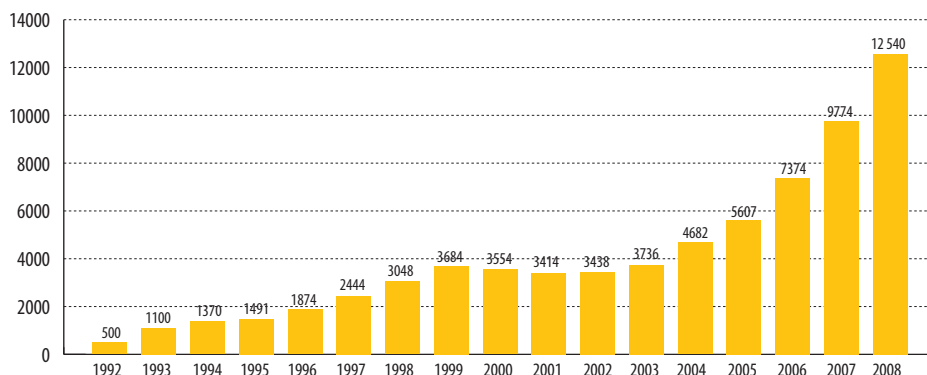
Wysoka dynamika wzrostu średnich cen gruntów rolnych utrzymała się również w roku 2008. Jednak wzrost cen był nieco wolniejszy niż w roku poprzednim, tak w obrocie prywatnym jak i z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Do końca czerwca 2009 r. Agencja sprzedała 1877 tys. ha, tj. 62% ziemi pozostającej w Zasobie. Maleje podaż ziemi do sprzedaży z Zasobu WRSP, przy czym jednym z czynników hamujących proces sprzedaży są roszczenia reprivatyzacyjne, które dotyczą około 500 tys. ha. Obecnie Agencja posiada do rozdysponowania 315,5 tys. ha gruntów, które sukcesywnie przygotowywane są do sprzedaży lub dzierżawy, przy czym do zagospodarowania rolniczego kwalifikuje się 215 tys. ha (68% ogółu gruntów do zagospodarowania).

Równocześnie zgodnie z ustawą z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego Agencja może nabywać nieruchomości rolne na rynku prywatnym. Sprzedaż nieruchomości rolnych przez Agencję realizowana jest głównie w trybie przetargów nieograniczonych lub przetargów ograniczonych do określonej kategorii uprawnionych osób, np. rolników indywidualnych zamierzających powiększyć własne gospodarstwa rodzinne. Łącznie – od początku działalności w tym zakresie – Agencja przeprowadziła około

680 tys. przetargów, w tym około 20 tys. przetargów ograniczonych. Część sprzedaży odbywa się w trybie pierwszeństwa nabycia przez dotychczasowych dzierżawców.

Ceny wywoławcze do przetargów ustalane są w oparciu o kryteria rynkowe. W transakcjach sprzedaży gruntów rolnych Zasobu (z wyłączeniem gruntów zabudowanych o szczególnym charakterze, np. ze złożami kopalin, pod wodami itd.), w 2008 r. uzyskano średnią cenę 1 ha w wysokości 12 540 zł. W I kwartale 2009 r. średnia cena transakcyjna wynosiła 13.660 zł za 1 ha.

Ryc. 5. Ceny sprzedaży nieruchomości rolnych ANR w zł/ha w latach 1992–2008

Źródło: ANR.

WARTOŚĆ PRODUKCJI ROLNICZEJ I RELACJE CEN

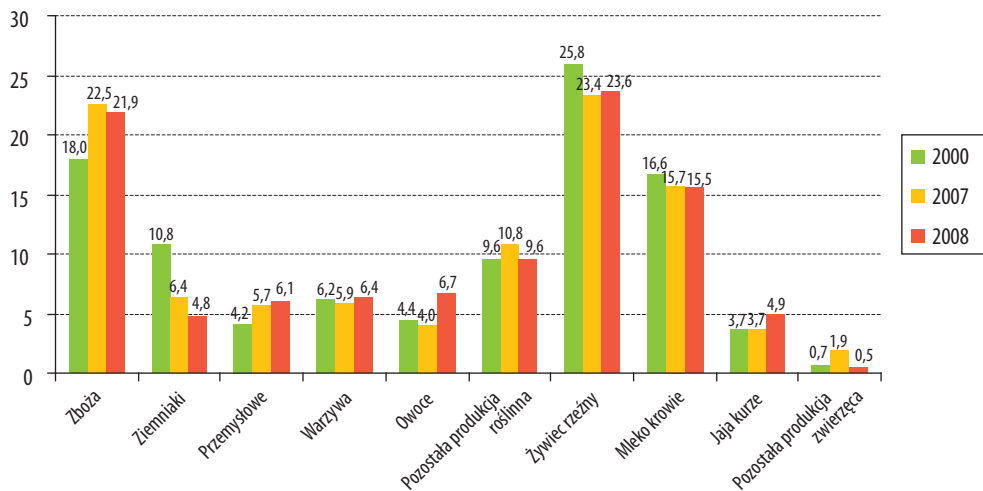
W 2008 r. globalna produkcja rolnicza osiągnęła wartość 82,96 mld. zł i była o 3,1% większa niż w 2007 r. Produkcja roślinna osiągnęła poziom 46,07 mld zł i była wyższa o 6,8% niż w roku poprzednim, a produkcja zwierzęca w wysokości 36,88 mld zł była niższa o 1,5%. Produkcja towarowa stanowiła 67,9% wartości produkcji globalnej, przy czym jej udział w produkcji globalnej zwiększył się w porównaniu do roku poprzedniego o 3,5 pkt, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 3,1%.

TABELA 3. Dynamika globalnej i towarowej produkcji rolniczej (w % – ceny bieżące)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008	2008
	Rok poprzedni = 100						2000=100	2005=100
Produkcja globalna ogółem	99,2	107,5	95,7	98,8	105,9	103,1	114,2	107,8
– roślinna	94,3	116,7	88,1	94,8	108,9	106,8	108,2	110,2
– zwierzęca	104,8	97,3	105,2	102,6	102,9	98,5	118,3	104,0
Produkcja towarowa ogółem	105,2	103,3	95,4	104,2	101,5	106,2	124,8	112,4
– roślinna	101,1	112,2	87,0	103,7	99,3	111,3	122,9	114,6
– zwierzęca	107,7	97,5	102,1	104,6	103,1	102,4	125,7	110,4
Udział produkcji towarowej w produkcji globalnej	64,9	66,3	67,7	70,5	64,4	67,9	X	X

Źródło: GUS – Rolnictwo w 2008 r.

Ryc. 6. Struktura globalnej produkcji rolniczej w 2000, 2007 i 2008 r. (w % – ceny bieżące)

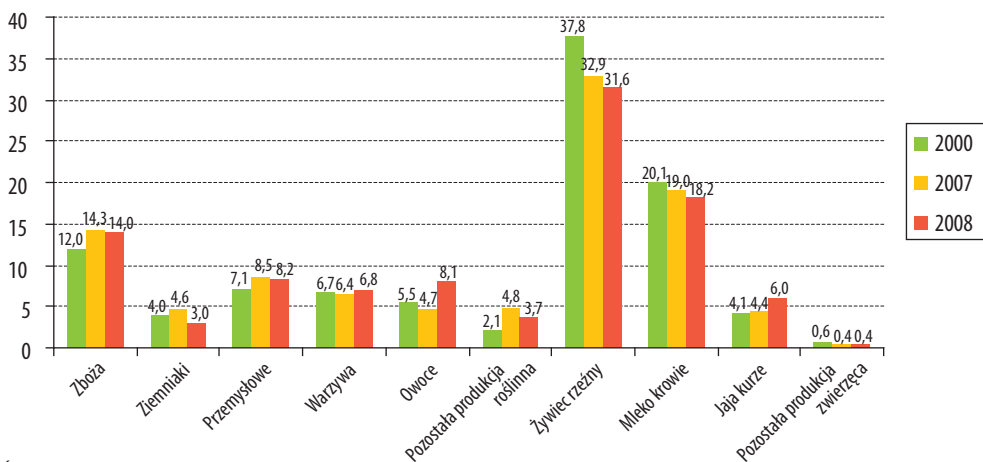

Źródło: Rolnictwo w 2008 r. GUS. Warszawa 2009.

Duże wahania dynamiki produkcji roślinnej i zwierzęcej w poszczególnych latach są spowodowane głównie zmiennymi warunkami pogodowymi, które wpływają na poziom plonów i zbiorów, a w konsekwencji ograniczenie zasobów paszowych i wzrost ich cen, co odbija się na poziomie produkcji zwierzęcej.

W 2008 r zdecydowanie pogorszyły się rynkowe uwarunkowania produkcji rolnej, zwłaszcza w stosunku do wyjątkowo korzystnego pod tym względem roku poprzedniego. Sytuacja produkcyjno – ekonomiczna rolnictwa w roku 2008 kształtowała się pod wpływem zwiększonych zbiorów zbóż i zmniejszającej się podaży żywca wieprzowego, co wpływało na poziom cen rolnych w kraju. Postępująca dekoniunktura na światowych rynkach zbóż i mleka, stanowiła jeden z głównych czynników spadku cen tych produktów również w Polsce. Dynamicznie natomiast rosły w 2008 roku ceny środków produkcji dla rolnictwa. W konsekwencji wolniejszego wzrostu cen rolnych niż cen środków produkcji dla rolnictwa, wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) obniżył się ze 107,7 w roku 2007 do 91,0 w roku 2008.

Ryc. 7. Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2000, 2007 i 2008 r. (w % – ceny bieżące)

Źródło: GUS – Rolnictwo w 2008.

TABELA 4. Relacje cen produktów rolnych do cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwa rolne

Wyszczególnienie	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008	
	Rok poprzedni = 100							2000 = 100	2005 = 100
Ceny produktów rolnych sprzedawanych ogółem	114,7	99,5	111,4	97,9	102,6	114,5	101,2	124,0	118,9
– roślinnych	107,4	106,2	93,1	94,8	114,7	125,1	94,8	122,0	136,0
– zwierzęcych	118,8	95,6	122,3	99,7	96,7	108,4	104,9	122,9	109,9
Ceny towarów i usług Zakupywanych	111,4	102,1	108,6	102,0	100,6	106,3	111,2	145,9	118,9
Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) produktów sprzedawanych do cen towarów i usług zakupywanych	103,0	97,5	102,6	96,0	102,0	107,7	91,0	85,1	100,0

Źródło: Rolnictwo w 2008 r. GUS.

W 2008 r. wskaźnik cen towarów i usług (inflacja) wyniósł 105,2% w stosunku do 2007 r., co oznacza, że wzrost cen produktów rolnych nie nadążył za wzrostem cen innych towarów oraz usług. Na tym tle szczególnie wysoki wzrost wystąpił w towarach i usługach dla rolnictwa, na zaopatrzenie bieżącej produkcji rolnej (112,8%) i cele inwestycyjne (105,3%). Najbardziej zdrożały – o ponad 38% nawozy, w tym fosforowe o blisko 56%. Tak wysoki wzrost cen nawozów jest skutkiem skokowego wzrostu cen surowców do produkcji nawozów na rynkach światowych. Ceny pasz wzrosły o ponad 14%, a środków ochrony roślin o blisko 10%. Znacząco – o ponad 11% – wzrosły ceny obsługi maszynowej. Ceny pozostałych grup środków do produkcji rolnej wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim od 3 do 7%, w tym detaliczne nasion, drzewek, sadzonek o 3%, a usług weterynaryjnych o 3,1%. Różny wzrost cen poszczególnych produktów rolnych i środków do produkcji rolniczej wpłynął na znaczące zróżnicowanie opłacalności poszczególnych kierunków produkcji. W niekorzystnej sytuacji znaleźli się producenci zbóż i mleka, w lepszej producenci żywca wieprzowego, bo kolejne kwartały roku 2008 przynosiły poprawę relacji cen środków produkcji do cen żywca wieprzowego. Przeciętne ceny skupu trzody chlewnej wzrosły w 2008 r. w stosunku do 2007 r. o 15,8%, a ziemniaków przemysłowych o blisko 10%. Obniżyły się ceny zbóż o blisko 9%, a także ceny mleka i drobiu.

DOCHODY LUDNOŚCI ROLNICZEJ

Rok 2008 nie był korzystny pod względem dochodów dla polskich rolników. Na podstawie danych makroekonomicznych szacuje się, że nieznacznemu wzrostowi wartości produkcji rolniczej w 2008 r. towarzyszył prawie 9% wzrost wartości tzw. zużycia pośredniego (głównie cen nawozów, pasz oraz środków ochrony roślin), co spowodowało blisko 10% spadek wartości dodanej w rolnictwie w porównaniu do roku 2007, a w konsekwencji obniżenie dochodów rolniczych. Korzystny wpływ na wielkość dochodów miała wyższa (o 15%) kwota dopłat bezpośrednich (skutek wzrostu stawek płatności uzupełniających), natomiast niekorzystny – wzrost kosztów amortyzacji (o 6%) oraz ograniczenie pozostałych subwencji (o 13%). Wyniki rachunkowości rolnej reprezentatywnej próby dla grupy 750 tys. gospodarstw rolnych, które tworzą blisko 90% wartości dodanej rolnictwa (FADN) potwierdzają, że w roku 2008 nastąpiło realne zmniejszenie wartości dodanej i dochodu rolniczego w porównaniu do roku 2007.

Spadek dochodów rolniczych w 2008 roku odnotowano w wielu krajach członkowskich UE, w tym w Niemczech i na Litwie. Podstawową przyczyną tego spadku – podobnie jak w Polsce – był wzrost kosztów i pozostałych elementów wartości zużycia pośredniego.

TABELA 5. Porównanie wybranych danych dot. średniego gospodarstwa rolnego w systemie FADN za lata 2007 i 2008

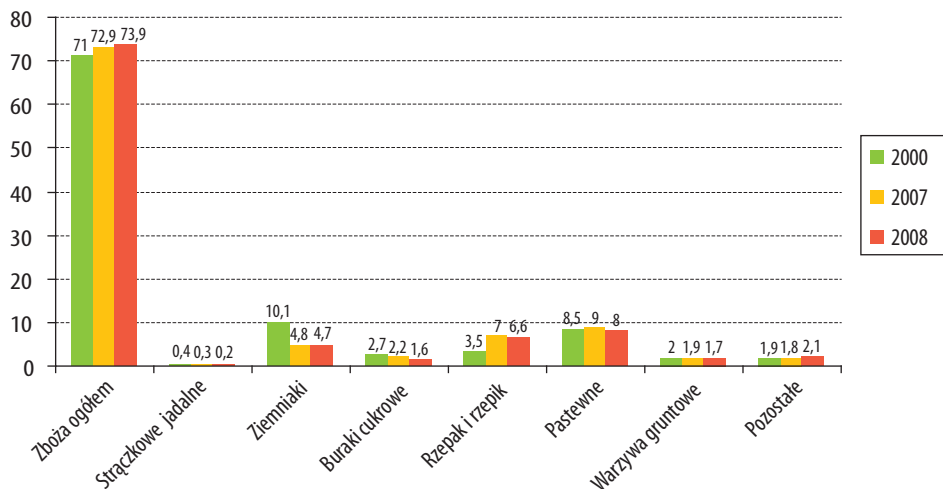
Wyszczególnienie	2007	2008	2008/2007 (%)
Powierzchnia UR w ha	16,8	16,8	100
Produkcja ogółem (zł)	93 246	95 076	102,0
w tym: – roślinna	52 253	52 381	100,2
– zwierzęca	39 879	41 581	104,3
Zużycie pośrednie (zł)	55 160	61 336	111,2
Amortyzacja (zł)	12 582	13 317	105,8
Podatki (zł)	932	907	97,3
Dopłaty do działalności operacyjnej (zł)	11 436	10 974	96,0
Dochód z gospodarstwa (zł)	30 162	24 250	80,4
Udział dopłat w dochodzie (%)	37,9	45,3	119,5

Źródło: Źródło: Opracowanie IERiGŻ 2009 r.

PRODUKCJA ROŚLINNA I WYBRANE RYNKI ROLNE

Ogólna powierzchnia zasiewów pod zbiory 2008 r. wyniosła 11,6 mln ha i była o 175 tys. ha (o 1,5%) większa niż w roku poprzednim. W stosunku do roku poprzedniego zmniejszyła się powierzchnia zasiewów podstawowych upraw rolnych z wyjątkiem powierzchni uprawy zbóż i roślin pastewnych. Do zwiększenia zasiewów zbóż skłoniły rolników przede wszystkim wysokie ceny zbóż po zbiorach 2007. W rezultacie powierzchnia uprawy zbóż ogółem (tj. zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi, kukurydzy, gryki, prosa i innych zbożowych) zwiększyła się do 8,6 mln ha i była wyższa zarówno w stosunku do ubiegłorocznej o 2,9% jak i do średniej z lat 2001–2005 o 2,4%. W porównaniu z rokiem 2007 zwiększyła się o 4,6% powierzchnia zasiewów zbóż intensywnych (pszenicy, jęczmienia i pszenżyta), natomiast zmniejszyła się o 0,4% powierzchnia uprawy zbóż ekstensywnych (żyta, owsa mieszanek paszowych). Zwiększył się areal uprawy roślin pastewnych – o 7,4%, zmniejszył się zaś areal uprawy rzepaku i rzepiku (o 3,2%), ziemniaków (o 3,6%), buraków cukrowych (o 24,2%) i warzyw gruntowych (o 8,9).

Ryc. 8. Struktura zasiewów poszczególnych upraw w 2000, 2007 i 2008 r. (w %)

Źródło: GUS Rolnictwo w 2008.

TABELA 6. Powierzchnia upraw, zbiory i plony podstawowych ziemiopłodów

Rodzaj uprawy	1996–2000			2001–2005			2007			2008		
	Średniorocznie			Średniorocznie			Średniorocznie			Średniorocznie		
	1996–2000	2001–2005	2007	2008	1996–2000 = 100	2001–2005 = 100	2007 = 100	2008	1996–2000 = 100	2001–2005 = 100	2007 = 100	2008
Zboża ogółem	A	8 796,0	8 352,9	8 352,9	8 598,8	97,7	102,4	102,9	97,7	102,4	102,9	102,9
	B	28,6	31,9	32,5	32,2	112,6	100,9	99,1	112,6	100,9	99,1	99,1
	C	25 189,4	26 758,3	27 142,8	27 664,3	109,8	103,3	101,9	109,8	103,3	101,9	101,9
Pszemica ogółem	A	2 576,8	2 375,6	2 112,0	2 277,9	88,4	95,9	107,8	88,4	95,9	107,8	107,8
	B	34,0	38,0	39,4	40,7	119,7	107,1	103,3	119,7	107,1	103,3	103,3
	C	8 772,0	9 022,0	8 317,3	9 274,9	105,7	102,8	111,5	105,7	102,8	111,5	111,5
Żyto	A	2 275,4	1 601,0	1 316,2	1 396,5	61,3	87,2	106,1	61,3	87,2	106,1	106,1
	B	22,7	24,4	23,7	24,7	108,8	101,2	104,2	108,8	101,2	104,2	104,2
	C	5 160,0	3 910,0	3 125,6	3 448,5	66,8	88,2	110,3	66,8	88,2	110,3	110,3
Jęczmień ogółem	A	1 142,6	1 053,0	1 232,4	1 206,6	105,6	114,6	97,9	105,6	114,6	97,9	97,9
	B	29,9	31,7	32,5	30,0	100,3	94,6	92,3	100,3	94,6	92,3	92,3
	C	3 420,0	3 337,0	4 008,1	3 619,4	105,8	108,5	90,3	105,8	108,5	90,3	90,3
Owies	A	590,0	544,4	582,6	550,6	93,3	101,1	94,5	93,3	101,1	94,5	94,5
	B	24,4	24,7	25,1	22,9	93,9	92,7	91,2	93,9	92,7	91,2	91,2
	C	1 437,5	1 346,0	1 462,3	1 262,3	93,8	87,8	86,3	93,8	87,8	86,3	86,3
Pszeszczaw ogółem	A	663,4	1 004,4	1 260,2	1 333,5	201,3	132,8	105,8	201,3	132,8	105,8	105,8
	B	30,2	32,2	32,9	33,4	110,6	103,7	101,5	110,6	103,7	101,5	101,5
	C	2 006,0	3 237,0	4 147,1	4 459,6	137,8	222,3	107,5	137,8	222,3	107,5	107,5
Ziemniaki	A	1 292,0	813,0	569,6	548,9	42,5	67,5	96,4	42,5	67,5	96,4	96,4
	B	183,0	180,0	207,0	191,0	104,4	106,1	92,3	104,4	106,1	92,3	92,3
	C	23 620,0	14 600,0	11 791,1	10 462,0	44,3	71,66	88,7	44,3	71,66	88,7	88,7
Rzepak i rzepik	A	409,6	479,4	796,8	771,1	188,3	160,8	96,8	188,3	160,8	96,8	96,8
	B	20,7	24,6	26,7	27,3	131,9	111,0	102,2	131,9	111,0	102,2	102,2
	C	846,7	1 178,0	2 129,9	2 105,8	248,7	178,8	98,9	248,7	178,8	98,9	98,9
Buraki cukrowe	A	395,4	298,0	247,4	187,5	47,4	62,9	75,8	47,4	62,9	75,8	75,8
	B	377	411	513	465	123,3	113,1	90,6	123,3	113,1	90,6	90,6
	C	14 920,1	12 236,0	11 475,0	8 715,1	58,4	71,2	68,7	58,4	71,2	68,7	68,7

A – powierzchnia w tys. ha; B – plony z 1 ha w dt; C – zbiory w tys. ton
 Źródło: GUS: Rolnictwo w 2008 r. Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych 2008 r. Mały Rocznik Statystyczny 2008.

W 2008 r. ogólna liczba gospodarstw zajmujących się uprawą ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych wyniosła 1897,6 tys., tj. 73,6% ogólnej liczby gospodarstw rolnych i 79,4% liczby gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Najwięcej gospodarstw – 1666,4 tys., tj. 87,8% liczby gospodarstw prowadzących uprawę ziemiopłodów prowadziło produkcję zbóż. Średnia powierzchnia zasiewów zbóż w 1 gospodarstwie wynosiła 5,01 ha. Mimo ograniczania powierzchni ziemniaków nadal 1187,3 tys. gospodarstw (62,6% ogólnej liczby gospodarstw posiadających grunty pod zasiewami) prowadzi ich uprawę. Znacznie mniej gospodarstw uprawia buraki cukrowe – 66,9 tys. stanowiąc 3,5% ogólnej liczby gospodarstw posiadających grunty pod zasiewami oraz rzepak i rzepik – 78,3 tys., tj. odpowiednio 4,1%.

Warunki agroklimatyczne w 2008 r. na większości obszaru kraju były korzystne dla produkcji roślinnej. W porównaniu do 2007 r. uzyskano wzrost plonów i zbiorów podstawowych roślin uprawnych z wyjątkiem jęczmienia, owsa, ziemniaków i burków cukrowych. Wzrost zanotowano także w przypadku większości roślin w stosunku do średniej z lat 2001–2005.

Rynek zbóż

Krajowe zapotrzebowanie na zboża od lat waha się w granicach od 26 do poziomu rekordowego w 2004 wynoszącego 28 mln ton. Głównymi czynnikami powodującymi zmiany poziomu krajowego zużycia zbóż w poszczególnych latach gospodarczych są cykliczne wahania pogłowia trzody chlewnej oraz rosnąca produkcja drobiu. Spożycie zbóż, które do niedawna było stabilne wykazuje lekką tendencję spadkową. Natomiast zużycie przemysłowe ziarna systematycznie rośnie, chociaż jego udział w całkowitym zagospodarowaniu zbóż nadal jest niewielki. Zużycie ziarna do siewu pozostaje na stałym poziomie.

Dominującą pozycję w strukturze zużycia krajowego stanowi spasanie. Średniorocznie na pasze przeznaczają się 16–18 mln ton zbóż, w tym dla trzody 10,5–11,1 mln ton a dla drobiu 3,0–3,5 mln ton. W ostatnich latach zauważalna jest tendencja spadkowa w zużyciu pszenicy i żyta na paszę na korzyść kukurydzy i pszenżyta. Do 2013 popyt na pasze będzie się zwiększał w tempie z ostatnich lat następnie zacznie spadać.

TABELA 7. Bilans zbóż podstawowych w mln ton

Wyszczególnienie							Szacunek	Szacunek
	2000/01	2002/03	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08*	2008/09*	
Przychód	23,9	26,8	28,0	26,7	25,7	27,0	27,0	
Zbiory	21,3	24,9	27,2	24,9	20,5	27,7	27,0	
Import	1,9	0,6	0,8	0,7	2,5	2,1	0,9	
Rozchód	23,9	26,8	28,0	26,7	25,7	26,7	26,0	
Siew	1,9	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	
Spasanie	14,2	15,8	14,0	15,5	15,5	17,1	16,3	
Spożycie	5,7	5,7	5,7	5,4	5,3	5,2	5,2	
Przetwórstwo przemysłowe	0,9	1,2	1,1	1,2	1,3	1,4	1,6	
Ubytki i straty	1,0	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	1,0	
Eksport	0,1	1,2	0,6	1,3	0,9	1,0	1,1	

Dane GUS

* Szacunek IERiGŻ

Od roku 2005 zużycie zbóż na cele konsumpcyjne stale maleje i wyniesie w najbliższym okresie ok. 5,2 mln ton. Spadek spożycia wynika ze zmiany nawyków żywieniowych i malejącej liczby ludności. Przed wejściem Polski do UE spożycie przetworów zbożowych w ekwiwalencie mąki wynosiło 120 kg/mieszkańca. W latach 2006/07 wyniosło 117 kg/mieszkańca.

Od kilkunastu lat obserwowany jest stopniowy wzrost przerobu zbóż w przemyśle browarnianym i gorzelnicznym. W związku z przewidywanym rozwojem rynku biopaliw należy się spodziewać utrzymania wzrostowej tendencji w wykorzystaniu zbóż w przemyśle oraz dalszego wzrostu jego udziału w zużyciu krajowym.

Przewiduje się że w najbliższych latach zbiory zbóż mogą kształtować się na poziomie 28 mln ton, a polski rynek będzie operował w warunkach nadwyżek podaży nad popytem.

Według szacunków IERiGŻ w roku gospodarczym 2008/09 eksport zbóż i przetworów wyniósł 900,0 mln EUR, a import 700,0 mln EUR, podczas gdy w roku poprzednim odpowiednio 850,0 i 758,6 mln EUR.

Rynek produkcji nasiennej

W roku 2008 wzrosło zainteresowanie rolników zakupem kwalifikowanego ziarna. Pod zbiory 2008 rolnicy zakupili ponad 139 tys. ton nasion kwalifikowanych wszystkich zbóż, co oznacza 4,3% wzrost w porównaniu do roku poprzedniego. Zmniejszyło się natomiast zainteresowanie zakupem sadzeniaków ziemniaka. W 2008 roku rolnicy zakupili o około 58 tys. t sadzeniaków tj. o 0,2% mniej niż w roku poprzednim.

W 2008 r. w produkcji materiału siewnego roślin rolniczych przeważały tendencje wzrostowe. Do sprzedaży zakwalifikowano o 39,3% nasion zbóż więcej niż w roku poprzednim. Najbardziej wzrosła produkcja nasion jęczmienia ozimego (o 56,8%) i pszenżyta (o 54,8%). Podaż nasion roślin strączkowych, wzrosła o 32,2%. Odnotowano również wzrost produkcji nasion buraków pastewnych oraz roślin oleistych, w tym rzepaku ozimego. Mniej wzrosła podaż nasion kukurydzy i traw.

W 2008 r. powierzchnia zakwalifikowanych plantacji nasiennych roślin rolniczych wynosiła 101,5 tys. ha i była o 17% wyższa niż w 2007 r. Powierzchnia plantacji nasiennych zbóż wzrosła o 25,5%, zmniejszyła się powierzchnia plantacji nasiennych kukurydzy (o 24%), rzepaku jarego (o 25%) i motylkowych drobnonasiennych (o 18,7%). Zasiwy nasienne traw były niższe (o 9%).

W Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Rolniczych znajduje się 1227 odmian, z czego odmiany krajowe stanowią nieco ponad 50%.

Podobny udział odmiany krajowe mają też w strukturze plantacji nasiennych. Hodowle zagraniczne dominują w produkcji nasion jęczmienia; jarego 70% i ozimego 83%. Wysoki jest udział nasion zagra-

nicznych odmian żyta 41% i pszenicy ozimej – ponad 44%. Udział sadzeniaków odmian zagranicznych w rynku nasiennym wynosi 60%.

Według szacunków GUS w sezonie 2007/2008 sprzedaż nasion zbóż, w stosunku do roku poprzedniego, zwiększyła się średnio o 4,5%. Największe wzrosty odnotowano dla zbóż ozimych; jęczmienia 12,2%, żyta 9,8% i pszenicy 8,4%.

Produkcja i rynek warzyw i owoców

Produkcja

W 2008 r. zmniejszył się areal uprawy warzyw gruntowych w porównaniu do 2007 r. o 8,9%, a w porównaniu do średniej z lat 2001–2005 o blisko 5%. Znaczne ograniczenie arealu uprawy warzyw i spadek plonowania wpłynął na wysokość produkcji warzyw w 2008 r. Zbiory warzyw gruntowych były o 11,2% niższe od bardzo wysokich ubiegłorocznych i wyniosły 4,4 mln t.

TABELA 8. Powierzchnia, plony i zbiory warzyw gruntowych

Rodzaj warzyw		2008				
		2001–2005	2007	2008	2001–2005 = 100	2007 = 100
Ogółem warzywa gruntowe	A	207,9	217,1	197,8	95,1	91,1
	C	4 653	4 987	4 430	95,2	88,8
Kapusta	A	34,5	33,4	29,7	86,1	88,9
	B	396	397	405	102,3	102,0
	C	1 365	1 325	1 209	88,6	90,6
Kalafiory	A	10,9	10,8	10,5	96,3	97,6
	B	188	212	211	112,2	99,5
	C	205,1	228	221	108,3	97,1
Cebula	A	33,1	34,4	30,2	91,2	87,7
	B	212	219	205	96,7	93,6
	C	701	752	618	88,1	82,2
Marchew jadalna	A	30,9	31,4	28,2	91,3	89,8
	B	278	299	290	104,3	97,0
	C	861	938	817	94,9	87,1
Buraki ćwikłowe	A	14,5	14,3	12,7	87,6	88,6
	B	252	262	254	100,8	96,9
	C	365	375	322	88,2	86,0
Ogórki	A	21,1	19,7	18,7	88,6	94,7
	B	133,0	149	145	109,0	97,3
	C	280	293	272	97,1	92,8
Pomidory	A	13,0	13,5	12,2	93,8	91,0
	B	181	206	210	116,0	101,9
	C	235	278	257	109,4	92,8
Warzywa z upraw pod osłonami	C	630	723	773	122,7	106,9

A – pow. w tys. ha; B – plony z 1 ha w dt; C – zbiory w tys. ton

Źródło: Produkcja upraw rolnych i ogrodnich 2008 r. GUS.

W 2008 r. zbiory warzyw z upraw pod osłonami wzrosły o 6,9% w porównaniu do roku 2007 i o 22,7% w porównaniu do średniej z lat 2001–2005.

Po kłeskowym pod względem zbiorów owoców roku 2007 uzyskano rekordowe zbiory w 2008 r. (3,3 mln t). Do uzyskania tak dobrych zbiorów przyczyniły się korzystne warunki agrometeorologiczne w okresie wegetacji oraz wprowadzanie i stosowanie przez producentów nowoczesnych metod produkcji.

TABELA 9. Zbiory owoców z drzew i plantacji jagodowych (w tys. ton)

Wyszczególnienie	1995–2000	2001–2005	2007	2008	2008		
					1996–2000 =100	2001–2005 =100	2007=100
	Średnio rocznie						
Zbiory owoców – ogółem	2 564	3 237	1 694	3 841	149,8	118,7	226,7
Zbiory owoców z drzew	2 134	2 762	1 263	3 288	154,0	119,0	260,3
w tym: jabłka	1 758	2 325	1 040	2 831	161,0	121,8	272,2
gruszki	68	79	31	73	107,4	92,4	235,5
śliwki	108	114	53	114	105,6	100,0	215,1
wiśnie	145	177	108	202	139,3	114,1	187,0
czereśnie	37	43	20	41	110,8	95,3	205,0
Zbiory owoców z krzewów i plantacji jagodowych	430	475	431	553	128,6	116,4	128,3
w tym: truskawki	169	179	175	201	119,6	112,3	114,9
maliny	41	51	56	82	200,0	160,8	146,4
porzeczki	166	181	139	197	118,7	108,8	141,7
agrest	35	22	14	16	45,7	72,7	114,3

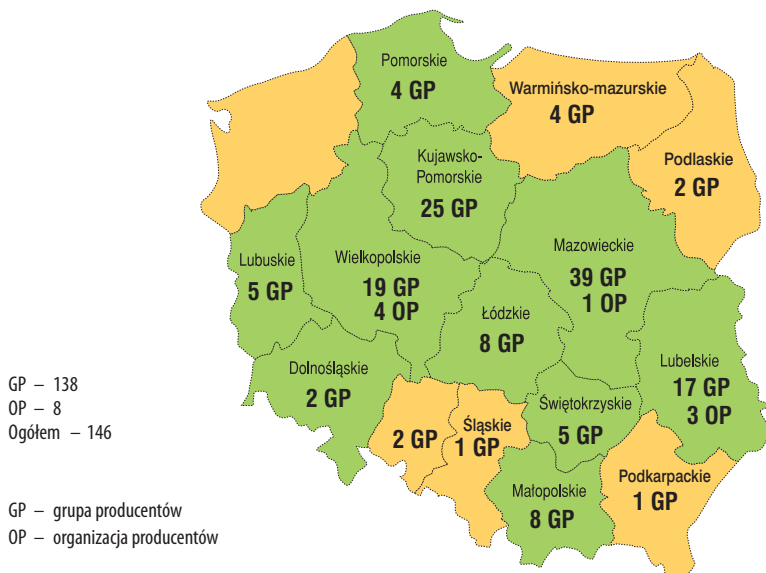
Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2008. GUS.

Największy udział w zbiorach owoców z drzew mają jabłonie – 86,1% i wiśnie – 7,1%, przy czym wyraźnie wzrostowa tendencja cechuje powierzchnię, plony i zbiory wiśni. W roku 2008 plony i zbiory wiśni wzrosły blisko 2-krotnie w porównaniu do roku 2007 i o 54% w porównaniu do średniej z lat 1996–2000.

Organizacja rynku owoców i warzyw

Od czasu przystąpienia Polski do UE polski sektor ogrodniczy objęty został wspólną organizacją rynku owoców i warzyw. Podstawowym elementem tej organizacji są wstępnie uznane grupy producentów, za pośrednictwem których do sektora kierowane jest wsparcie finansowe z budżetu UE. W Polsce na koniec lipca 2009 r. funkcjonowało 139 grup producentów owoców i warzyw tj. o 53 więcej niż w roku poprzednim oraz 8 organizacji producentów. Grupy i organizacje producentów powstają przede wszystkim w rejonach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej, tj. w woj. mazowieckim (głównie jabłka, grzyby, warzywa), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby, pomidory) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka). Mimo, że pod względem ilości grup i organizacji stan zorganizowania rynku można uznać za stosunkowo wysoki, to w praktyce poziom tej organizacji mierzony wartością wprowadzanych do obrotu owoców i warzyw nie przekracza 7–8% i jest daleki od średniego poziomu zorganizowania w UE, gdzie kształtuje się on na poziomie 35–36%.

Ryc. 9. Grupy i organizacje producentów owoców i warzyw (województwa)

Celem działalności grup jest koncentracja podaży i sprzedaż produktów członków grupy lub organizacji, planowanie produkcji i dostosowanie jej do popytu, obniżanie kosztów produkcji i stabilizacji cen produktów, a także promowanie metod uprawy, technologii produkcji oraz gospodarki ściekami i odpadami zgodnych z zasadami ochrony środowiska.

Wsparcie wspólnotowe na niektórych rynkach produktów roślinnych

Od 2007 r. przeprowadzono reformę przepisów wspólnoty w zakresie regulacji rynku ogrodniczego w UE, która z jednej strony zwiększyła wsparcie finansowe dla grup, a z drugiej zlikwidowała płatności do produkcji niektórych owoców i warzyw kierowanych do przetwórstwa, które zastąpiono płatnościami obszarowymi z możliwością częściowego powiązania ich z produkcją w okresie przejściowym. W przypadku Polski płatność do pomidorów została całkowicie oddzielona od produkcji i od 2008 r. przysługuje wyłącznie tradycyjnym producentom pomidorów w zależności od wielkości ich produkcji w roku referencyjnym (2005/2006).

Dodatkowo producentom truskawek i malin kierowanych do przetwórstwa w latach 2008–2012 przysługuje dopłata w wys. 400 EUR/ha (limit powierzchni dla Polski – 48 tys. ha).

Wsparcie na pozostałych rynkach roślinnych – w 2008 r. plantatorom tytoniu wypłacono płatności uzupełniające w formie związanej oraz w formie niezwiązane z produkcją. Całkowita stawka płatności związanej z produkcją za 2008 r. wynosiła 5,57 zł/kg surowca z gr. I, typu Virginia oraz 4,54 zł/kg surowca z gr. II, III, i IV.

Na płatności niezwiązane z produkcją przeznaczono łącznie 64 238 390 zł, w tym: 41 208 764 zł wypłacono historycznym producentom tytoniu typu Virginia i 23 029 626 zł producentom tytoniu gr. II, III, i IV. Na rynku lnu i konopi realizowano dopłaty do przetwórstwa słomy lnianej oraz słomy konopnej na włókno. Stawka płatności dla długiego włókna lnianego wynosiła 160 euro/t, a dla krótkiego włókna lnianego i włókna konopnego 90 euro/t. Natomiast na rynku suszu paszowego stawka płatności do przetwórstwa wynosiła 33 euro/t.

W odniesieniu do ww. rynków, mechanizm płatności realizowany jest przez Agencję Rynku Rolnego.

PRODUKCJA ZWIERZĘCA I RYNEK MIĘSA I MLEKA

Sytuacja w produkcji zwierzęcej, kształtowała się pod wpływem zmniejszającego się stanu pogłowia trzody chlewnej, owiec i drobiu kurzego oraz rosnącego stanu pogłowia bydła.

TABELA 10. Zwierzęta gospodarskie w latach 1995–2008^{1/} (stany czerwcowe)

Wyszczególnienie	1995	2000	2006	2007	2008
	w tys. sztuk				
Bydło	7 305,6	6 082,6	5 606,4	5 696,2	5 756,7
w tym: krowy	3 578,9	3 097,5	2 823,8	2 786,7	2 806,5
Trzoda chlewna	20 417,8	17 122,0	18 880,5	18 128,5	15 425,3
w tym: lochy	1 875,2	1 577,4	1 856,4	1 767,4	1 366,8
Owce	713,2	361,6	300,8	331,9	323,6
Drób kurzy	36 941	45 333	124 870	133 072	128 788
Konie	835,8	549,7	307,0	329,2	325,3
W sztukach na 100 ha użytków rolnych					
Bydło	39,2	33,0	35,1	35,2	35,6
w tym: krowy	19,2	16,8	17,7	17,2	17,4
Trzoda chlewna	109,6	93,0	118,3	112,1	95,5
w tym: lochy	10,1	8,6	11,6	10,9	8,5
Owce	3,8	2,0	1,9	1,9	1,7
Drób kurzy	198,0	246,0	783,0	723,0	707,0
Konie	3,4	3,0	2,0	2,0	

^{1/} Stan trzody chlewnej w końcu lipca; drób kurzy łącznie z kurczętami; od 2002 r. bez gruntów nie stanowiących gospodarstw rolnych.

Źródło: Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowia zwierząt gospodarskich w 2008r. GUS.

W 2008 r. 98,4% pogłowia bydła, 99,9% trzody chlewnej, 95,4% owiec, 98,1% koni i 99,9% drobiu znajdowało się w sektorze prywatnym.

W czerwcu 2008 r. pogłowiem krów mlecznych, utrzymywanych w celu pozyskiwania mleka konsumpcyjnego stanowiło 97,4% ogólnej populacji krów. Krów ras mięsnych i krzyżówek z rasami mięsnymi, użytkowanych jako tzw. „mamki” było 73,03 tys. sztuk, tj. 2,6% ogółu krów.

Przeciętnie w kraju, wśród gospodarstw indywidualnych utrzymujących krowy:

- 44,4% posiadało 1 sztukę
- 18,7% – „ – 2 sztuki
- 11,9% – „ – 3–4 sztuki
- 10,4% – „ – 5–9 sztuk
- 9,1% – „ – 10–19 sztuk
- 5,5% – „ – 20 sztuk i więcej

W porównaniu z czerwcem 2007 r. zmniejszył się odsetek gospodarstw utrzymujących 2 i 3–4 krów (odpowiednio o 1,1 i o 0,9 pkt), natomiast wzrósł udział podmiotów z 1 krową (o 0,2 pkt), 10–19 sztuk (o 0,4 pkt) oraz gospodarstw posiadających 20 sztuk i więcej (o 1,4 pkt).

Od czasu przygotowań do integracji i konieczności dostosowań sanitarno-weterynaryjnych obór, następuje koncentracja chowu jednak nadal aż w 75% gospodarstw posiadających krowy znajduje się 1–4 sztuki. Głównie wynika to z faktu utrzymania w wielu gospodarstwach (44,4% posiadających krowy) tylko 1 krowy mlecznej, produkującej mleko wyłącznie na samozaopatrzenie gospodarstwa.

Z ogólnej liczby pogłównia krów utrzymywanych w gospodarstwach indywidualnych 9,2% stanu znajdowało się w gospodarstwach posiadających 1 krowę (w 2007 r. – 10,2%), 7,7% w gospodarstwach utrzymujących 2 krowy (przed rokiem – 9,1%), 8,4% w gospodarstwach z 3–4 krowami (w roku poprzedzającym – 10,1%), a najczęściej 74,7% w gospodarstwach posiadających 5 i więcej krów (70,6%).

Z ogólnego pogłównia trzody chlewnej utrzymywanej w gospodarstwach indywidualnych 5,6% pogłównia znajdowało się w gospodarstwach posiadających od 1 do 10 sztuk, a 84,1% w gospodarstwach utrzymujących 20 i więcej sztuk świń (w roku 2007 – 85,5%).

TABELA 11. Produkcja podstawowych produktów zwierzęcych w latach 1996–2008

Wyszczególnienie	1996–2000	2001–2005	2007	2008	2008		
					1996–2000 =100	2001–2005 =100	2007=100
	Średnio rocznie						
Produkcja żywca rzeźnego – tys. ton wagi żywej	4 181	4 505	5 179	4 975	119	110	96,1
W tym: bydło (bez cieląt)	733	577	704	722	98	125	102,5
Trzoda chlewna	2 572	2 586	2 776	2 483	96	97	89,5
Drób	726	1 223	1 594	1 664	229	135	104,4
W przeliczeniu na mięso w wadze poubojowej ciepłej	3 156	3 425	3 936	3 751	119	110	95,3
Mleko krowie w mln. l.	11.762	11.533	11.744	12 063	103	105	102,7
Jaja kurze w mln. szt.	7 415	9 013	9 834	10 463	141	116	106,4
Produktywność zwierząt (przeciętna roczna wydajność od 1 sztuki)							
Udój mleka od 1 krowy w litrach	3 453	3 982	4 292	4 351	126	101	101,4
Liczba jaj uzyskanych od 1 kury niośki w szt.	174	201	216	217	125	108	100,5

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2008. GUS, Rolnictwo w 2008 r. GUS.

W pogłowie drobiu dominuje drób kurzy stanowiąc 88,5% całego pogłowia, 2,7% to gęsi, 5,3% indyki i 3,5% kaczki i drób pozostały.

W pogłowie koni systematycznie zmniejsza się udział koni zimnokrwistych, a wzrasta ciepłokrwistych, co jest związane z rozwojem jeździectwa.

Produkcja zwierzęca w 2008 r. kształtowała się pod wpływem częściowej redukcji pogłowia trzody chlewnej; związanej z niekorzystnymi relacjami cen. Pogłowie trzody chlewnej w końcu lipca 2008 r. wynosiło 15 425,3 tys. sztuk i było o 2 703,2 tys. sztuk (o 14,9%) mniejsze niż przed rokiem. Potwierdzeniem spadkowej fazy cyklu świńskiego było notowanie niskiego poziomu cen prosiąt mimo zmniejszonego pogłowia w tej grupie wiekowej. W czerwcu 2008 r. pogłowie bydła liczyło 5 756,7 tys. sztuk i było wyższe o 1,1% niż przed rokiem. Wzrost pogłowia bydła w części wynikał ze spadku popytu eksportowego na cielęta.

Udział Polski w Europie w produkcji mięsa z uboju wynosił w 2007 r. 7,1%, a w UE 8,7% i plasował Polskę na 7 miejscu. W światowej produkcji mięsa z uboju Polska z udziałem 1,3% zajmowała w 2007 r. 14 miejsce i w porównaniu do roku 2000 przesunęła się o 2 miejsca w górę. W produkcji mleka krowiego w Europie Polska z udziałem 5,8% zajmuje 6 lokatę, natomiast w UE-27 udział nasz wynosi 8,2%. W światowej produkcji mleka udział Polski wynosi 2,3% i plasuje nasz kraj na 10 pozycji (o 1 miejsce wyżej niż w roku 2000).

Rynek mięsa

W roku 2008 produkcja trzech podstawowych rodzajów żywca w wadze bitej cieplej wyniosła 3 478 tys. t i była niższa niż przed rokiem o 5%. Wzrosła produkcja żywca drobiowego i wołowego (odpowiednio o 4 i o 2%), a o 11% obniżyła się produkcja żywca wieprzowego. Spadek produkcji w segmencie wieprzowiny był konsekwencją sukcesywnego – począwszy od roku 2006 – obniżania się pogłowia trzody chlewnej oraz pogarszania się opłacalności produkcji. Poprawa ekonomicznych warunków chowu trzody chlewnej rozpoczęła się w II półroczu 2008 r. Zasadniczo wzrosły ceny skupu trzody i obniżyły targowiskowe ceny zbóż i pasz. Na skutek bardzo niskiej podaży i deprecjacji złotej ceny trzody chlewnej w grudniu 2008 r. wzrosły do rekordowego poziomu, poprawiła opłacalność tego kierunku produkcji, a w konsekwencji zarysowały się tendencje do zwiększania chowu trzody w następnych okresach.

TABELA 12. Rynkowe ceny trzody chlewnej w UE (euro/100 kg wagi poubojowej) i ceny w Polsce w % tych cen (lipiec i grudzień 2007 i 2008 r.)

Lata i m-ce		UE-27	Polska	Niemcy	Dania	Ceny w Polsce w % cen:		
						UE-27	Niemcy	Dania
2007	VII	146,12	144,81	150,74	121,73	99,2	96,2	119,1
	XII	132,11	129,82	135,40	112,06	97,8	95,9	115,8
2008	VII	169,22	185,13	178,08	139,51	109,4	103,3	131,4
	XII	144,36	150,27	150,82	125,21	104,1	99,6	120,0

Źródło: IERiGŻ – Rynek mięsa 2009.

Pogłowie bydła sukcesywnie wzrasta od kilku lat, w 2008 r. w porównaniu do roku poprzedniego wzrosło o 2,9%, a w porównaniu do grudnia 2004 o 7%. Wzrostowe tendencje w pogłowie utrzymują się od czasu akcesji do UE jako skutek radykalnej poprawy ekonomicznych warunków chowu. Produkcja żywca wołowego w 2008 r. wzrosła o 2,4%, a więc w podobnym stopniu jak w roku 2007.

Spożycie wieprzowiny w 2008 obniżyło się o 5% w porównaniu do roku poprzedniego (z 43,6 w 2007 r. do 41,5 kg/osobę). Spadek ten był o połowę mniejszy niż wynikało to z krajowej produkcji wieprzowiny, a niedobór mięsa uzupełniono importem w wysokości 100 tys.t. Spożycie mięsa wołowego utrzymało się na poziomie ubiegłorocznym i wyniosło 3,9 kg/osobę. Przyrost produkcji skierowany został na eksport, który wzrósł z 202 tys. t w roku 2007 do 216 tys. t w roku 2008. Mimo nieznacznego spadku cen spoży-

cie drobiu wzrosło w 2008 r. niewiele tj. o 0,3 kg/osobę, a cały przyrost produkcji został skierowany na eksport.

W 2008 r. ARR wspierała producentów mięsa czerwonego dopłatami do prywatnego przechowywania wieprzowiny oraz refundacjami do eksportu wołowiny i wieprzowiny. Łącznie za przechowywanie wieprzowiny w 2008 r. przedsiębiorcy otrzymali 9,2 mln zł dotacji. Dopłaty do eksportu surowej (świeżej, chłodzonej i mrożonej) wieprzowiny obejmowały zarówno tusze jak i półtusze oraz elementy. Mechanizm ten uruchomiono ze względu na trudną sytuację na rynku wieprzowiny i z tego tytułu ARR wypłaciła w roku 2008 – 72,5 mln zł refundacji do 70,3 tys. t tego mięsa. Stałym elementem wsparcia są refundacje do wywozu przetworów wieprzowych. Za udokumentowany eksport 10,5 tys. t tego asortymentu ARR wypłaciła 10,6 mln zł dotacji.

Ze względu na stabilną sytuację na rynku wołowiny zakres wsparcia nie zmienił się od 2006 roku i ogranicza się do wsparcia eksportu. Dopłatami objęty jest eksport bydła hodowlanego płci żeńskiej i wybrane asortymenty mięsa surowego i przetworzonego. Łączna kwota dopłat eksportowych na rynku wołowiny w 2008 r. wyniosła 9,1 mln zł.

Rynek mleka

Wprowadzenie w Polsce systemu kwot mlecznych spowodowało sukcesywne ograniczenie liczby dostawców mleka, co związane jest przede wszystkim z odchodzeniem od tego kierunku produkcji gospodarstw o niewielkiej skali chowu krów mlecznych, w których podjęcie działań inwestycyjnych jest nieuzasadnione ekonomicznie. Następuje zatem proces koncentracji i specjalizacji produkcji mleka, który przyczynia się do podniesienia konkurencyjności poszczególnych gospodarstw mlecznych. Proces ten wspierany jest dodatkowo poprzez dofinansowanie ze środków unijnych działań inwestycyjnych związanych z modernizacją gospodarstw.

W konsekwencji tych zmian zwiększa się liczba gospodarstw o większej skali produkcji i poprawia towarowość produkcji mleka dzięki czemu krajowa kwota mleczna jaką dysponuje Polska w ramach systemu kwot mlecznych wykorzystywana jest niemal w całości. W roku kwotowym 2008/2009 skupiono ok. 9,32 mld kg mleka w związku z czym stopień wykorzystania kwot przysługujących dostawcom hurtowym po zakończeniu roku kwotowego 2008/2009 wyniósł ok. 99%.

Skupem mleka według stanu na koniec marca 2009 r. zajmowało się 292 podmioty skupujące, w tym ok. 240 prowadziło również przetwórstwo mleka. Liczba podmiotów skupujących ulega stopniowej redukcji – od roku kwotowego 2004/2005 zmniejszyła się o blisko 20%.

Zmianie ulega również struktura przetwórstwa skupionego mleka. Systematycznie rośnie produkcja i sprzedaż serów dojrzewających, napojów mlecznych, w tym różnego rodzaju jogurtów oraz pełnego mleka w proszku. Produkcja masła i odtłuszczonego mleka w proszku utrzymuje się natomiast na zbliżonym poziomie.

Spżycie mleka łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory mleczne (bez mleka przerobionego na masło) kształtuje się na poziomie 178 l na mieszkańca. W strukturze spożycia przetworów mlecznych na stabilnym poziomie utrzymuje się spożycie serów dojrzewających i twarogowych oraz napojów mlecznych. Stopniowo zmniejsza się natomiast konsumpcja masła.

Polski sektor mleczarski objęty jest wspólną organizacją rynku mleka i przetworów mlecznych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Podstawą tej organizacji jest limitowanie produkcji i sprzedaży mleka lub przetworów mlecznych oraz możliwość podjęcia określonych działań interwencyjnych w celu stabilizacji sytuacji cenowej. Limitowanie produkcji mleka polega na określeniu dla każdego państwa członkowskiego krajowej kwoty mlecznej określającej maksymalną ilość mleka, jaka może być wprowadzona do obrotu w danym roku kwotowym, tj. w okresie od dnia 1 kwietnia danego roku kalendarzowego do dnia 31 marca roku następnego. Przekroczenie tej ilości skutkuje obowiązkiem uiszczenia przez państwo członkowskie opłaty karnej. W roku kwotowym 2008/2009 Polska dysponowała kwotą krajową w wysokości 9 567 745 860 kg, w tym 9 403 080 692 kg dla dostaw i 164 665 168 kg dla sprzedaży bezpośredniej. Kwoty te nie zostały przez Polskę przekroczone.

Zakres interwencji rynkowej, jaka może zostać podjęta na rynku mleka i przetworów mlecznych wynika bezpośrednio z przepisów UE w tym zakresie, przy czym obok mechanizmów obligatoryjnych część mechanizmów ma charakter fakultatywny, tj. ich uruchomienie zależy od sytuacji na rynku mleka. Ob-

ligatoryjnie prowadzony jest skup interwencyjny masła i odtłuszczonego mleka w proszku oraz dopłaty do prywatnego przechowywania masła i dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych. Decyzja o prowadzeniu pozostałych dostępnych mechanizmów wsparcia, tj. dopłat do odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego do produkcji kazeiny i kazeinianów, dopłat do odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego do produkcji pasz oraz refundacji wywozowych do przetworów mlecznych podejmowana jest przez Komisję Europejską na podstawie sytuacji cenowej na rynku mleka.

Od czasu akcesji funkcjonuje w Polsce mechanizm „Dopłat do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych”, którego realizacją zajmuje się Agencja Rynku Rolnego. Program jest skierowany do dzieci i młodzieży w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich. Jego celem, dzięki codziennym dostawom mleka i przetworów mlecznych do szkół i przedszkoli, jest promowanie wśród dzieci i młodzieży zdrowego odżywiania się i stylu życia oraz walki z nadwagą.

Program finansowany jest z trzech niezależnych źródeł, tj:

- środków pochodzących z budżetu UE,
- dodatkowego finansowania ze środków Funduszu Promocji Mleczarstwa wprowadzonego począwszy od 2006 r. dla przedszkoli i gimnazjów,
- dodatkowego finansowania z budżetu państwa (dopłata krajowa) dla szkół podstawowych, dzięki której od września 2007 r. mleko białe (bez dodatkowych smakowych) udostępniane jest dzieciom w szkołach podstawowych bezpłatnie.

Beneficjentem dopłaty mogą być placówki oświatowe, dostawcy (mleczarnie, firmy pośredniczące), urzędy gmin i organizacje społeczne. W roku szkolnym 2008/2009 programem dofinansowania spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych objętych zostało ponad 2,3 mln uczniów. W okresie tym do szkół dostarczono 44 tys. ton mleka i przetworów mlecznych.

RYNKI HURTOWE JAKO SYSTEM DYSTRYBUCJI ARTYKUŁÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH

Rynki hurtowe stanowią ważne ogniwo w systemie dystrybucji artykułów rolno-spożywczych w Polsce. O znaczeniu rynków hurtowych, jako miejsc zaopatrzenia przede wszystkim dużych aglomeracji miejskich, świadczy fakt, iż blisko 40% obrotu świeżymi owocami i warzywami w Polsce dokonuje się na rynkach hurtowych. Na rynkach oferowane są również kwiaty, nabiał, mięso, ryby, przetwory oraz akcesoria kwiatowe. Kilkunastoletnie doświadczenia w funkcjonowaniu tych podmiotów wskazują, że są one nie tylko miejscami, na których oferowany jest szeroki asortyment artykułów lecz również źródłem informacji cenowej, jak i miejscem organizowania szkoleń, konferencji oraz integracji producentów rolnych. Ich działalność wpływa na podniesienie jakości oferowanych produktów i dostosowanie do wymogów rynkowych, są one bowiem miejscem kreującym wymagania, co do jakości handlowej produktów i wskazującym kierunki zmian w popycie stanowiąc dla rolników miejsce edukacji w tym zakresie.

Funkcjonujące rynki hurtowe powstały w wyniku realizacji resortowego oraz rządowych programów budowy i rozwoju rynków hurtowych – I i II etap, ze znaczącym wsparciem środków publicznych. Poza nimi działa kilkanaście podmiotów z kapitałem prywatnym lub samorządowym.

Na forum publicznym rynki hurtowe reprezentowane są przez Stowarzyszenie Polskie Rynki Hurtowe. Przedstawiciele polskich rynków hurtowych są ponadto zrzeszeni w Światowym Związku Rynków Hurtowych.

Informacje o ofercie artykułów, ich cenach oraz wydarzeniach odbywających na rynkach hurtowych można uzyskać zapoznając się z ich stronami internetowymi. Adresy rynków hurtowych dostępne są na stronach MRiRW.

ZAOPATRZENIE ROLNICTWA W ŚRODKI PRODUKCJI

Zużycie nawozów mineralnych (NPK) pod zbiory 2008 r. wyniosło ogółem 2142,0 tys. ton i było wyższe niż w roku poprzednim o 8,7%. Największy wzrost odnotowano w zużyciu nawozów fosforowych (o12,2%), azotowych (o 8,1%) i potasowych (o 6,9%). W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych zużyto 132,6 kg NPK

wobec 121,8 kg NPK w roku poprzednim (wzrost o 8,9), z tego nawozów azotowych – 70,7 kg (wzrost o 8,3%), potasowych – 33,3 kg (wzrost o 7,1%) i fosforowych – 28,6 kg (wzrost o 12,2%). Stosunek N:P:K w dawce nawozowej kształtował się na poziomie roku ubiegłego według proporcji 1,0:0,4:0,5, co oznacza, że w ogólnym zużyciu nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik azot (N) stanowił 53,3%, fosfor – 21,6%, potas – 25,1%.

Odnotowano również niewielki wzrost zużycia nawozów wapniowych (o 2,9%), co w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wynosi 38,5 kg, wobec 37,4 kg przed rokiem. Mimo tego wzrostu zużycie nawozów wapniowych uważa się nadal za niskie, co wpływa niekorzystnie na strukturę gleb, powodując ich zakwaszanie, a w konsekwencji spadek plonów. Pośrednio wpływa również niekorzystnie na jakość produkowanych surowców rolniczych. Zużycie obornika w gospodarstwach indywidualnych wyniosło 59 kg NPK i było wyższe niż przed rokiem o blisko 29%.

TABELA 13. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych (w kg czystego składnika NPK na 1 ha użytków rolnych)

	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2007/08
					2006/07=100
Nawozy mineralne NPK	90,8	123,3	121,8	132,6	108,9
w tym: azotowe N	50,3	62,5	65,3	70,7	108,3
fosforowe P ₂ O ₅	17,9	27,7	25,5	28,6	112,2
potasowe K ₂ O	22,6	33,1	31,1	33,3	107,1
Nawozy wapniowe CaO	94,2	54,8	37,4	38,5	102,9

Źródło: Rolnictwo w 2008r. GUS Warszawa 2008.

Nawozy mineralne stosuje w Polsce ponad 1,7 mln gospodarstw, co stanowi 69,2% ogółu gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne w tzw. dobrej kulturze rolnej. Najwięcej gospodarstw stosowało nawożenie azotowe – 88,7% i wieloskładnikowe – 65,1%, 18,4% potasowe i 16,5% fosforowe.

Przy średnim krajowym poziomie zużycia nawozów mineralnych na poziomie 137,2 w roku gospodarczym 2007/08 występuje wyraźne zróżnicowanie poziomu nawożenia w poszczególnych województwach – w 7 województwach było wyższe od średniej krajowej, a najwyższe w woj. opolskim – 197,9 kg, kujawsko-pomorskim – 191,1 kg, dolnośląskim – 181,7 kg, i wielkopolskim – 173,7 kg. Najniższe zużycie NPK odnotowano w oj. Podkarpackim – 71,4 kg, małopolskim – 73,5 kg i podlaskim – 95,5 kg.

Zużycie nawozów wapniowych pod zbiory 2008 roku wyniosło 622,4 tys.t i było wyższe w stosunku do roku poprzedniego o 17,5 tys.t, co w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych stanowiło 38,5 kg. Jest to nadal bardzo niski poziom nawożenia wapniowego. Zróżnicowanie poziomu wapnowania gleb w poszczególnych województwach wahało się w granicach od 101,2 kg na 1 ha UR w woj. opolskim do 8,1 w woj. małopolskim. Z porównania zużycia nawozów mineralnych i wapniowych wynika, że poziom nawożenia NPK przewyższał średnio 3 – krotnie poziom nawożenia wapniowego, a w niektórych woj. nawet 10-krotnie (woj. świętokrzyskie). Tak niskie zużycie nawozów wapniowych powoduje zakwaszenie gleb, co jest szczególnie niekorzystne w rejonach w których stosuje się zwiększone nawożenie azotowe obniżające zasadowość gleb (np. woj. małopolskie, podlaskie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie).

W ocenie poziomu nawożenia gleb należy również uwzględnić nawożenie organiczne, które jest cennym składnikiem składników pokarmowych roślin, posiada właściwości zatrzymywania wody w glebie i powolnego rozkładania potasu (2 lata) i fosforu (4 lata). Badania GUS wykazują, że w roku gospodarczym 2007/08 ponad 1133 tys. gospodarstw indywidualnych zastosowało nawozy naturalne, w tym obornik blisko 1130 tys. gospodarstw, gnojowicę i gnojówkę odpowiednio 89 i 262 tys. gospodarstw. W badanych gospodarstwach zużyto 61,9 mln t obornika, co w przeliczeniu na czysty składnik NPK na 1 ha UR w dobrej kulturze rolnej stanowiło równowartość 59,0 kg NPK.

Sprzedż środków ochrony roślin w 2008 r. – z produkcji krajowej i z importu – wyniosła 14,5 tys. ton substancji aktywnej i była o około 14% wyższa niż w 2007 r. Największy udział w strukturze sprzedaży (w masie towarowej) stanowiły preparaty chwastobójcze (53,1%), oraz grzybobójcze i zaprawy nasienne (29,6%). W stosunku do roku poprzedniego wzrost sprzedaży wystąpił we wszystkich grupach prepa-

ratów mimo, że średnie ceny środków ochrony roślin w 2008 roku były wyższe niż w roku poprzednim o blisko 10%. Oplacalność stosowania środków ochrony roślin w 2008 roku uległa znacznemu pogorszeniu. Obrót środkami ochrony roślin na terenie Polski prowadzony jest w ponad 6 tys. punktów sprzedaży, w tej liczbie około 5% stanowią hurtownie.

Na koniec 2008 roku liczba dopuszczonych do obrotu i stosowania środków ochrony roślin wyniosła 648 wobec 975 dopuszczonych w roku 2005. Wśród dopuszczonych największą grupę stanowiły fungicydy – 232 preparaty, herbicydy – 226, insektycydy – 82 i regulatory wzrostu – 42 preparaty.

Produkcja i sprzedaż większości typów i rodzajów maszyn rolniczych w Polsce w ostatnich latach powoli wzrastała, ale zgodnie z wstępnymi szacunkami GUS w 2008 r. nastąpił spadek produkcji ciągników o ok. 10% i pługów o 50%, oraz wzrost produkcji siewników polowych o blisko 41% w porównaniu do 2007. Liczba ciągników rolniczych w 2008 r. wzrosła o 13 tys. sztuk i wyniosła 1566 tys. szt. Czynniki stymulującymi wzrost popytu na sprzęt rolniczy jest z jednej strony konieczność odtwarzania zużytych zasobów środków mechanizacji, z drugiej stopniowy wzrost możliwości korzystania ze środków pomocy z funduszy europejskich na zakup maszyn i urządzeń w ramach różnych programów.

W 2008 r. ceny maszyn i narzędzi rolniczych wzrosły średnio o 2,9%, w porównaniu do roku 2007, a dynamika wzrostu tych cen była najniższa spośród pozostałych środków do produkcji rolnej.

TABELA 14. Dynamika cen detalicznych środków do produkcji rolnej (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Nasiona siewne, drzewka, sadzonki, inne	95,4	110,1	132,8	103,0
Nawozy mineralne lub chemiczne i wapniowe	107,9	100,4	106,6	138,4
Środki ochrony roślin	101,7	100,8	101,1	109,9
Zwierzęta hodowlane i ptactwo	107,6	102,9	102,3	104,1
Pasze	90,4	99,1	116,2	114,5
Maszyny narzędzia rolnicze	110,6	102,2	103,1	102,9
Materiały budowlane	104,9	100,9	113,0	105,0
Paliwa, oleje, smary techniczne	107,7	99,6	104,2	107,2
Obsługa maszynowa produkcji rolnej i ogrodniczej	105,1	104,0	103,9	111,4
Usługi weterynaryjne	102,3	101,4	101,2	103,1

Źródło: Rolnictwo w 2008 r. GUS.

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

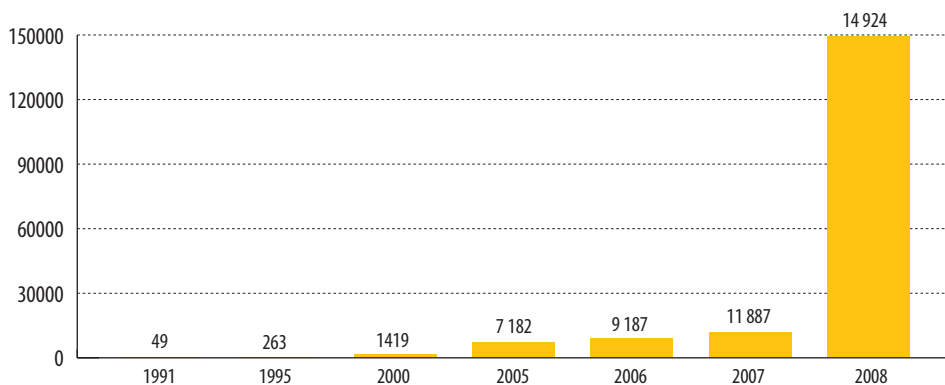
Rolnictwo ekologiczne jest to system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna łączy najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt i metody produkcji odpowiadające wymaganiom konsumentów preferujących wyroby wytwarzane przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów.

Liczba gospodarstw ekologicznych jest zróżnicowana terytorialnie. Relatywnie najwięcej gospodarstw występuje w południowo-wschodniej Polsce, gdzie gospodarstwa są małe obszarowo i mają charakter rodzinny.

Rolnictwo ekologiczne jest najbardziej przyjazną przyrodzie metodą produkcji rolniczej, która umożliwia zwiększenie żyzności gleby oraz zachowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej. Dla podwyższenia biologicznej aktywności i żyzności gleby stosuje się odpowiedni płodozmian, obowiązkiem jest uprawa roślin wzbogacających glebę np. roślin motylkowych.

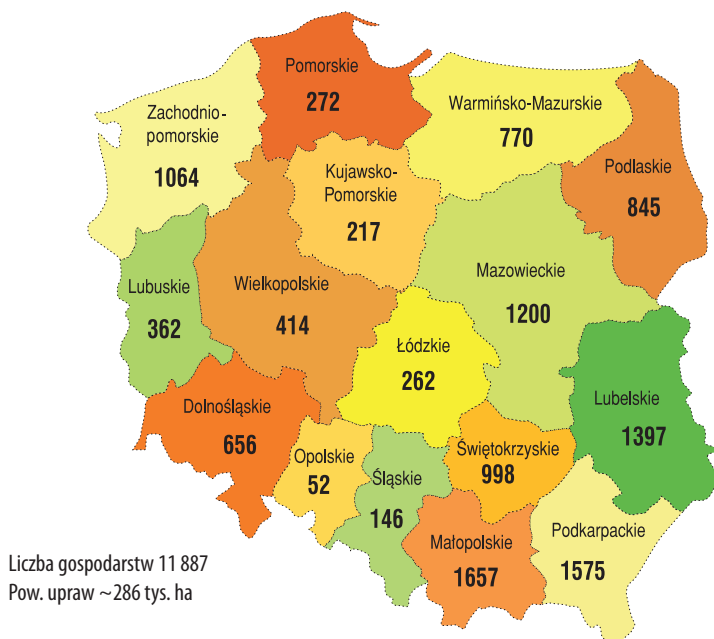
Ostatnie lata w rolnictwie to dynamicznie rosnące zainteresowanie produkcją żywności metodami ekologicznymi na świecie, a zwłaszcza w UE. Na świecie powierzchnia upraw ekologicznych przekracza 35 mln

Ryc. 10. Liczba gospodarstw ekologicznych kontrolowanych w Polsce w latach 1991–2008

ha, z czego 20% przypada na kraje Unii Europejskiej. Polska mimo dobrych warunków odstaje od średniego w UE udziału gospodarstw i areалу objętego produkcją ekologiczną. Przy średnim udziale w Unii 1,7% gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw i około 3,9% powierzchni użytków rolnych, w Polsce udział ten wynosi odpowiednio 0,8 i 2,3%. Na poziomie krajowym funkcjonowanie rolnictwa ekologicznego jest regulowane ustawą z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym. Ważnym elementem systemu produkcji metodami ekologicznymi jest kontrola i certyfikacja procesu produkcji, zapewniająca zgodność produkcji z zasadami rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 i rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008. Certyfikaty zgodności produkcji są honorowane w całej Unii Europejskiej. Polski system kontroli i certyfikacji został utworzony na podstawie ustawy o rolnictwie ekologicznym.

Ryc. 11. Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce z podziałem na województwa w 2008 r.

W 2008 r. kontrolę i certyfikację w rolnictwie ekologicznym prowadzi 11 upoważnionych jednostek certyfikujących:

- 1) EKO GWARANCJA PTRE Sp. z o.o., 20-834 Lublin, ul. Irysowa 12/2 numer identyfikacyjny: RE-01/2005PL;
- 2) Jednostka Certyfikacji Produkcji Ekologicznej PNG Sp. z o.o. w Zajączkowie, 26-065 Piekoszów; numer identyfikacyjny: RE-02/2005/PL;
- 3) COBICO Sp. z o.o., 31-203 Kraków, ul. Lekarska 1; numer identyfikacyjny RE-03/2005/PL;
- 4) BIOEKSPERT Sp. z o.o., 00-564 Warszawa, ul. Narbutta 3A m 1; numer identyfikacyjny: RE-04/2005/PL;
- 5) BIOCERT Sp. z o.o., 31-503 Kraków, ul. Lubicz 25A; numer identyfikacyjny: RE 05/2005/PL;
- 6) Polskie Centrum Badań i Certyfikacji Biuro ds. Badań i Certyfikacji Oddział w Pile, 64-920 Piła, ul. Śniadeckich 5; numer identyfikacyjny: RE-06/2005/PL;
- 7) AGRO BIO TEST Sp. z o.o., 02-787 Warszawa, ul. Nowoursynowska 166; numer identyfikacyjny: RE-07/2005/PL;
- 8) TÜV Rheinland Polska Sp. z o.o. 02-146 Warszawa, ul. 17 Stycznia 56, numer identyfikacyjny: RE-08/2008/PL;
- 9) Centrum Jakości AgroEko Sp. z o.o. 05-126 Nieporęt ul. Baski 2, numer identyfikacyjny: RE-09/2008/PL
- 10) Control Union Poland Sp. z o.o. 70-535 Szczecin, ul. Wielka Odrzańska 31/2 numer identyfikacyjny PL-EKO-11;
- 11) SGS Polska Sp. z o.o. 01-233 Warszawa, ul. Bema 83, numer identyfikacyjny PL-EKO-10.

Wsparcie finansowe dla rolnictwa ekologicznego w Polsce pochodzi z dwóch źródeł:

- 1) z budżetu krajowego, z którego można dofinansowywać:
 - prowadzenie badań dotyczących rolnictwa ekologicznego, w tym wykonywanie analiz na zawartość substancji niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
 - koszty kontroli gospodarstw rolnych, w których prowadzona jest produkcja metodami ekologicznymi,

- działania promocyjne w rolnictwie ekologicznym, w tym udział w targach krajowych i międzynarodowych.
- 2) Ze środków wspólnotowych (budżet krajowy i budżet Unii Europejskiej) w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013:
- producenci rolni mogą otrzymać pomoc w ramach działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”,
 - grupy producentów mogą otrzymać pomoc w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne”,
 - rolnicy otrzymują wsparcie do powierzchni w formie dotacji upraw ekologicznych z tytułu realizacji działania „Program rolnośrodowiskowy” pakiet „rolnictwo ekologiczne”.

Ostatnie lata w rozwoju rolnictwa ekologicznego charakteryzują się stałą dynamiką wzrostu zarówno liczby gospodarstw jak i powierzchni upraw ekologicznych, a także liczby przetwórci. W 2008 roku systemem kontroli i certyfikacji objętych było 14924 gospodarstw rolnych (o 25% więcej niż w roku 2007) o powierzchni 370 tys. ha i 253 przetwórcie (wzrost o 2% w porównaniu do 2007 r.).

Polska ma sprzyjające warunki rolno-środowiskowe do rozwoju rolnictwa ekologicznego, jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz jej bogactwo różnorodności biologicznej należą do jednych z najlepszych.

W 2003 roku zostało powołane Krajowe Centrum Rolnictwa Ekologicznego w Radomiu. Głównym jego zadaniem jest koordynowanie działań służb doradczych w zakresie produkcji metodami ekologicznymi i upowszechnianie wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego wśród potencjalnych producentów.

INTEGROWANA PRODUKCJA ROLNICZA

Integrowana produkcja (IP) jest systemem gospodarowania, w którym producent prowadzi produkcję roślin, z wykorzystaniem zrównoważonego postępu technicznego i biologicznego w uprawie, ochronie roślin i nawożenia, zwracając szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi. Integrowana produkcja umożliwia uzyskanie plodów rolnych o najwyższej wartości biologicznej i odżywczej, bezpiecznych dla zdrowia człowieka.

W Polsce integrowana produkcja została uregulowana przepisami ustawy o ochronie roślin z dnia 18 grudnia 2003 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lipca 2004 r. w sprawie integrowanej produkcji (Dz. U. z 2004 r. Nr 178, poz. 1834 z późn. zm.). Nadzór oraz certyfikacja IP zostały powierzone Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa.

W dniu 14 czerwca 2007 r. decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi integrowana produkcja w rozumieniu art. 5 ust. 1 ustawy o ochronie roślin została uznana za krajowy system jakości żywności.

Producent rolny zainteresowany uzyskaniem urzędowego certyfikatu IP powinien zgłosić zamiar prowadzenia upraw do wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa. Na podstawie pierwszego zgłoszenia producent otrzymuje indywidualny numer oraz zostaje wpisany do ewidencji. Zobowiązuje to producenta do prowadzenia produkcji rolnej w oparciu o metodyki zatwierdzone przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa, które dostępne są na stronie internetowej Głównego Inspektora pod adresem: <http://www.piorin.gov.pl/>. Wszystkie czynności prowadzone w uprawach IP muszą być dokumentowane w Notatniku integrowanej produkcji, którego wzór jest określony w rozporządzeniu w sprawie integrowanej produkcji.

Przed zakończeniem produkcji producent składa wniosek o wydanie certyfikatu do jednostki terenowej Inspekcji właściwej ze względu na miejsce prowadzenia upraw. Certyfikat otrzymują producenci, u któ-

TABELA 15. Integrowana produkcja w latach 2004–2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba wydanych certyfikatów IP (szt.)	811	1 557	1 891	1 915	1 174
Certyfikowana powierzchnia (ha)	6 452	9 286	10 924	10 602	7 480
Certyfikowana produkcja (t)	155 204	175 520	229 697	190 728	203 449

rych przeprowadzone kontrole nie wykazały nieprawidłowości, złożyli prawidłowo wypełniony wniosek o certyfikat, posiadają ukończone szkolenie w zakresie IP, prowadzili produkcję i ochronę roślin według szczegółowych metodyk zatwierdzonych przez Głównego Inspektora oraz udokumentowali prowadzenie działań związanych z integrowaną produkcją w prawidłowo i na bieżąco wypełnionym Notatniku. Producenci, którzy uzyskują urzędową certyfikację, mają prawo posługiwania się certyfikatem oraz oznaczania produktów zastrzeżonym znakiem (logo) integrowanej produkcji.

ROLNICTWO W REGIONACH

Produkcja jest zróżnicowana terytorialnie z uwagi na jakość ziemi rolniczej, wielkość gospodarstw, rodzaj własności ziemi oraz tradycje i możliwości zbytu produktów rolnych, zależnych od położenia rynków zbytu (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa).

Zróżnicowane jest także zużycie przemysłowych środków produkcji decydujące o intensywności produkcji rolnej. Najwyższe plony uzyskuje się w województwach zachodniej i północnej Polski przy relatywnie większych gospodarstwach i intensywniejszym nawożeniu i ochronie roślin.

TABELA 16. Plony zbóż i ziemniaków na tle nawożenia mineralnego i organicznego

Wyszczególnienie	Plony zbóż z 1 ha w dt	Plony ziemniaków z 1 ha w dt	Zużycie nawozów w przeliczeniu na czysty składnik	
			mineralnych lub chemicznych w tys. t	wapniowych w tys. t
Polska	32,2	191	1142,3	622,4
Dolnośląskie	41,5	209	165,6	49,2
Kujawsko-Pomorskie	32,8	183	210,3	39,7
Lubelskie	33,3	202	198,0	57,1
Lubuskie	25,3	177	70,1	20,3
Łódzkie	28,0	186	159,6	50,5
Małopolskie	34,0	173	50,9	5,6
Mazowieckie	27,6	191	246,8	49,9
Opolskie	51,8	233	111,7	57,1
Podkarpackie	32,8	182	51,1	11,4
Podlaskie	26,9	190	106,5	15,1
Pomorskie	31,8	218	99,4	35,1
Śląskie	37,4	208	52,3	16,3
Świętokrzyskie	31,0	181	61,0	5,7
Warmińsko-mazurskie	33,8	203	122,1	39,6
Wielkopolskie	29,7	165	311,0	94,9
Zachodniopomorskie	30,8	215	125,6	74,9

Źródło: Rolnictwo w 2008 r. GUS.

W rejonach wschodnich i południowych uzyskuje się gorsze plonowanie w warunkach rozdrobnienia rolnictwa, niższego nawożenia i produkcji w znacznej części gospodarstw na samozaopatrzenie rodzin rolników.

W uprawie niektórych roślin występuje wyraźna koncentracja produkcji. O ile zboża uprawia się w znacznym rozmiarze we wszystkich województwach, to np. grykę zasiano w 2008 r. na 64,5 tys. ha, z czego w woj. dolnośląskim i lubelskim areal uprawy wyniósł blisko 26 tys. ha tj. 40% ogólnej powierzchni uprawy.

Proso uprawia się głównie w woj. świętokrzyskim; uzyskane zbiory w wys. 56 700 dt stanowią blisko 60% zbioru w kraju. Kukurydzę na ziarno uprawiano przede wszystkim w woj. dolnośląskim, wielkopolskim i opolskim, gdzie zebrano 562 tys. ton, tj. 44,2% zbiorów w kraju.

Warzywa gruntowe, poza ogródkami przydomowymi uprawiane są głównie w 5 województwach: mazowieckim, lubelskim, łódzkim, małopolskim i wielkopolskim, gdzie łączny zbiór w 2008 r. wyniósł ponad 60% zbiorów krajowych.

Truskawek najczęściej uprawia się w woj. mazowieckim i lubelskim, gdzie areal uprawy zajmuje 47% powierzchni plantacji krajowych, a zbiory stanowią 48,3% zbiorów w kraju. Owoców z drzew zbiera się najwięcej w regionie centralnym, i wschodnim (w 2008 r. – 83,9% ogólnokrajowych zbiorów).

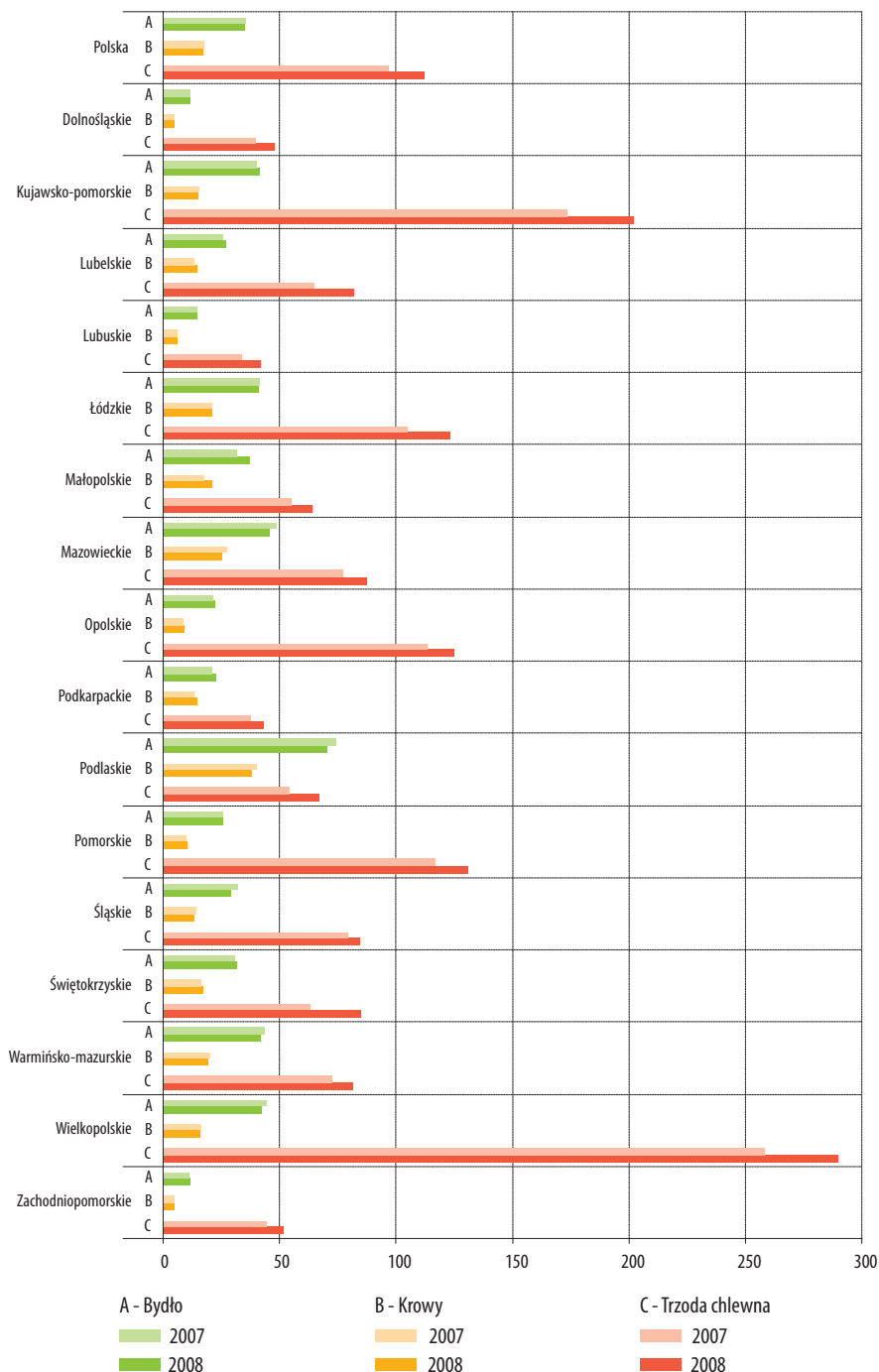
Regionalnie zróżnicowana jest także koncentracja chowu zwierząt gospodarskich. Tradycyjnie największy udział w krajowym pogłowie bydła ma woj. mazowieckie (18%), podlaskie (14,5%) i wielkopolskie (14,0%). Liczba krów również najwyższa była w wymienionych województwach, a udział ich w krajowym pogłowie krów wynosił odpowiednio 21,0%, 16,1% i 10,8%.

W stosunku do 2007 r. w grudniu 2008 r. pogłowie bydła było – przy ogólnym wzroście o 1,1% – najniższe w województwie małopolskim (86,0% stanu z 2007 r.). Pogłowie krów zmniejszyło się w 9 województwach z tego: najgłębszy spadek odnotowano również w województwie małopolskim.

Pogłowie trzody chlewnej najliczniej występuje w woj. wielkopolskim (29,9%), kujawsko-pomorskim (11,7%) i mazowieckim (10,8%). Wg stanu z końca marca pogłowie trzody chlewnej w kraju zmniejszyło się o 13% i w żadnym z województw nie osiągnęło stanu sprzed roku.

Miernikiem natężenia chowu bydła, w tym krów i trzody chlewnej jest obsada na 100 ha użytków rolnych.

Ryc. 12. Pogłowienie bydła, krów i trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych według województw w 2007 i 2008 r.^{1/} (w sztukach)

Źródło: Rolnictwo w 2008 r. GUS.

^{1/} Pogłowienie bydła i krów wg stanu czerwowego, trzoda chlewna wg stanu z marca.

OBSZARY WIEJSKIE

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARÓW WIEJSKICH

Obszary wiejskie w Polsce zajmują ponad 93,2% ogólnej powierzchni kraju i mieszka na nich 14,8 mln. osób, tj. 38,8% ludności kraju. Na 1 mieszkańca przypada 0,82 ha ogólnej powierzchni, w tym w miastach 0,09 ha i na wsi 1,97 ha.

Miejscowości wiejskich jest 53 tys., na jedną przypada średnio 278 osób; najbardziej zaludnione są miejscowości wiejskie w województwach: małopolskim (844 osób na 1 miejscowość), podkarpackim (746 osób) i śląskim (767 osób); najmniej ludności zamieszkuje miejscowości wiejskie w woj. podlaskim (124 osób), warmińsko-mazurskim (151 osób), zachodniopomorskim (171 osób) i łódzkim (181 osób). Rozproszona sieć osadnicza i mała liczba mieszkańców przypadająca na 1 miejscowość wiejską utrudniają rozwój obszarów wiejskich, podrażają koszty budowy infrastruktury i często wykluczają podejmowanie działalności pozarolniczej. W ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie procesu zmniejszenia liczby ludności utrzymującej się z rolnictwa. Ludność wiejska uzyskuje dochody z wielu źródeł, głównie z pracy najemnej. Znaczącą pozycję stanowi także ludność utrzymująca się z emerytur i rent, szczególnie w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Wykorzystując walory przyrodnicze i środowiskowe na obszarach wiejskich rozwija się turystyka wiejska i agroturystyka, a także zwiększa się rola obszarów wiejskich jako miejsce zamieszkania dla ludności pracującej w miastach lub pracujących w domu. Zwiększa się rola internetu pozwalająca na wykonywanie szeregu prac na odległość.

Rozwój turystyki i agroturystyki, a także podejmowanie działalności pozarolniczej wspierane jest ze środków publicznych w ramach programów współfinansowanych przez UE.

LUDNOŚĆ WIEJSKA

Liczba ludności na obszarach wiejskich zwiększa się od 2001 r. i na koniec 2008 r. osiągnęła poziom 14 847,7 tys. osób, tj. o 1,0% (o 49 tys. osób) wyższa niż w 2007 r. o 264 tys. wyższa niż w roku 2000. Kobiety stanowiły na wsi 50,3% ludności wiejskiej, natomiast w miastach przewaga kobiet była większa – 52,6%.

Na 1 km² powierzchni mieszka w Polsce 122 osoby, w miastach 109, na terenach wiejskich 51. Ludność zamieszkała w miastach jest starsza niż na wsi; średni wiek w miastach wynosi – 38,5 lat, a na obszarach wiejskich – 35,5 lat.

Osoby w wieku przedprodukcyjnym (do 18 lat) na wsi stanowiły 22,6% populacji, a w miastach 17,7%.

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA I BEZROBOCIE NA WSI

Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej oraz współczynnik zatrudnienia są wyższe na wsi niż w miastach. Prowadzone przez GUS „Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności” (BAEL) jako podstawowe kryterium zaliczenia do aktywnych zawodowo traktowały fakt zatrudnienia przez określony czas w badanym okresie, z uwzględnieniem choroby, urlopu, przerwy w działalności gospodarczej lub bycie bezrobotnym lub aktywne poszukiwanie pracy.

TABELA 17. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej (w %)

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2006	2007	2008 IV kwartał
Współczynnik aktywności zawodowej ogółem	58,4	56,4	54,9	54,0	53,7	54,7
Miasta	57,2	55,8	54,2	53,5	53,4	54,5
Wieś	60,5	57,5	56,0	54,9	54,2	55,0
Współczynnik zatrudnienia ogółem	50,7	47,4	45,2	46,5	48,5	51,0
Miasta	49,3	46,3	44,1	45,8	48,2	50,7
Wieś	53,1	49,3	47,0	47,8	49,2	51,5

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2009 GUS.

Wyższa aktywność ekonomiczna i współczynnik zatrudnienia na wsi wynika z faktu deklarowania pracy w gospodarstwie rolnym, nawet w wymiarze 1 godziny w tygodniu objętym badaniem, co jest już spełnieniem kryterium zaliczenia do grupy aktywnych i zatrudnionych.

Wg badania BAEL bezrobocie na wsi jest niższe niż w miastach i wykazuje podobnie jak w miastach tendencje spadkowe.

TABELA 18. Stopa bezrobocia wg badania BAEL (w % ludności aktywnej zawodowo)

Wyszczególnienie	2002	2005	2006	2007 – I	2008 – I
Stopa bezrobocia	19,7	17,7	13,8	9,6	7,1
– miasta	21,3	18,7	14,4	9,9	9,2
– wieś	17,2	16,1	13,0	7,2 M	7,0

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2009. GUS.

Bezrobocie maleje we wszystkich grupach wg poziomu wykształcenia. W I kwartale 2008 r. bezrobocie w grupie aktywnych zawodowo z wykształceniem wyższym wyniosło na wsi 8% (w miastach 5,4%), z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym 11,4% (w miastach 10,7%), średnim ogólnokształcącym 16,9% (15,8%), zasadniczym zawodowym 11,3% (17,7%) oraz gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym 12,3% (31,3%).

Na obszarach wiejskich znacznie łatwiej jest znaleźć zatrudnienie osobom o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Mimo wyższej aktywności zawodowej, wyższego poziomu zatrudnienia i mniejszego bezrobocia to właśnie na wsi najczęściej żyją rodziny zagrożone ubóstwem. Wg badań GUS z 2005 r.

zagrożenie ubóstwem skrajnym, tj. takim które wyróżnia się brakiem dostatecznych środków na skromne wyżywienie i bardzo małe mieszkanie, obejmuje na wsi 18,7% osób w gospodarstwach domowych (8,2% w miastach) i stanowią te osoby ponad połowę ludności poniżej minimum egzystencji. Można oczekiwać, że przy kierowaniu znacznych środków z programów na pobudzenie przedsiębiorczości i rozwój wsi, zasięg ubóstwa na obszarach wiejskich zmniejsza się.

INFRASTRUKTURA NA WSI

Obszary wiejskie charakteryzują się niższym niż w miastach wyposażeniem w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej, a równocześnie szybko wzrastającymi nakładami na ten cel. Liczne programy, które wdrożone zostały po 1990 r., wspierane były zarówno środkami krajowymi budżetowymi i samorządowymi, funduszami ochrony środowiska, fundacji działających w obszarze rolnictwa i wsi, jak i środkami pochodzącymi z pomocy UE (programy Phare, SAPARD, fundusze strukturalne) oraz kredytami Banku Światowego i Europejskiego Banku Inwestycyjnego.

W latach 2004–2006 rozwój infrastruktury wiejskiej wspierany był środkami w ramach programów unijnych, których realizacja znajdowała się w gestii Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Natomiast w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, za który odpowiadał Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, realizowane było działanie „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”. Wsparcie przyznawane było na projekty realizowane w gospodarstwach rolnych obejmujące budowę lub remont połączony z modernizacją: dróg wewnętrznych, urządzeń zaopatrzenia w wodę, urządzeń do odprowadzenia i oczyszczania ścieków, sieci i urządzeń zaopatrzenia w energię.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 w ramach działania *Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej* przewiduje finansowanie w wysokości do 75% kosztów kwalifikowanych projektów z zakresu:

- gospodarki wodno-ściekowej, w szczególności zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków, w tym systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej,

TABELA 19. Stan sieci dróg, wodociągów i kanalizacji w 2007 r. w porównaniu do roku 2005 (w km na km kwadratowy powierzchni) sieć dróg, sieć wodociągowa, sieć kanalizacyjna

Województwa	2005	2007	2005	2007	2005	2007
Dolnośląskie	75,4	75,8	47,2	48,9	15,5	18,2
Kujawsko-pomorskie	69,1	70,6	100,0	104,7	14,5	17,3
Lubelskie	66,5	67,8	62,4	65,3	5,9	7,3
Lubuskie	40,0	50,2	29,2	30,4	5,1	6,5
Łódzkie	79,1	81,7	98,9	101,3	6,3	7,9
Małopolskie	132,0	135,5	89,1	92,8	27,5	33,1
Mazowieckie	70,4	73,2	80,4	90,0	6,9	9,2
Opolskie	80,2	80,2	59,5	60,2	11,2	13,7
Podkarpackie	70,3	71,8	62,0	63,0	39,2	43,4
Podlaskie	49,1	50,1	49,1	51,7	4,3	5,0
Pomorskie	52,0	52,5	52,3	54,9	16,2	19,6
Śląskie	128,5	129,6	102,2	105,7	25,5	31,2
Świętokrzyskie	96,0	98,4	85,5	89,8	13,1	14,2
Warmińsko-mazurskie	45,3	45,3	42,9	46,3	8,7	9,9
Wielkopolskie	72,4	74,7	79,3	80,9	12,3	14,5
Zachodniopomorskie	47,8	48,2	26,1	27,6	9,4	11,0

Źródło: Z. Jarosz – Stan i kierunki zmian w rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich – IUNG 2009.

- tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych,
- wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności wiatru, wody, energii geotermalnej, słońca, biogazu lub biomasy.

Potrzeby w zakresie rozwoju infrastruktury na obszarach wiejskich są bardzo duże i silnie zróżnicowane regionalnie. Najlepiej rozwinięta sieć dróg o powierzchni twardej znajduje się w woj. warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. Największy przyrost gęstości dróg w porównaniu do 2005 odnotowano w wielkopolskim, łódzkim i mazowieckim. Istotne zróżnicowanie regionalne występuje również w rozwoju sieci wodociągowej i gęstości sieci kanalizacyjnej, zwłaszcza między województwami Polski wschodniej i centralnej, a resztą kraju. W stosunku do roku 2005 znaczący postęp odnotowano w przyroście sieci kanalizacyjnej, który wahał się między 8,4% dla woj. świętokrzyskiego do 33,3% w województwie mazowieckim. Postęp jaki uzyskano od roku 2005 r. w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej, sieci wodociągowej i kanalizacyjnej jest znaczący, ale wciąż nie nadąża za potrzebami i wymaga większej aktywności i zaangażowania samorządów terytorialnych.

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I AGROTURYSTYKA NA TERENACH WIEJSKICH

Około 7,5% mieszkańców wsi prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą, a wśród rolników odsetek ten jest jeszcze mniejszy i wynosi 4,5%. Na terenach wiejskich zlokalizowane jest 892,5 tys. przedsiębiorstw prowadzących pozarolniczą działalność, w tym 115,2 tys. przedsiębiorstw prowadzonych jest w gospodarstwach rolniczych. Inwestorzy wciąż chętniej tworzą nowe miejsca pracy w mieście niż na wsi. Przyczyny tego stanu rzeczy są powszechnie znane, a wśród nich wymienić można – zapóźnienia w rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich oraz niski choć poprawiający się, poziom wykształcenia ludności wiejskiej

Od 2004 r. zachodzą w Polsce zmiany w sposobach gospodarowania na obszarach wiejskich idące w kierunku rozwoju ich wielofunkcyjności. Szansą dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich stała się wspólna polityka Unii Europejskiej oraz środki z jej budżetu przeznaczone na rozwój lokalny. Lata bezpośrednio poprzedzające akcesję i pierwsze pięć lat członkostwa w Unii Europejskiej to okres znaczącego transferu środków na obszary wiejskie. Począwszy od Programu SAPARD przez Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” po dwa Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich – na lata 2004–2006 i realizowany obecnie Program na lata 2007–2013. Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oznacza wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych, wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego z jednoczesnym wprowadzeniem instrumentów różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, tak aby zapewnić możliwości tworzenia alternatywnych źródeł dochodów dla ludności wiejskiej. Wspólnym mianownikiem wdrażania tych programów jest poprawa jakości życia mieszkańców wsi, także przez rozwój sektora usług oraz stworzenie alternatywnych możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich – poza produkcją żywności, która stanowi obecnie główne źródło zatrudnienia i pozyskiwania dochodów.

Agroturystyka w Polsce jest dynamicznie rozwijającą się dziedziną gospodarki. Jest to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym. Turystyka wiejska jest pojęciem szerszym i odnosi się do różnych form wypoczynku na obszarach wiejskich.

Szacuje się, że usługi agroturystyczne świadczone są w ok. 10 200 obiektach, które dysponują 98 100 miejscami noclegowymi. Najwięcej kwater agroturystycznych znajduje się na obszarach charakteryzujących się dużymi walorami turystycznymi. Dzięki bogatemu dziedzictwu kulturowemu i przyrodniczemu jednym z najchętniej odwiedzanych przez turystów województw jest małopolskie i podkarpackie, gdzie znajduje się odpowiednio 20% i 10% zasobów kwater agroturystycznych. Równie popularne jest województwo warmińsko-mazurskie – Kraina Wielkich Jezior Mazurskich i województwo podlaskie z Puszczą Białowieską (pretendujące o miano Siedem Nowych Cudów Natury). Turystyka na obszarach wiejskich w Polsce ma ofertę coraz szerszą i dostosowaną do zainteresowań, potrzeb rodzin, młodzieży lub osób starszych czy samotnych.

Największą imprezą promującą ten rodzaj wypoczynku są Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL, które odbywają się w kwietniu w Kielcach. Ofertą agroturystyczną dysponują stowarzyszenia agroturystyczne oraz ośrodki doradztwa rolniczego.

PRZEMYSŁ SPOŻYWCZY

Od 5 lat rozwój przemysłu spożywczego opiera się na stabilnych podstawach, które tworzył wzrost popytu krajowego i eksportowego. Tempo wzrostu produkcji sektora przetwórstwa żywności kształtowało się w latach poprzednich na poziomie 6% rocznie i dopiero w roku 2008 nastąpiło osłabienie tego tempa. W porównaniu do roku 2007 dynamika produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów wyniosła 101,2%, ale w porównaniu do roku 2005 wyniosła 115,2%. Spowolnienie wzrostu rozpoczęło się od maja 2008 r. i miało swoje źródło w ogólnej recesji gospodarczej i osłabieniu gospodarki polskiej, a w konsekwencji obniżeniu popytu na rynkach wewnętrznych naszych partnerów handlowych. Wyniki handlu zagranicznego produktami żywnościowymi uzyskane po akcesji do UE świadczą o wysokiej konkurencyjności polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych i potwierdzają, że nasza oferta eksportowa jest bezpieczna i dobra jakościowo oraz atrakcyjna cenowo dla zagranicznych konsumentów. Mimo tych pozytywów nadal stosunkowo niski jest poziom koncentracji przetwórstwa żywności, niska wydajność pracy, a także mało aktywny marketing i promocja polskich produktów rolno-spożywczych. Sytuacja w tym zakresie może się dość radykalnie poprawić w wyniku rozwiązań przyjętych w nowej ustawie o funduszach promocji żywności.

W 2008 r. wzrost produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego wyniósł 1,2%.

TABELA 20. Produkcja sprzedana w przemyśle spożywczym na tle przemysłu ogółem w 2008 r. (w przedsiębiorstwach zatrudniających 50 i więcej osób)

Wyszczególnienie	Produkcja sprzedana (ceny stałe)		
	w mln zł	2007=100	2007:2006
Przemysł ogółem	942 132	103,3	111,2
Przetwórstwo przemysłowe	809 147	103,7	112,4
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	155 936	101,2	107,2
Produkcja wyrobów tytoniowych	2 881,0	66,9	111,7

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny Polski 2009. GUS.

W 2008 r. z badanych przez GUS kilkunastu grup wyrobów spożywczych i napojów w 6 zanotowano wzrost produkcji, w tym w 3 powyżej 5%, natomiast spadek wystąpił w 7 grupach produktów, w tym 2 poniżej 10%.

W 2008 r. wystąpiły tendencje spadkowe w produkcji części branż przetwórstwa, w tym w przemyśle mięsnym. Zmniejszenie podaży trzody chlewnej spowodowało spadek ubojów w firmach przemysłowych o 8,7%. Ubytku tego nie pokryło zwiększenie ubojów bydła (o 5%), w wyniku czego uboje zwierząt rzeźnych w przedsiębiorstwach przemysłowych obniżyły się o 6,5%. Tendencje spadkowe wystąpiły także w głównym dziale przetwórstwa mięsa tj. w produkcji wędlin, która w 2008 r. obniżyła się o około 6%. Zwiększyła się natomiast (o około 18%) produkcja konserw (głównie szynki i łopatek konserwowanych). Jest to tendencja utrzymująca się od kilku lat. W 2008 r. utrzymała się także wzrostowa tendencja produkcji pozostałych wyrobów zwierzęcych (głównie garmażeryjnych).

Ze względu na wysokie ceny surowca w 2007 r. i w I połowie roku 2008 zmniejszyły się przemiały przemysłowe zbóż. Były one niższe o blisko 4% niż w roku poprzednim i wyniosły około 3,6 mln t. Mniejsza była przemysłowa

TABELA 21. Produkcja wybranych wyrobów przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie		Jednostki miary	2007	2007	2008	2008
				2006=100		2007=100
1.	Produkty uboju przemysłowego wliczane do wydajności poubojowej					
	– bydła i cieląt	tys. ton	152	106,2	159	104,6
	– trzody chlewnej	– „ –	953	100,0	864,	90,7
2.	Mięso drobiowe	– „ –	1 127	101,8	1 195	106,0
3.	Wędliny	– „ –	760	105,6	705	92,8
4.	Soki z owoców i warzyw	tys. hl	6 109	93,5	6 700	109,7
5.	Margaryna i mieszkanki do smarowania pieczywa	tys. ton	345	100,0	337	97,7
6.	Mleko płynne przetworzone	mln l	2 283	104,7	2 175	95,3
7.	Masło	tys. ton	176	106,0	179	101,7
8.	Ser świeży niedojrzewający i twaróg	– „ –	324	109,4	318	98,1
9.	Cukier w przel. na biały	tys. t	1 856	x	1 355	73,5
10.	Wódka czysta (w przel. na 100%)	mln l	92,3	111,3	108	117,0
11.	Piwo	– „ –	36,7	114,0	36,9	100,5
12.	Papierosy	mld szt.	124	111,7	131	105,6

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny GUS 2009.

produkcja mąk pszennych (o 4%), na poziomie roku poprzedniego utrzymała się produkcja mąk żytnich, zwiększyła się produkcja makaronów (o blisko 3%) oraz kasz i płatków (o 3,1%).

Zmianie ulega struktura przetwórstwa mleka. Systematycznie rośnie produkcja i sprzedaż serów dojrzewających, napojów mlecznych, w tym różnego rodzaju jogurtów oraz pełnego mleka w proszku. Produkcja masła i odtuszczonego mleka w proszku utrzymuje się natomiast na zbliżonym poziomie.

SPOŻYCIE ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

Dochody ludności, od których zależy popyt na żywność są pochodną wzrostu PKB, który w 2008 r. wzrósł o 4,9% w porównaniu do 2007 r. Spożycie ogółem wzrosło o 5,9%, przeciętne wynagrodzenie zwiększyło się o 10,2%, przeciętna emerytura i renta z pozarolniczego systemu wzrosła o 9,2%, a rolnicza zwiększyła się o 5,4%. Stopa bezrobocia zmniejszyła się z 11,2% w 2007 r. do 9,2% w 2008 r.

Równocześnie ceny żywności wzrosły odpowiednio o 6,2% (ceny towarów i usług konsumpcyjnych wzrosły średnio o 4,2%), w tym pieczywa i produktów zbożowych o 11,5%, mięsa wieprzowego o 4,7%, drobiowego o 6,2%, ryb o 2,8%, mleka, serów i jaj o 9,5%, olejów i innych tłuszczów o 10,5%, owoców o 6,2%. Zmniejszyły się ceny warzyw o 1,6% i cukru o 9,3%. Ceny napojów bezalkoholowych wzrosły o 5,0%, alkoholowych o 6,4%, a wyrób tytoniowych o 9,3%.

W 2008 r. mimo relatywnego podrożenia żywności, nastąpiły niewielkie zmiany w spożyciu artykułów żywnościowych. Na poziomie roku ubiegłego kształtowała się – w zasadzie – konsumpcja mleka i cukru, a obniżyła się konsumpcja warzyw, ziemniaków i jaj. Szacuje się, że w roku 2008 bilansowe spożycie mięsa i przetworów wyniosło 75,4 kg na mieszkańca i było o 2,2 kg niższe niż w roku 2007. Przy niewielkim wzroście konsumpcji drobiu (o 1,3%) nastąpił spadek spożycia wieprzowiny i wołowiny po 2,5%. Przyczyną był głęboki spadek produkcji i wzrost cen żywca wieprzowego, który doprowadził do znacznego wzrostu cen detalicznych mięsa i przetworów w roku 2008 (o 5,4%), w tym mięsa wieprzowego o 8,8%, a wołowego o 4,6%, przy niewielkim spadku cen drobiu (o 2%). W grupie przetworów największe wzrosty cen nastąpiły w popularnych kiełbasach i wędlinach podrobowych (o 9–12%). Najmniej podrożały wędliny drobiowe, konserwy mięsne oraz wędliny wysokogatunkowe i kiełbasy trwałe (o 3–4%).

W 2008 roku kontynuowany był spadkowy trend spożycia zbóż i przetworów zbożowych. Większe było jedynie spożycie wyrobów cukierniczych. Łączna konsumpcja wyrobów zbożowych wyniosła w roku 2008 –7,23 kg na osobę miesięcznie i była około 3% niższa niż w roku 2007. Tendencja spadkowa w spożyciu przetworów zbożowych wynika ze wzrostu ich cen oraz poprawy sytuacji dochodowej ludności w 2008 r.

TABELA 22. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych na 1 mieszkańca rocznie (w kg/litrach/sztukach)

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2007=100
1. Ziarno 4 zbóż na przetwory	121	120	119	117	114	113	99,1
2. Ziemniaki	136	134	126	121	121	119	98,3
3. Warzywa	121	121	110	109	115	115	100,0
4. Owoce	41,2	51,6	54,1	54,4	41,0	54,5	132,9
5. Mięso i podroby	64,0	66,1	71,2	74,3	77,0	75,4	97,9
w tym: mięso	59,9	62,0	66,8	70,0	72,2	71,7	99,3
6. Tłuszcze jadalne zwierzęce	7,3	6,7	6,6	6,1	6,4	6,3	98,4
7. Masło	3,7	4,2	4,2	4,3	4,2	4,2	100,0
8. Mleko	197	193	173	176	178	182	102,2
9. Jaja kurcze	155	188	215	214	209	205	98,0
10. Cukier	42,2	41,6	40,1	35,3	31,4	44,5	141,7
11. Wódki, likiery, inne napoje alkoholowe w przeliczeniu na 100%	3,5	2,0	2,5	2,7	2,9	3,3	113,2
12. Papierosy z tytoniu	2612	1954	1974	1997	1951	1935	99,2

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2008. GUS.

Spożycie mleka łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory mleczne (bez mleka przerobionego na masło) kształtuje się na poziomie 178 l na mieszkańca. W strukturze spożycia przetworów mlecznych na stabilnym poziomie utrzymuje się spożycie serów dojrzewających i twarogowych oraz napojów mlecznych. Stopniowo zmniejsza się natomiast konsumpcja masła.

W sektorze gospodarstw domowych w Polsce – w porównaniu do UE – wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na alkohole mają większy udział w strukturze spożycia indywidualnego z dochodów osobistych. W UE-27 udział ten wynosił w 2007 r. 12,7% w odniesieniu do żywności i napojów bezalkoholowych i 3,5% na napoje alkoholowe i tytoń, a w Polsce odpowiednio 20,9% i 6,6%. Między podstawowymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych występuje zróżnicowanie spożycia poszczególnych produktów, jakkolwiek zróżnicowanie przeciętnej wartości energetycznej i odżywczej dziennej racji pokarmowej jest niewielkie. Występuje również zróżnicowanie spożycia produktów z uwagi na liczebność rodzin, poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania itp.

PROGRAM PDŻ – POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

Program Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność funkcjonuje od 1 maja 2004 roku. Najważniejszym celem Programu jest promocja żywności wysokiej jakości, potwierdzonej certyfikatem. Program PDŻ to także pomoc konsumentowi w dokonaniu świadomego wyboru produktów żywnościowych, podnoszenie zaufania do produktów wytwarzanych masowo o wysokiej i stabilnej jakości oraz promocja zdrowego stylu życia. Program PDŻ zachęca przedsiębiorców do produkcji dobrych produktów i przekonuje ich do tego, że warto inwestować w jakość.

Program PDŻ to część polityki Unii Europejskiej służącej podniesieniu jakości i zwiększaniu różnorodności żywności na obszarze Wspólnego Rynku, a produkty ze znakiem PDŻ to gwarancja produktów o najwyższej jakości i ze sprawdzonego źródła.

Znak **PDŻ Poznaj Dobrą Żywność** przyznawany jest w następujących grupach produktów:

1. mięso i przetwory mięsne
2. jaja i przetwory jajczarskie
3. mleko i przetwory mleczne
4. owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory
5. zboża i ich przetwory, w tym pieczywo
6. ryby, owoce morza i ich przetwory
7. napoje bezalkoholowe
8. napoje alkoholowe
9. wody mineralne
10. miód
11. wyroby cukiernicze i ciastkarskie
12. zioła i przyprawy
13. tłuszcze spożywcze
14. wyroby mieszane i wysoko przetworzone na bazie wymienionych wyżej surowców

Oznaczenie znakiem jakości PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność pomaga konsumentowi w wyborze produktu wysokiej jakości.

Dzięki znakowi PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność producenci zwiększają prestiż swoich wyrobów i nadają im większą rangę poprzez wskazanie nadzoru Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi nad jakością wyrobów. Znak Poznaj Dobrą Żywność to także wyróżnienie produktów na sklepowej półce. Znak daje szansę promocji produktów zarówno w kraju, jak i za granicą.

Znak przyznawany jest wyrobom, które spełniają najwyższe kryteria opracowane przez działające przy Ministrze Rolnictwa i Rozwoju Wsi Kolegium Naukowe do spraw jakości produktów żywnościowych. W skład Kolegium wchodzi specjaliści z dziedziny żywienia, hodowli roślin, hodowli zwierząt oraz prawa i ekonomii.

W celu zapewnienia utrzymania stałego, bardzo wysokiego poziomu jakości oznaczonych produktów program zakłada maksymalne okresy obowiązywania znaku:

- znak nadawany jest produktowi po raz pierwszy na okres do 3 lat,
- znak nadawany jest produktowi po raz kolejny na okres do 5 lat.

Już teraz ponad 1150 polskich produktów żywnościowych z blisko 100 firm oznaczonych znakiem PDŻ Poznaj Dobrą Żywność cieszy się zaufaniem stale rosnącej grupy konsumentów.

Program PDŻ Poznaj Dobrą Żywność jest:

- nieograniczony liczbą przyznawanych znaków, ani terminem składania wniosków,
- dobrowolny,
- bezpłatny,
- otwarty dla wszystkich producentów działających na rynku Unii Europejskiej – bez względu na wielkość i formę własności.

Podejmowane w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi działania promocyjne dotyczące Programu PDŻ służą upowszechnieniu wiedzy o produktach posiadających znak PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność i zasadach uczestnictwa w tym programie, o warunkach pozyskiwania surowców oraz technologiach wytwarzania i systemach nadzoru.

W ramach działań Programu „PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność” Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi bierze czynny udział w licznych wydarzeniach wystawienniczo – targowych odbywających się w całym świecie. Program PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność prezentowany był na największych imprezach wystawienniczo-targowych odbywających się w Czechach, Irlandii, Grecji, Hiszpanii, Niemczech, Chinach, Japonii, USA, Korei Płd., Izraelu, Wielkiej Brytanii, Indonezji, na Słowacji, we Francji czy na Węgrzech. Działania Programu to nie tylko uroczystości oficjalne, to także coroczne pikniki Programu PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność, będące prezentacją produktów oznaczonych tym znakiem. W 2009 roku Piknik PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność po raz pierwszy został zorganizowany poza resortem rolnictwa, na rozległym terenie przed Pałacem Rektorskim Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W otwartej dla wszystkich chętnych imprezie promującej żywność najwyższej jakości uczestniczyły przedsiębiorstwa wyróżnione znakiem PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność.

Szczegółowe informacje oraz pełna dokumentacja zgłoszenia dostępne są pod adresem: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Program POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ 00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30, tel.: 022 623 16 30; 022 623 18 10, fax 022 623 16 08 e-mail: pdz@minrol.gov.pl, www.minrol.gov.pl

PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE

Polska od 2004 r. uczestniczy w europejskim systemie ochrony nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych. System ten we Wspólnocie (ang. – Quality Policy) realizowany jest przez wyróżnianie znakami potwierdzającymi wysoką jakość wyrobów rolno-spożywczych pochodzących z konkretnych regionów lub charakteryzujących się tradycyjną metodą produkcji. System ochrony produktów regionalnych i tradycyjnych opiera się na dwóch rozporządzeniach regulujących zasady ich rejestracji i ochrony, są to rozporządzenie Rady nr 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych oraz rozporządzenie Rady nr 509/2006 w sprawie gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych. Nazwy produktów rejestrowane są jako Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności.

Chroniona Nazwa Pochodzenia – gdy nazwa bezpośrednio lub pośrednio nawiązuje do regionu, konkretnego miejsca lub w wyjątkowych przypadkach kraju, gdzie dany wyrób jest produkowany, cały proces technologiczny odbywa się na obszarze, do którego odnosi się nazwa produktu, a cechy charakterystyczne oraz jakość produktu wiążą się jednoznacznie ze specyfiką obszaru geograficznego, w którym jest on produkowany.

Chronione Oznaczenie Geograficzne – gdy nazwa produktu odnosi się do regionu, konkretnego miejsca, lub w wyjątkowych przypadkach kraju, gdzie dany wyrób jest produkowany. Produkt taki musi cieszyć się renomą, posiadać specyficzne cechy lub jakość wynikające bądź przypisywane pochodzeniu geograficznemu. Jakość produktu może wynikać z obszaru geograficznego (np.: klimat, roślinność, ukształtowanie terenu), lokalnego know-how producentów, lub innych czynników naturalnych lub ludzkich.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność – produkt może zostać zarejestrowany jako gwarantowana tradycyjna specjalność, gdy jego nazwa jest specyficzna sama w sobie lub wyraża specyficzny charakter produktu rolnego lub środka spożywczego, a sam produkt jest specyficzny, czyli posiada cechę lub zespół cech odróżniających go od innych produktów tej samej kategorii, oraz ma tradycyjny charakter, który wyrażony może być poprzez użycie tradycyjnych surowców, tradycyjnego składu lub tradycyjnej metody wytwarzania.

Ochrona nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz tradycyjnych metod wytwarzania w perspektywie kilku lat stworzy nowe możliwości rozwoju dla wytwórców tradycyjnej i regionalnej żywności. Dzięki ochronie dziedzictwa kulinarnego stworzone zostaną nowe, alternatywne źródła utrzymania na terenach wiejskich. Jest to szczególnie istotne na obszarach o niekorzystnych warunkach uprawy, które systematycznie się wyludniają i popadają w ekonomiczny niebyt.

Do końca czerwca 2009 r. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, odpowiedzialne za krajowy etap oceny wniosków, przekazało Komisji Europejskiej 34 wnioski o rejestrację nazw produktów rolnych i środków spożywczych jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności. Zarejestrowanych obecnie jest 12 polskich nazw, w tym: oscypek i bryndza podhalańska, miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, miody pitne: półtorak, dwójniak, trójniak, czwórniak oraz olej rydzowy, piekaczewnik.

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 przewidziano dwa działania: „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” oraz „Działania informacyjne i promocyjne”, które obejmować będą m.in. produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako chronione nazwy pochodzenia, chronione oznaczenia geograficzne i gwarantowane tradycyjne specjalności oraz uczestniczące w systemie rolnictwa ekologicznego i integrowanej produkcji owoców i warzyw.

Od dnia 15 kwietnia 2009 r. można składać wnioski o przyznanie pomocy w ramach działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”. Uruchomienie działania „Działania informacyjne i promocyjne” planowane jest w II połowie 2009 r.

RYBOŁÓWSTWO

OGÓLNE INFORMACJE O RYBOŁÓWSTWIE W POLSCE

Rybołówstwo w Polsce obejmuje połowy bałtyckie i dalekomorskie oraz rybactwo śródlądowe. Udział połowów morskich słodkowodnych w połowach światowych jest znikomy i stanowi zaledwie 0,2%.

Morskie wody wewnętrzne zajmują w Polsce powierzchnię 2005 km² a morze terytorialne 8 682 km².

Strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego obejmuje 36 gmin na terenie 18 powiatów w trzech województwach: pomorskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim (część Zalewu Wiślanego).

Morze Bałtyckie jest akwenem wysłodzonym, w którym średnie zasolenie zmniejsza się w miarę oddalania od cieśnin duńskich. Polskie obszary morskie uznawane są za bogate w zasoby rybne.

Polskie rybołówstwo podlega zasadom obowiązującym w UE – obowiązują kwoty połowowe ustalone przez Komisję Europejską, a równoległe z nakładaniem obowiązków, polskie rybołówstwo wspierane jest ze środków pomocowych z UE. Środki te wydatkowane były w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”, a obecnie z Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013” na realizację m.in. następujących priorytetów:

- dostosowanie nakładu połowowego do zasobów,
- odnowa i modernizacja floty rybackiej,
- ochrona i rozwój zasobów wodnych, chów i hodowla, rybacka infrastruktura portowa, przetwórstwo i rynek rybny, rybołówstwo śródlądowe,
- inne działania obejmujące m. innymi rybołówstwo przybrzeżne, działania społeczno-ekonomiczne, promocyjne, innowacyjne.

W 2009 r. działania w sektorze dalekomorskim prowadzone są w oparciu o przepisy m. in. rozporządzenia Rady (WE) nr 43/2009 z dnia 16 stycznia 2009 r. ustalającego uprawnienia do połowów na 2009 rok i związane z nimi warunki dla pewnych stad ryb i grup stad ryb, stosowane na wodach terytorialnych Wspólnoty oraz w odniesieniu do statków wspólnotowych na wodach, na których wymagane są ograniczenia połowowe, a także rozporządzenia Rady (WE) nr 1359/2008 z dnia 28 listopada 2008 r. ustanawiającego na lata 2009 i 2010 uprawnienia do połowów dla wspólnotowych statków rybackich dotyczące niektórych stad ryb głębinowych.

INFRASTRUKTURA RYBOŁÓWSTWA MORSKIEGO I RYBACTWA ŚRÓDLĄDOWEGO

W skład polskiej floty rybackiej wchodzi 848 statków o zdolności połowowej:

	41.194,20 GT	99.849,76 kW
w tym:		
4 statki dalekomorskie	21.276,00 GT	18.415,00 kW
197 kutrów rybackich	15.796,13 GT	50.840,93 kW
647 łodzi rybackich	4.122,07 GT	30.593,83 kW

Objaśnienia:

- statek dalekomorski – długość całkowita od 40 m wzwyż,
- kuter rybacki – długość całkowita równa albo większa od 15 m i mniejsza od 40 m.

Lista statków uprawnionych do wykonywania rybołówstwa morskiego jest dostępna i uaktualniana na stronach internetowych: www.minrol.gov.pl i www.rybactwo.info.

W Polsce są 64 porty, w których wyładowywane są ryby, w tym 8 portów urzędowo wyznaczonych do wyładunków dorszy w ilości przekraczającej 750 kg żywej wagi (Władysławowo, Hel, Jastarnia, Łeba, Ustka,

Darłowo, Kołobrzeg, Dziwnów). Kontrolą rybołówstwa morskiego zajmują się trzy Okręgowe Inspektoraty Rybołówstwa Morskiego: w Gdyni, Słupsku i Szczecinie w skład, których wchodzi 14 lokalnych inspektoratów.

Głównymi rejonami prowadzenia połowów przez polskie statki są wody będące pod jurysdykcją Królestwa Maroka, a także Islamskiej Republiki Mauretańskiej, obszar zarządzany Konwencją o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki (CCAMLR) oraz Komisją Rybołówstwa Północno-Wschodniego Atlantyku (NEAFC), wody norweskie, Morze Północne, a także Porozumienie w sprawie połowów na południowym obszarze Oceanu Indyjskiego (SPRFMO). Do głównych gatunków poławianych przez polskie statki należą: kryl, dorsz, czarniak, karmazyn, halibut, makrela, ostrobok.

W 2008 r. z przyznanych Polsce kwot większość została wykorzystana przez Północnoatlantycką Organizację Producentów (3 jednostki polskie), przez połowy, bądź przez wymianę kwot połowowych głównie z Niemcami, Wlk. Brytanią, Łotwą, Estonią, Hiszpanią.

INFRASTRUKTURA RYBACTWA ŚRÓDLĄDOWEGO

Powierzchnia wód śródlądowych w Polsce (naturalnych i sztucznych) wynosi około 600 000 ha, w tym: jezior około 300 tys. ha, rzek i potoków około 140 tys. ha stawów rybnych około 70 tys. ha, zbiorników zaporowych (ponad 20 ha) około 55 tys. ha oraz zalewisk i starorzeczy około 40 tys. ha.

Z ogólnej powierzchni ponad 70 tys. ha stawów w Polsce eksploatowane jest około 50 tys. ha (70%). Produkcję ryb prowadzi się w około 10 tys. gospodarstwach rolnych. Profesjonalnym chowem i hodowlą zajmuje się tylko ok. 600 podmiotów. Na tę liczbę składa się ok. 400 gospodarstw specjalizujących się w pełnotowarowym chowie karpia i ryb dodatkowych (o powierzchni ponad 50,0 ha) oraz ok. 200 wyspecjalizowanych gospodarstw pstrągowych.

Większość produkcji konsumpcyjnych ryb słodkowodnych pochodzi z chowu stawowego (gł. karp i pstrąg), natomiast około 1/3 stanowią odłowy ryb z wód naturalnych (zawodowe połowy jeziorowe oraz wędkarskie).

PODAŻ RYB MORSKICH I SŁODKOWODNYCH

Podaż ryb konsumpcyjnych na rynek krajowy w 2008 r. była o 6,5% większa niż przed rokiem i wyniosła ponad 484 tys. ton. Wpłynął na to przede wszystkim większy o ok. 8% import, bowiem połowy krajowe były o prawie 4% mniejsze niż przed rokiem.

W 2008 r. połowy bałtyckie zmalały o ok. 10% w wyniku niskiej opłacalności połowów szprotów, śledzi i storni oraz zamknięcia połowów dorszy już od 22 maja, a także zakazu połowów łososi pławnicami. Skuteczniejsze kontrole oraz egzekwowanie przez Komisję Europejską nałożonych kar za przełowienie dorszy w 2007 r. spowodują, że w 2009 r. połowy bałtyckie prawdopodobnie będą jeszcze mniejsze niż w 2008 r. Po 2 latach intensywnego wzrostu połowy dalekomorskie zwiększyły się w 2008 r. tylko o ok. 6%. Osłabienie dynamiki wzrostu połowów dalekomorskich związane było ze zmianą ich struktury, co wymagało wprowadzenia statku z zamrażalnią. Zmiany te dokonane w drugiej połowie roku umożliwią znaczący wzrost połowów dalekomorskich w roku przyszłym.

W sumie połowy morskie były mniejsze niż przed rokiem o 7,2% i wyniosły prawie 124 tys. ton.

TABELA 24. Bilans ryb i owoców morza w Polsce (tys. ton masy żywej ryb)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008 S
Połowy morskie	136,3	125,6	133,4	123,8
W tym bałtyckie	124,3	104,9	107,8	96,6
– połowy ryb niekonsumpcyjnych	30,2	23,4	27,0	21,0
Dalekomorskie	12,0	20,7	25,6	27,2
Połowy słodkowodne i akwakultura	55,4	53,2	51,4	49,5
Razem połowy krajowe	191,7	178,8	184,8	173,3
W tym ryb konsumpcyjnych	161,0	154,9	158,2	152,3
Import	518,3	587,7	642,0	692,8
Eksport	262,8	296,8	345,6	360,9
Podaż ryb konsumpcyjnych na rynek krajowy	416,5	445,8	454,6	484,2

S – szacunek

Źródło: Dane MIR oraz szacunek IERIGZ-PIB na podstawie danych IRS.

Produkcja i połowy ryb śródlądowych zmniejszyły się o 3,7% (2007r. spadek o 2%) na skutek ograniczenia produkcji akwakultury i połowów ryb żyjących w wodach otwartych. Produkcja ryb w akwakulturze zmalała o 2,3% do 34,2 tys. ton, w wyniku 5,5% spadku produkcji pstrągów. Mimo to udział akwakultury w towarowej produkcji ryb słodkowodnych w 2008 r. wzrósł do ponad 93%, w wyniku spadku (o blisko 7%) zawodowych połowów ryb dziko żyjących w wodach otwartych.

RYNEK RYB I PRZETWORÓW

Wzrost podaży ryb i owoców morza spowodował zwiększenie spożycie do ok. 13 kg/mieszkańca w ekwiwalencie wagi żywej. Przyrost spożycia był rezultatem wzrostu konsumpcji ryb słodkowodnych pochodzących z importu. Spożycie ryb morskich nie zmieniło się, a konsumpcja ryb słodkowodnych wyprodukowanych w kraju nieznacznie zmalała.

Import ryb słodkowodnych, głównie pang z Wietnamu oraz tilapii z Chin wyniósł w 2008 r. prawie 90 tys. ton w ekwiwalencie wagi żywej, z czego 10 tys. ton reeksportowano. Sprzedaż ryb słodkowodnych z importu na rynek krajowy wyniosła prawie 80 tys. ton, tj. ponad 2,2 razy więcej od sprzedaży ryb słodkowodnych wyprodukowanych w kraju.

Dynamika obrotów handlowych rybami i ich przetworami w 2008 r. była wyraźnie mniejsza, zwłaszcza po stronie eksportu. Według wstępnych danych za 3 kwartały 2008 r. wolumen eksportu w całym 2008 r.

był większy niż w roku poprzednim o 4,4%, podczas gdy w latach 2004-2007 dynamika wzrostu wynosiła od 12 do 16% rocznie. Wzrost popytu krajowego przyczynił się do zwiększenia importu ryb w stopniu podobnym do ubiegłorocznego (blisko 8%). Przywóz ryb wyniósł w ekwiwalencie wagi żywej prawie 693 tys. ton, o wartości prawie 790 mln EUR, a wywóz odpowiednio 361 tys. ton oraz ponad 742 mln EUR. Ujemne saldo handlu zagranicznego sektora rybnego pogorszyło się w porównaniu z rokiem poprzednim o 14 mln EUR do - 48 mln EUR. Deficyt handlu zagranicznego rybami i ich przetworami był jednak znacznie mniejszy niż przed akcesją.

PRZETWÓRSTWO RYBNE

Obniżenie dynamiki eksportu wpłynęło ograniczająco na produkcję przetworów rybnych. Wolumen przetwórstwa ryb w 2008 r. utrzymał się na poziomie roku ubiegłego, a jego wartość wyniosła 4,5 mld zł. Zmieniła się przy tym struktura produkcji – ograniczona została produkcja filetów z ryb (o ponad 44%) na rzecz ryb wędzonych i ryb świeżych, podczas gdy produkcja ryb solonych prawie nie zmieniła się. Wzrosła także produkcja konserw i prezerw, marynat oraz wyrobów kulinarnych i garmazeryjnych z ryb.

Pogorszyły się wyniki finansowe przedsiębiorstw, mimo niskich cen ryb importowanych. Wpłynęły na to przede wszystkim niższe ceny uzyskiwane w eksporcie. Pogorszyły się wszystkie wskaźniki rentowności oraz płynności finansowej. Rentowność brutto w I półroczu 2008 r. zmalała do 3,07%, netto do 2,4%, a wskaźnik bieżącej płynności finansowej do 1,08. Udział firm rentownych zmalał z 82 do 75%, ale ich udział w przychodach sektora utrzymał się na ubiegłorocznym poziomie. Pogorszenie kondycji finansowej ograniczyło poziom inwestowania, ale nadal było ono znacznie większe niż przed akcesją. Firmy zajmujące się przetwórstwem ryb dążą bowiem do poprawy swej konkurencyjności.

W 2008 r. nieznacznie zwiększyła się dynamika wzrostu cen ryb, ale rynek ryb nadal należał do najbardziej stabilnych. Od początku roku wzrost cen detalicznych ryb był niższy niż innych produktów spożywczych np. cen mięsa, ale wyraźnie większy niż całej żywności i nabiału. Niewielkim, ale systematycznym podwyżkom cen detalicznych towarzyszyły spadki cen zbytu oraz niewielkie wahania cen pierwszej sprzedaży. Poziom cen pierwszej sprzedaży ryb bałtyckich nie zmienił się w porównaniu z 2007 r., przy znacznych wahaniami okresowych. Większość ryb słodkowodnych staniała. Decydujący wpływ na poziom cen na rynku krajowym miały ceny uzyskiwane w transakcjach importowych i eksportowych oraz kurs walutowy.

HANDEL ZAGRANICZNY

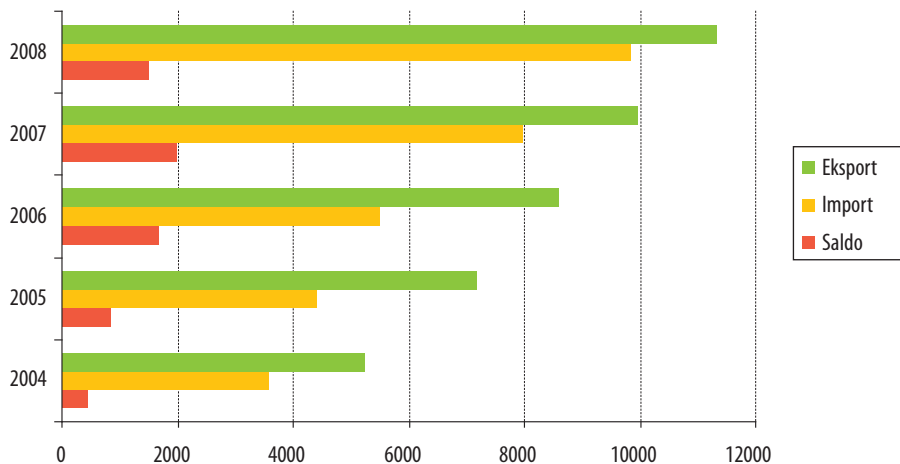
OGÓLNE INFORMACJE O OBROTACH ZAGRANICZNYCH TOWARAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

Wartość eksportu wzrosła w porównaniu do roku 2007 o 14% i wyniosła 11,3 mld EUR, a import zwiększył się o 23% do poziomu 9,8 mld Euro i utrzymało się dodatnie saldo w wysokości 1,5 mld EUR. Wyniki te uzyskano pomimo wyraźnego spowolnienia gospodarki w IV kwartale 2008 r. i obniżania się eksportu towarów rolno-spożywczych od II półrocza 2008 r. W I półroczu 2008 r. wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi były zdecydowanie lepsze niż przed rokiem, a na pogorszenie sytuacji wpływ miała druga połowa roku. Wysokie tempo wzrostu eksportu w I półroczu wynikało z wyższych cen transakcyjnych niż przed rokiem i umacniania się złotego.

W II półroczu 2008 r., a w szczególności w IV kwartale zmniejszał się popyt zagraniczny, a skutków obniżenia popytu nie zrekompensowało osłabienie złotego. Wysoka dynamika importu była rezultatem niskiej podaży produktów zwierzęcych, zwłaszcza trzody i wysokich cen na rynku krajowym.

Od czasu akcesji wzrasta znaczenie handlu zagranicznego artykułami rolno – spożywczymi w bilansie handlowym i płatniczym Polski. Uzyskiwana w handlu zagranicznym żywnością nadwyżka zmniejsza ujemne saldo obrotów w całym handlu zagranicznym Polski. W ciągu ostatnich 5 lat w obrotach handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi uzyskano nadwyżkę w łącznej wysokości 6,7 mld EUR, jednak uzyskana w 2008 r. nadwyżka była o 0,5 mld EUR niższa niż w roku poprzednim. Handel zagraniczny żywnością oddziałuje też korzystnie na koniunkturę wielu branż przemysłu spożywczego i rolnictwa. W 2008 r. średnio około 22% produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego przeznaczona było na

Ryc. 13. Wyniki obrotów handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi (w mln EUR)

Źródło: Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ.

eksport. Ponadto w warunkach słabnącego popytu krajowego eksport stanowi ważny zewnętrzny kanał zbytu produktów. Wysoka dynamika obrotów handlu zagranicznego w ostatnich latach wynikała przede wszystkim ze zmniejszenia barier administracyjno-celnych i otwarcia rynku wschodniego (w 2008 r.), co wyraziło się wyraźnym zwiększeniem dynamiki sprzedaży do krajów WNP w 2008 r.

W porównaniu z I półroczem 2007 r. eksport w I półroczu 2008 r. był wyższy o 20%, a import wzrósł o 25%. Porównując II półrocza obu lat – w 2008 r. eksport wzrósł o 8,1%, a import o ponad 21%. Wiele rozwiniętych gospodarek, szczególnie unijnych, odczuwało skutki kryzysu gospodarczego, widocznie ograniczając popyt wewnętrzny, w tym również zapotrzebowanie na towary zagraniczne, co stało

TABELA 25. Udział towarów rolno-spożywczych w ogólnych obrotach handlu zagranicznego Polski (w %)

Udział towarów rolno-spożywczych w:	2003	2004	2005	2006	2007	2008
– eksportie ogółem	8,4	8,8	10,0	9,8	9,8	9,9
– imporcie ogółem	5,9	6,2	6,8	6,4	6,4	7,0

Źródło: Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ.

się główną przyczyną słabnięcia polskiego eksportu towarów rolno-spożywczych w II półroczu 2008 r. Mniejszy wpływ miała malejąca konkurencyjność polskich produktów.

GEOGRAFICZNA STRUKTURA HANDLU TOWARAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

W 2008 r. wzrosły obroty handlu zagranicznego żywnością z większością ugrupowań, za wyjątkiem eksportu do krajów rozwijających się oraz importu z krajów bałkańskich. W porównaniu do roku 2007 zmniejszyła się dynamika eksportu, za wyjątkiem krajów WNP oraz krajów bałkańskich. Tempo wzrostu importu było bardzo zróżnicowane – bardzo duży wzrost importu nastąpił z krajów WNP, a zmniejszył się nieznacznie import z krajów UE.

Wartość eksportu do krajów UE wyniosła 9,1 mld EUR i była o 14% wyższa niż w roku 2007, nie zmienił się jednak udział Wspólnoty w polskim eksporcie towarów rolno-spożywczych (80,5%). Dwukrotnie zmniejszyło się tempo wzrostu wywozu do krajów tzw. 15-tki (10,6%). Do UE-15 sprzedano towary o wartości 6,6 mld EUR, a do UE-12 za ponad 2,5 mld EUR. Udział UE-15 zmniejszył się do 58%, a wzrósł udział UE-12 do ponad 22%. Zwiększył się znacząco eksport do większości krajów członkowskich. Największy wzrost sprzedaży nastąpił na Słowację (o 35%), Litwę (o 28%), Węgry (o 23%) oraz do Holandii i Czech (o 15%). Największym rynkiem zbytu od lat pozostają Niemcy, gdzie skierowano w 2008 r. towary rolno-spożywcze o wartości 2,8 mld EUR.

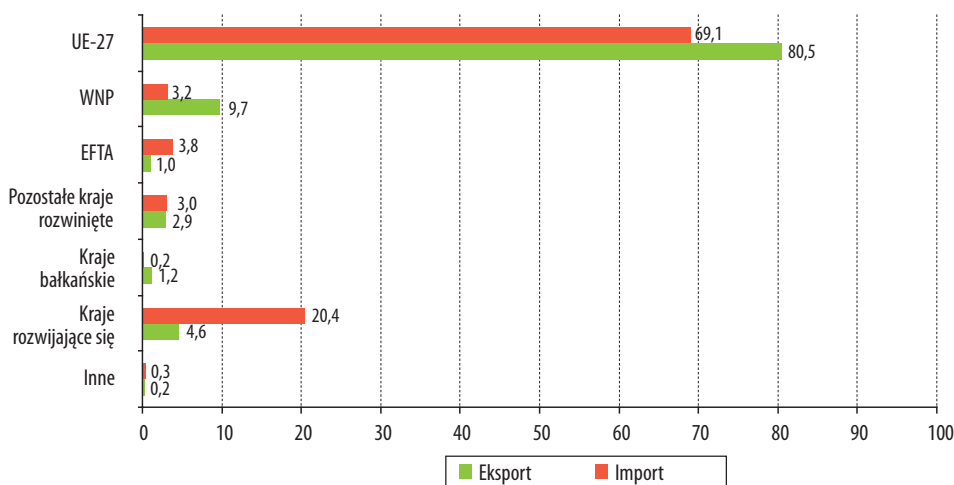
Zmiany zachodzące od II półroczu 2008 r. w geograficznej strukturze polskiego handlu zagranicznego mogą być sygnałem reorientacji rynków zaopatrzenia i zbytu w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego. Sygnałem jest wzrost znaczenia krajów WNP w obrotach handlowych, zwiększenie znaczenia krajów UE-15 jako rynków zaopatrzenia oraz spadek ich znaczenia jako rynków zbytu. Rolę rynków zbytu naszych towarów przejmują nowe państwa członkowskie (UE-12). Wysokie przez większą część roku stawki frachtu morskiego utrudniały w 2008 r. handel z państwami rozwijającymi się i sprzyjały koncentracji obrotów z krajami bliżej położonymi.

TABELA 26. Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w latach 200–2006 wg ugrupowań państw (w mln. EUR)

Ugrupowanie	Eksport		2008	Import		2008	Saldo	
	2007	2008	2007=100	2007	2008	2007=100	2007	2008
Ogółem	9 942	11 307	113,7	7 972	9 822	123,2	1 970	1 485
UE-27	8 001	9 102	113,8	5 347	6 791	127,0	2 654	2 311
WNP	871	1 100	126,3	222	311	140,0	679,7	789
EFTA	99	107	108,1	343	370	107,9	-243	-263
Pozost. kr. rozw.	304	326	107,2	239	297	124,3	65	30
Kraje bałkań.	116	132	113,8	23	21	91,3	91	111
Kraje rozw. się	530	517	97,5	1 783	2 008	112,6	-1 253	-1 490
inne	20	21	105,0	12	25	208,3	8	-4
Kraje rozw. się	530	517	97,5	1 783	2 008	112,6	-1 253	-1 490
inne	20	21	105,0	12	25	208,3	8	-4

Źródło: Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ.

Ryc. 14. Geograficzna struktura eksportu i importu towarów rolno-spożywczych w 2008 r.

Źródło: Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ.

Eksport

W ramach UE-27 największy eksport realizowany jest do Niemiec. Osiągnął on w 2008 r. wartość 2,8 mld EUR. i stanowił 24,1% całego eksportu rolno-spożywczego. W 2008 roku nastąpił znaczący wzrost eksportu do krajów WNP, którego wartość wzrosła o 26% w porównaniu do roku 2007. Ożywienie w eksporcie do tych krajów wynikało ze zwiększenia zainteresowania zakupami naszych towarów rolno-spożywczych na Ukrainie i Białorusi. Decydujące było jednak odblokowanie naszego eksportu do Rosji, która jest głównym odbiorcą naszych towarów w tej grupie państw. Eksport rolno-spożywczy do pozostałych krajów rozwiniętych (USA, Kanada, RPA, Izrael, Japonia, Australia i Nowa Zelandia) jest wciąż niewielki mimo wzrostu w 2008 r. (do 327 mln EUR tj. o 7%). Tendencje stagnacyjne wykazuje eksport do krajów rozwijających się. Udział tych krajów w polskim eksporcie zmalał do 4,6%, a jego wartość wyniosła 517 mln EUR. Znacząco natomiast wzrósł eksport na Bałkany (o 13%), a jego wartość wyniosła 132 mln EUR, nie zmienił się natomiast jego udział w ogólnej wartości eksportu i wynosi podobnie jak w roku 2007 1,2%. Wciąż niska jest wartość (108 mln EUR) i udział (1,0%) naszego eksportu do krajów EFTA.

Import

Dynamika naszego importu w 2008 r. nadal pozostawała wysoka, mimo niewielkiego jej spadku w porównaniu do 2007 r. Wartość importu z krajów UE wyniosła 6,8 mld EUR i była o 27% wyższa niż w roku poprzednim. Większość towarów importowanych pochodziła z UE-15 (5,8 mld EUR – wzrost o 1,3 mld w porównaniu do 2007 r.), w tym największy przyrost importu nastąpił z Wielkiej Brytanii (o 50%), Niemiec i krajów bałtyckich (po 34%) oraz Francji i Danii (po 34%). Kraje rozwijające się są drugim co do wielkości dostawcą towarów rolno-spożywczych na polski rynek. W 2008 r. zakupiono tam towary o wartości 2,0 mld EUR tj. o 13% więcej niż w roku poprzednim. Duży wzrost przywozu nastąpił również z pozostałych krajów rozwiniętych, skąd zakupiono produkty o wartości 287 mld EUR tj. o 24% większej niż przed rokiem. Znacząco wzrósł import z krajów WNP, gdzie wartość zakupionych towarów wyniosła ponad 310 mld EUR (wzrost o 40%). Najwięcej produktów zakupiono na Ukrainie, natomiast import z Rosji i Białorusi zmniejszył się w 2008 r. odpowiednio o 7% i o ponad 50%.

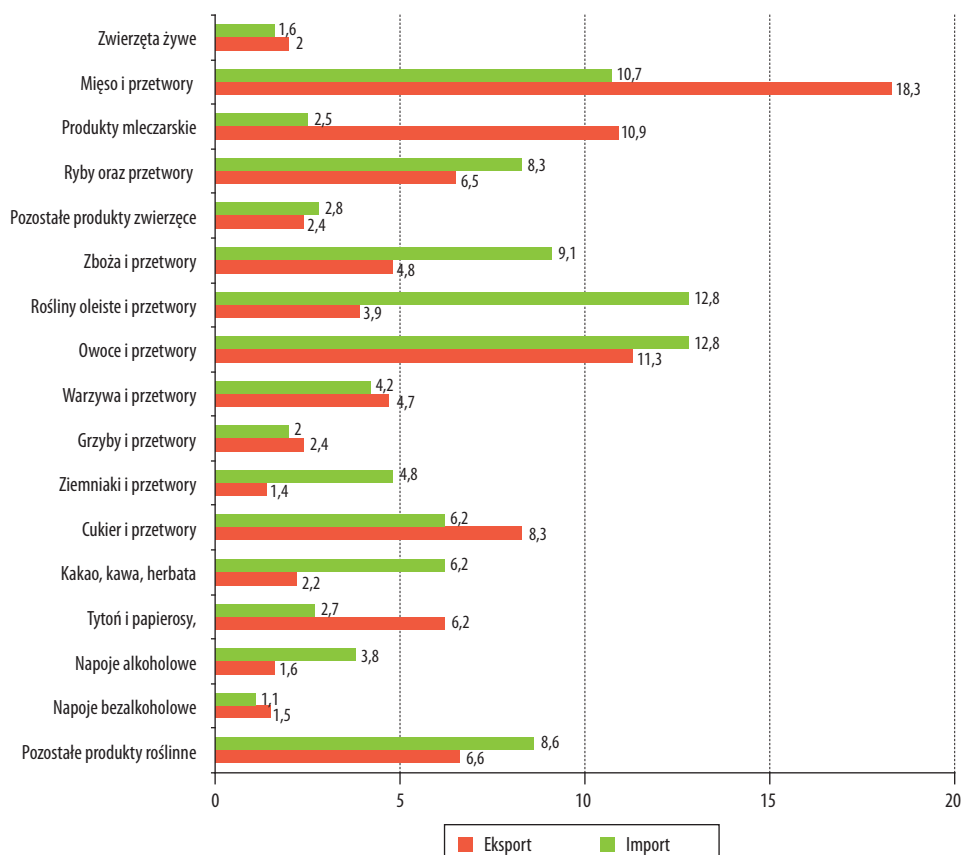
Saldo

Dodatnie saldo obrotów w 2008 r. utrzymało się z większością ugrupowań, ale rok przyniósł znaczące pogorszenie sald z krajami liczącymi się w polskim handlu zagranicznym to jest UE i krajami rozwijającymi się. Najbardziej pogorszyło się saldo z UE-27 (o 343 mln EUR), w tym z UE-15 dodatnie saldo zmniejszyło się do 0,8 mld EUR, natomiast wzrosła nadwyżka w handlu z krajami UE-12 (o 0,3 mld EUR). Poprawa nastąpiła w handlu z krajami WNP i krajami bałkańskimi. Nadwyżki te nie były jednak wystarczające, by nastąpił wzrost salda w porównaniu do roku 2007. Saldo za 2008 wynosi 1,5 mld EUR, wobec 2,0 mld w roku 2007.

TOWAROWA STRUKTURA HANDLU ZAGRANICZNEGO PRODUKTAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

W obrotach towarami rolno-spożywczymi – w ujęciu wartościowym – dominują produkty przemysłu spożywczego, których udział we wpływach z całego eksportu polskiej żywności wynosi 85%. Udział produktów przetworzonych w imporcie rolno-spożywczym jest również wysoki i wynosi około 65%. Nadwyżka w handlu zagranicznymi produktami przetworzonymi za rok 2008 wyniosła około 3,0 mld EUR, natomiast w wymianie handlowej produktami rolnictwa zanotowano deficyt około 1,5 mld EUR.

Ryc. 15. Struktura towarowa eksportu i importu towarów rolno-spożywczych w 2008 r.

Źródło: Źródło: Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ.

**POZNAJ DOBRĄ
ŻYWNOŚĆ**

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Program PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność

ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa, tel. 22 623 16 30, fax 22 623 16 08

www.minrol.gov.pl, e-mail: pdz@minrol.gov.pl

W 2008 r. utrzymało się wysokie tempo wzrostu eksportu ogółem (o 13,7%), mimo zmniejszenia się dynamiki eksportu produktów roślinnych, i – w mniejszym stopniu – dynamiki eksportu produktów zwierzęcych. Spadek dynamiki nasilił się w II półroczu 2008 r., a szczególnie w IV kwartale. Osłabienie złotego w stosunku do EUR i dolara było jednym z czynników powodujących, że wartość eksportu wzrosła w II półroczu o 5% (w I półroczu o 20,5%). Import w tym czasie wzrósł o 10% (w I półroczu o blisko 25%). Spadek dynamiki eksportu produktów zwierzęcych w II półroczu częściowo został zrekomensowany wysoką dynamiką eksportu tych towarów w I półroczu, co pozwoliło na 12% wzrost eksportu w całym 2008 r. w tej grupie towarowej.

Wartość eksportu produktów zwierzęcych wyniosła 4,5 mld EUR i była o 12% wyższa niż w roku 2007. Zwiększyła się wartość sprzedaży większości produktów tej grupy, z wyjątkiem zwierząt żywych (spadek o 10%). Czynnikiem sprzyjającym eksportowi wołowiny i wieprzowiny były refundacje eksportowe. Wysoki poziom cen krajowych, silna złotówka (w I półroczu 2008 r.) i spadek cen na rynkach odbiorców zagranicznych spowodowały ograniczenie eksportu żywca, a zwłaszcza bydła. Korzystne ceny i niedo-

bory podaży na rynku UE wpłynęły na wzrost eksportu mięsa drobiowego i wołowiny. Wzrost eksportu produktów mleczarskich był rezultatem stabilnego popytu na rynku krajowym, wzrostu kwoty mlecznej i względnie dobrych cen na rynkach światowych. Stosunkowo wysoki popyt na rynkach unijnych podtrzymywał eksport ryb i przetworów rybnych w 2008 r.

W strukturze towarowej eksportu żywności udział produktów zwierzęcych stanowił 40,0% całego eksportu i w porównaniu do roku 2007 zmniejszył się o 0,6%, natomiast zwiększył do 54,8% udział produktów roślinnych. Na zmiany te wpłynęło zmniejszenie udziału eksportu zwierząt żywych, produktów mleczarskich, ryb i przetworów rybnych i wzrost udziału mięsa i przetworów mięsnych. Wśród produktów roślinnych zwiększył się udział wyrobów przemysłu tytoniowego. W pozostałych grupach produktów roślinnych zmiany udziału były niewielkie.

W roku 2008 wzrosła dynamika importu produktów zwierzęcych, nie zmieniła się natomiast dynamika przywozu produktów roślinnych. Wartość importu produktów zwierzęcych wyniosła 2,5 mld EUR i była o 36% wyższa niż w roku 2007. Niższa natomiast była dynamika przywozu produktów roślinnych. Wartość całego importu produktów roślinnych wyniosła 6,7 mld EUR i wzrosła o 20%. Udział produktów zwierzęcych w imporcie żywności wyniósł w 2008 r. 25,9%, natomiast produkty roślinne stanowiły 68% tego importu, przy czym ich udział w porównaniu z 2007 r. obniżył się. W 2008 r. import produktów zwierzęcych zwiększył się we wszystkich grupach, z wyjątkiem produktów mleczarskich, w których nastąpił niewielki spadek. Największy był wzrost importu mięsa i podrobów (o 88%), w tym wieprzowiny (o 107%). Wzrósł znacząco import zwierząt żywych (o 40%), w tym trzody chlewnej (o 245%). W związku z niedoborami podaży i wzrostem cen trzody na rynku krajowym zwiększyła się konkurencyjność cenowa importu żywych tuczników i produktów pochodzenia zwierzęcego.

W imporcie produktów roślinnych zmniejszył się przywóz ziemniaków i przetworów ziemniaczanych oraz wyrobów tytoniowych. Znacząco wzrósł import nasion i produktów oleistych (o 49%), zbóż i produktów zbożowych (o 30%) oraz cukru i przetworów cukierniczych oraz wód (o 28%). W mniejszym stopniu zwiększył się import wyrobów alkoholowych (o 17%), warzyw i przetworów (o 16%) oraz owoców i przetworów (o 3%).

NEGOCJACJE Z WTO – POZYCJA I STANOWISKO POLSKI

Rezultatem IV Ministerialnej Konferencji Światowej Organizacji Handlu, która odbyła się w listopadzie 2001 roku w Doha w Katarze, było podjęcie decyzji o rozpoczęciu kolejnej rundy rokowań liberalizujących handel światowy. Runda ta odbywa się pod auspicjami WTO i zwana jest Rundą Rozwojową Doha albo Rundą DDA. Jednym z obszarów negocjacji rundy DDA są negocjacje w obszarze rolnictwa. Celem tych negocjacji jest: obniżka wysokości tarif celnych, stopniowa redukcja, a docelowo eliminacja wszelkich form subsydiów eksportowych, istotna redukcja zakłócającego handel wsparcia wewnętrznego w rolnictwie. Ma to służyć realizacji zamiaru, zapisanego w Porozumieniu w sprawie Rolnictwa z 1995 r., aby w ramach WTO ustanowić sprawiedliwy i kierujący się mechanizmami rynkowymi system handlu towarami rolnymi.

Wejście do UE zmieniło sytuację Polski na forum WTO, w związku z przekazaniem polityki handlowej z poziomu narodowego na wspólnotowy. Oznacza to, że z państwami członkowskimi WTO negocjacje prowadzi Komisja Europejska na podstawie mandatu od Rady UE.

Polska prezentuje stanowisko, że w odniesieniu do całości negocjacji rolnych, przyszłe zobowiązania UE nie powinny wychodzić poza zakres określony reformą WPR, powinny zapewniać podtrzymanie zasady preferencji dla produkcji wspólnotowej, uwzględniać wrażliwość poszczególnych rynków rolnych oraz być powiązane z ekwiwalentnymi zobowiązaniami innych partnerów w WTO, zwłaszcza w dziedzinie wsparcia wewnętrznego i konkurencji eksportowej. Realizacja tych kryteriów umożliwi osiągnięcie zrównoważonego porozumienia, które, z jednej strony, otwierając rynek UE na import towarów rolnych z krajów trzecich, zapewni Polsce możliwość minimalizacji ewentualnych trudności wynikających z liberalizacji, a z drugiej strony, umożliwi wzrost polskiego eksportu rolno-spożywczego.

POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA I RYBOŁÓWSTWA

ŚRODKI FINANSOWE NA WSPARCIE ROLNICTWA

Członkostwo w Unii Europejskiej zdecydowanie zwiększyło poziom wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich, przy równoczesnym zapewnieniu stabilności pomocy. Środki finansowe na wsparcie rozwoju i unowocześnienia gospodarstw lub przedsiębiorstw, rozwój i odnowę wsi oraz rozwój rybołówstwa można otrzymać z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 i Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007–2013”. Ponadto na wymienione obszary gospodarki kierowane są środki krajowe. Programy te wdraża Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) – największa w Europie agencja płatnicza.

POMOC KRAJOWA

Podstawowym wsparciem udzielanym w 2008 r. w całości z budżetu krajowego były dopłaty obniżające oprocentowanie inwestycyjnych kredytów udzielanych rolnictwu i przetwórstwu spożywczemu oraz kredytów kłeszkowych.

W 2008 r. banki udzieliły ogółem 14 037 kredytów inwestycyjnych z dopłatą Agencji do oprocentowania na łączną kwotę 2 270,51 mln zł.

TABELA 27. Liczba i kwota kredytów inwestycyjnych z dopłatą ARiMR do oprocentowania udzielonych w okresie 01.01–31.12.2008 r., wg linii kredytowych

Linie kredytowe	Kredyty udzielone w 2008 r.	
	Liczba	Kwota (mln zł)
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	6 223	1 077,95
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	4 719	524,11
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	1 372	358,96
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	1 174	182,17
Kredyty branżowe (nBR)	189	46,35
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	357	78,82
Kredyty dla grup producentów (nGP)	3	2,15
Razem	14 037	2 270,51

Źródło – ARiMR.

W 2008 r. banki udzieliły ogółem 40 065 kredytów kłeszkowych z dopłatą Agencji do oprocentowania na łączną kwotę 1 046,8 mln zł.

TABELA 28. Liczba i kwota kredytów kłeszkowych z dopłatą ARiMR do oprocentowania udzielonych w 2008 r.

Linia kredytowa	Kredyty udzielone w 2008 r.	
	Liczba	Kwota (mln zł)
Kredyty kłeszkowe inwestycyjne	162	3,1
Kredyty kłeszkowe obrotowe	39 903	1 043,7
Razem	40 065	1 046,8

Źródło – ARiMR..

W 2008 r. oprócz dopłat do kredytów ARiMR udzielała:

- poręczeń i gwarancji spłaty kredytów preferencyjnych – inwestycyjnych i kłęskowych,
- poręczeń spłaty kredytów studenckich przeznaczonych dla studentów z obszarów wiejskich.

Poręczenia i gwarancje spłaty kredytów inwestycyjnych i kłęskowych mogły być udzielane bankom, które posiadały zawarte z Agencją umowy o współpracy. Były to: BPS S.A., BGŻ S.A., GBW S.A., BZ WBK S.A., MBR S.A., ING BS S.A., PKO BP oraz BPH S.A.

W 2008 r. Agencja udzieliła poręczeń spłaty kredytów studenckich na łączną kwotę 6 044 tys. zł. Tą formą pomocy w latach 2001-2008 Agencja objęła 4 120 studentów zamieszkujących obszary wiejskie. Wartość udzielonych dotychczas poręczeń, zgodnie z umowami poręczeń zawartymi w 2008 r. oraz aneksami do uprzednio zawartych umów, wynosi 58 240 tys. zł.

Od 2002 r. ARiMR udziela pomocy finansowej grupom producentów rolnych na założenie i wsparcie ich działalności administracyjnej. W 2008 r. Agencja zawarła aneksy do umów z 20 grupami na kwotę pomocy w wysokości 853 tys. zł.

W latach 2002–2008 Agencja przekazała grupom producentów rolnych pomoc finansową w łącznej wysokości 15,91 mln zł. Najwięcej grup (61) wystąpiło o pomoc w 2004 r.

Od stycznia 2008 r. wdrożono nowy program dofinansowania kosztów utylizacji padłych zwierząt gospodarskich. Za pośrednictwem Agencji finansowaniu lub dofinansowaniu podlegają koszty utylizacji padłych zwierząt gospodarskich z gatunku bydło, owce, kozy, konie oraz świnie ponoszone przez producentów rolnych. Na ten cel wydatkowano środki w wysokości 41,9 mln zł., co zapewniło refundację kosztów utylizacji ponad 40,9 tys. szt. bydła oraz 4,5 tys. szt. owiec i kóz, podlegających badaniu w kierunku zakaźnej encefalopatii (TSE), 12,2 tys. szt. bydła w wieku 12 – 24 miesięcy oraz koni, 51,1 tys. szt. padłych zwierząt z grupy bydło, owce, kozy i konie w wieku poniżej 12 miesięcy oraz ponad 167,6 tys. sztuk przełiczeniowych padłych świń.

DOPLĄTY DO UBEZPIECZENIA UPRAW ROLNYCH I ZWIERZĄT GOSPODARSKICH

Na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 2005r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 150, poz. 1249, z późn. zm.) funkcjonuje w Polsce system ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dofinansowaniem z budżetu państwa do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia następujących zdarzeń losowych:

- dla produkcji roślinnej (tj. upraw – zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych) od: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych,
- dla produkcji zwierzęcej (tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń) od: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, uboju z konieczności.

Poziom dopłat z budżetu państwa do składek ubezpieczeń należnych od producentów rolnych z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia upraw rolnych lub zwierząt gospodarskich na 2009 r. został określony przez Radę Ministrów w rozporządzeniu z dnia 4 grudnia 2008 r. w sprawie wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2009r. (Dz.U. Nr 225 poz. 1488), w wysokości: 50% składki do 1 ha upraw rolnych i 50% składki do 1 szt. zwierzęcia gospodarskiego. Doświadczenia roku 2009 r. wskazują na konieczność kontynuacji prac nad modyfikacją systemu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich ze względu na utrudnienia związane z ograniczoną listą firm ubezpieczeniowych, co rzutuje na niewielką popularność tego systemu.

DOPLĄTY BEZPOŚREDNIE DO GRUNTÓW ROLNYCH

Polska, tak jak większość „nowych” krajów członkowskich Unii Europejskiej (z wyjątkiem Słowenii i Malt), stosuje uproszczony system płatności bezpośrednich (*ang. Single Area Payment Scheme – SAPS*).

Płatności te podlegają stopniowemu dochodzeniu do poziomu stosowanego w krajach UE-15 (zasada *phasing-in*). W związku z tym ich poziom wzrasta corocznie (do momentu osiągnięcia wartości 100%,

tj. do roku 2013) i począwszy od 2004 r. kształtował się w sposób następujący: 25%, 30%, 35%, 40%, a w 2008 r. wyniósł 50% poziomu płatności stosowanych w Unii Europejskiej na dzień 30 kwietnia 2004 r. Ponadto, korzystając z możliwości przewidzianej prawem wspólnotowym, Polska stosuje krajowe uzupełniające płatności bezpośrednie (z ang. *Complementary National Direct Payments – CNDP*), które mogą być stosowane w wysokości do 30% płatności stosowanych w krajach UE – 15 na dzień 30 kwietnia 2004 r. Oznacza to, że w 2008 r. całkowite płatności dla polskich producentów wyniosły 80% (50% z budżetu UE + 30% z budżetu krajowego) płatności stosowanych w UE-15.

Należy jednocześnie podkreślić, że pomimo, iż stosowanie wsparcia krajowego w maksymalnej wysokości nie jest obowiązkowe dla państw członkowskich, w Polsce stosowano tę formę pomocy na najwyższym poziomie dopuszczonym Traktatem Akcesyjnym.

Całkowita koperta finansowa przeznaczona na płatności bezpośrednie w Polsce w 2008 r. wyniosła 9 325 mln zł, w tym na płatności finansowane z budżetu unijnego (JPO, płatność cukrowa, płatność energetyczna, część płatności do owoców miękkich, płatność do pomidorów) przeznaczono ogółem ok. 5 433 mln zł. W ramach Jednolitej Płatności Obszarowej przeznaczono 4 865 mln zł.

Ponadto, w roku 2008, tak jak w roku ubiegłym, przyznawane były następujące krajowe uzupełniające płatności bezpośrednie:

- płatność do powierzchni upraw podstawowych,
- płatność do chmielu,
- płatność do skrobi ziemniaczanej,
- płatność do tytoniu,
- płatność zwierzęca.

Na płatności te przeznaczono ok. 3 864 mln zł.

Po raz pierwszy, w kampanii na 2008 r., przyznawane były:

- płatność bezpośrednia do owoców miękkich – przyznawana do powierzchni uprawy malin oraz truskawek. Maksymalna powierzchnia referencyjna w Polsce, do której mogą zostać przyznane płatności z tego tytułu wynosi 48 000 ha. Wsparcie polskich producentów malin i truskawek kierowanych do przetwórstwa wynosi maksymalnie 400 Euro/ha i składa się z pomocy wspólnotowej (230 Euro/ha) oraz uzupełniającej ją pomocy krajowej (do 170 Euro/ha),
- płatność bezpośrednia do pomidorów – przyznawana w formie płatności historycznej (niezwiązanej z wielkością produkcji). Płatność ta przysługuje rolnikowi, który w roku gospodarczym 2006/2007 dostarczył pomidory do przetworzenia. Stawka z tytułu tej płatności w 2008 r. wyniosła 39,35 Euro/tonę oraz
- pomoc do plantacji trwałych przeznaczonych na cele energetyczne. Wysokość tej pomocy, która jest finansowana z budżetu krajowego, może wynosić maksymalnie do 50% zryczałtowanych kosztów związanych z założeniem tych plantacji.

Ponadto, w 2008 r. producenci rzepaku przeznaczonego na cele energetyczne, mogli uzyskać krajową pomoc de minimis w wysokości 176 zł/ha.

Stawki poszczególnych płatności w roku 2008 przedstawia poniższa tabela.

W 2008 r., podobnie jak w latach ubiegłych, wnioski o przyznanie płatności należało składać w terminie od dnia 15 marca do dnia 15 maja. Dopuszczalne było złożenie wniosku w terminie 25 dni kalendarzowych po tym terminie, czyli do dnia 9 czerwca 2008 r., jednakże za każdy dzień roboczy opóźnienia należna rolnikowi płatność była pomniejszana o 1%.

W kampanii 2008 roku w biurach powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa rozpatrywane były ogółem 1 418 464 wnioski o przyznanie płatności bezpośrednich, co stanowi 98% liczby wniosków złożonych w 2007 roku, a 97% wniosków złożonych w roku 2006. Całkowita powierzchnia, objęta wnioskami w kampanii na 2008 r., wyniosła ok. 14 281 tys. ha. Jednocześnie należy zauważyć, że średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwach rolnych ubiegających się o przyznanie płatności bezpośrednich różnie i w roku 2008 wynosiła 10,02 ha.

Ważnym wydarzeniem z punktu widzenia płatności bezpośrednich była, zakończona w listopadzie 2008 r., dyskusja na forum Rady Unii Europejskiej nt. funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej (z ang. *Health Check*), w ramach, której przedstawiono propozycje zmian do obecnie obowiązującego systemu

TABELA 29. Stawki płatności bezpośrednich w Polsce w 2008 r.

Rodzaj płatności		Jednostka	Stawka płatności	
Jednolita Płatność Obszarowa		zł/ha	339,31	
Sektor I. (rośliny uprawne)		zł/ha	269,32	
Sektor II. (chmiel)	płatność związana	zł/ha	407,60	
	płatność niezwiązana	zł/ha	591,50	
Sektor III. (skrobia ziemniaczana)	płatność związana	zł/t	225,27	
	płatność niezwiązana	zł/t	¹⁾	
Sektor IV. (tytoń)	gr. I Virginia	płatność związana	zł/kg	5,58
		płatność niezwiązana	zł/kg	1,79
	gr. II, III, IV	płatność związana	zł/kg	4,54
		płatność niezwiązana	zł/kg	1,23
Sektor V. (płatność zwierzęca)		zł/ha	379,55	
Płatność cukrowa		zł/t	39,45	
Płatność energetyczna		zł/ha	152,85	
Płatność do owoców miękkich		zł/ha	1 358,68	
Płatność do pomidorów		zł/t	133,65	

¹⁾ Pełna wysokość stawki tej płatności będzie znana po rozpatrzeniu wszystkich wniosków o przyznanie płatności.

Źródło – ARiMR.

płatności. Z punktu widzenia Polski do najważniejszych postanowień, przyjętych podczas Health Check, należy zaliczyć:

- możliwość kontynuowania systemu SAPS do 2013 r. – jest to system prosty w zarządzaniu, nie wymaga składania przez rolników kilku wniosków, a także tworzenia skomplikowanego systemu uprawnień;
- zapewnienie, także w ramach systemu SAPS, możliwości ukierunkowania części koperty płatności bezpośrednich na rozwiązywanie specyficznych problemów w poszczególnych sektorach;
- możliwość stosowania oddzielnej płatności cukrowej do czasu obowiązywania systemu SAPS, tj. do 2013 r.;
- włączenie od 2012 r. środków finansowych wydatkowanych na przejściową płatność do owoców miękkich (truskawki i maliny) do koperty płatności bezpośrednich oraz możliwość przeznaczenia tych środków na rzecz producentów owoców miękkich, w ramach oddzielnej płatności z tytułu owoców miękkich;
- zwiększenie kopert płatności bezpośrednich nowych państw członkowskich o pulę 347,19 mln euro w latach 2010–2012, dla umożliwienia tym państwom realizacji nowych zadań, jakie wynikają z przeglądu Wspólnej Polityki Rolnej (w tym dla Polski 90 mln – 30 mln rocznie);
- zapewnienie, państwom przechodzącym z systemu SAPS na SPS, tych samych możliwości wdrożenia systemu SPS co w pozostałych krajach; w szczególności wprowadzono możliwość stosowania rezerwy płatności, dzięki której możliwe będzie zastosowanie nie tylko regionalnego modelu płatności, tak jak to przewidywały dotychczasowe przepisy, ale również systemu mieszanego (hybrydowego);
- przesunięcie, względem nowych państw członkowskich, do 2013 r. wdrażania wymogów wzajemnej zgodności, wynikających z obszaru C (dobrostan zwierząt),
- zniesienie od 2010 r. systemu płatności z tytułu roślin energetycznych (a w konsekwencji również pomocy do plantacji trwałych).

PLAN ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2004–2006 (PROW)

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 był ukierunkowany na aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe rozwoju obszarów wiejskich i uzupełniał działania podejmowane w ramach polityki spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej realizując cele strategiczne:

1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej (działania: Renty strukturalne, Wspieranie gospodarstw niskotowarowych oraz Grupy producentów rolnych).
2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (działania Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt, Zalesienie gruntów rolnych oraz Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej).

Dodatkowo w ramach PROW zarezerwowano środki (ponad 20% całości budżetu) na: uzupełnienie płatności bezpośrednich, realizację projektów zgłoszonych w ramach programu przedakcesyjnego SAPARD oraz pomoc techniczną.

Całkowity budżet PROW wyniósł 3 592,4 mln euro (w tym 2 866 mln euro z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej) i został wykorzystany w 99,98%.

TABELA 30. Realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich wg stanu na 31.12.2008 r.

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba decyzji przyznających pomoc	Kwota zrealizowanej płatności w mln zł
Renty strukturalne	58 341	54 014	2 083,7
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	172 728	157 656	1 316,6
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	2 052 698	2 007 334	3 708,3
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych	75 500	70 600	814,9
Zalesianie gruntów rolnych	10 513	9 006	384,5
Dostosowanie gospodarstw do standardów UE	72 591	71 385	2 415,2
Grupy producentów rolnych	103	100	24,2
Pomoc techniczna	110	96	108,3
Uzupełnienie płatności obszarowych	4 249 786	4 208 344	2 866,9
Projekty w ramach rozporządzenia nr 1268/1999	1 829	1 218	467,7
Ogółem	6 694 199	6 579 753	14 190,3

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

SPO „RESTRUKTURYZACJA I MODERNIZACJA SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO ORAZ ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH, 2004–2006”

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004–2006” był dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w okresie programowania 2004–2006, realizującego cele Polityki Spójności UE. Program stanowił jeden z elementów realizacji strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, określonej w Narodowym Planie Rozwoju na lata 2004–2006 (NPR).

TABELA 31. Realizacja SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”

Wyszczególnienie	Limit środków na lata 2004–2006 mln zł.	Wnioski złożone		Zawarte umowy		Zrealizowane płatności		
		liczba	kwota w mln zł	liczba	kwota w mln zł	liczba	kwota mln zł	wykorzystano limit %
1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych	2 183,3	42 582	4 573,4	24 230	2 490,9	28 227	2418,5	110,77
2. Ułatwianie startu młodym rolnikom	709,9	18 858	942,9	14 151	707,6	14 151	707,6	99,67
3. Szkolenia	75,2	660	309,6	182	78,2	338	73,5	97,77
4. Wsparcie doradztwa rolniczego	164,5	56	214,7	33	167,8	78	161,8	98,30
5. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1 962,3	1 646	2 928,4	1 114	1 801,6	1 215	1 702,3	86,75
6. Przywracanie potencjału produkcji leśnej	51,7	57	82,3	39	52,1	43	51,6	99,80
7. Scalanie gruntów ^{1/}	67,2	46	129,3	32	64,5	148	62,8	93,49
8. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego ^{1/}	327,2	3 425	687,0	2 022	397,9	2 720	395,9	121,00
9. Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa	315,2	7 170	524,8	4 106	296,8	4 440	282,0	89,48
10. Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi ^{1/}	371,2	308	606,5	255	374,1	601	373,0	100,49
11. Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej w rolnictwie	161,1	4 953	261,0	3 394	153,8	3 537	146,7	91,04
12. Pilotażowy Program LEADER+ 4	114,3	435	151,8	316	118,6	793	97,9	85,66
13. Wpieranie systemu zarządzania i wdrażania Projektu	54,2	220	79,5	180	50,6	288	37,8	69,69
14. Rozwój instytucjonalny	34,2	142	110,7	133	55,3	170	48,9	143,05
15. Informowanie i promocja Programu	8,8	151	22,2	118	9,4	141	4,5	50,77
OGÓŁEM:	6 600,3	8 0709	11 624,1	50 305	6 819,2	56 890	6 564,8	99,46

^{1/} Poszczególne kwoty przedstawiane w ramach działań Scalanie gruntów, Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego oraz Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi, dotyczą jedynie środków wspólnotowych. Kwoty te nie uwzględniają środków współfinansowania krajowego, dlatego też wykorzystanie limitu środków przedstawiono jako procent wykorzystania unijnej części alokacji dla wymienionych działań.

Źródło: Instytucje Wdrażające.

Sektorowy Program Operacyjny „*Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004–2006*”, był finansowany zarówno z budżetu UE (Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR), jak i z krajowych środków publicznych.

W latach 2004–2006 Polska wieś w ramach tego Programu otrzymała wsparcie w wysokości 1 784,15 mln. euro, z czego 1 192, 68 mln. euro stanowiły środki Unii Europejskiej a 591, 47 mln. euro pochodziło głównie z budżetu krajowego.

Od początku uruchomienia Programu wpłynęło 80.709 wniosków o pomoc na kwotę 11,6 mld zł, co stanowi 176,12% limitu finansowego na lata 2004–2006. Podpisano 50.305 umów na kwotę 6,8 mld zł, co stanowi 99,46% limitu.

Od początku uruchomienia Programu najwięcej środków przekazano na wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych i poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych. Zrealizowane w ramach wsparcia inwestycji w gospodarstwach zadania w ponad 88% dotyczyły zakupów wyposażenia i sprzętu ruchomego. W zakresie „Poprawy przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” dokonywano głównie poprawy i kontroli warunków zdrowotnych (26%), poprawy i kontroli jakości (22%) i stosowania nowych technologii (18%).

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH 2007–2013 (PROW)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) jest dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w kolejnym okresie programowania, to jest w latach 2007–2013. Duża część przewidzianych w Programie działań jest kontynuacją instrumentów wdrażanych w latach 2004–2006 w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006, realizującego w Polsce tzw. działania towarzyszące Wspólnej Polityce Rolnej oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „*Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006*”, realizującego cele Polityki Spójności UE.

PROW 2007–2013 został przyjęty w dniu 24 lipca 2007 roku na posiedzeniu Komitetu ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej. Zaś w dniu 7 września 2007 r. decyzją Komisji Wspólnot Europejskich nr CCI2007PL06RPO001 został zatwierdzony do realizacji.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 jest finansowany zarówno z budżetu UE (Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – EFRROW), jak i z krajowych środków publicznych. Łączna kwota dofinansowania ze środków publicznych w ramach Programu to ok.

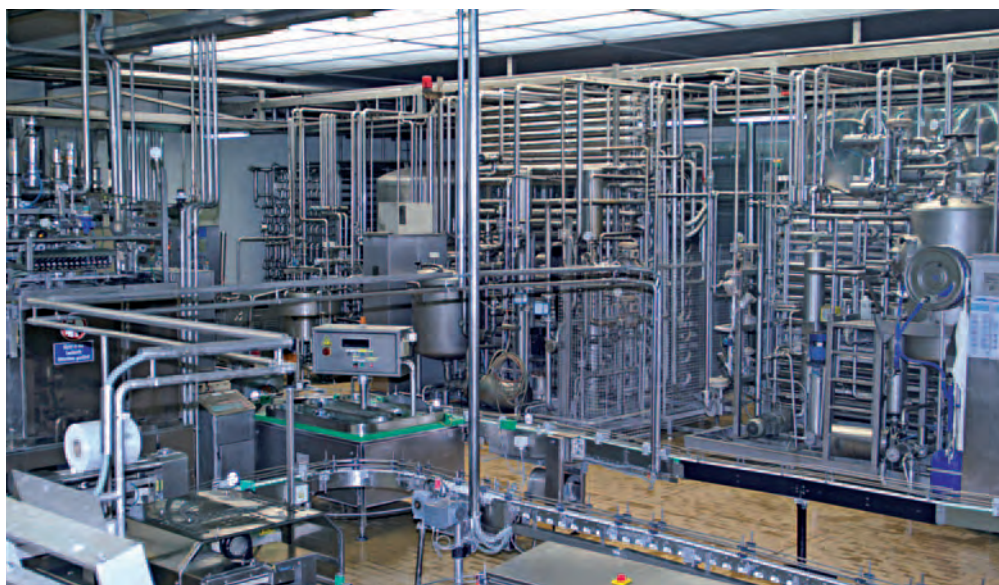

TABELA 32. Obsługa wniosków złożonych w ramach PROW 2007–2013

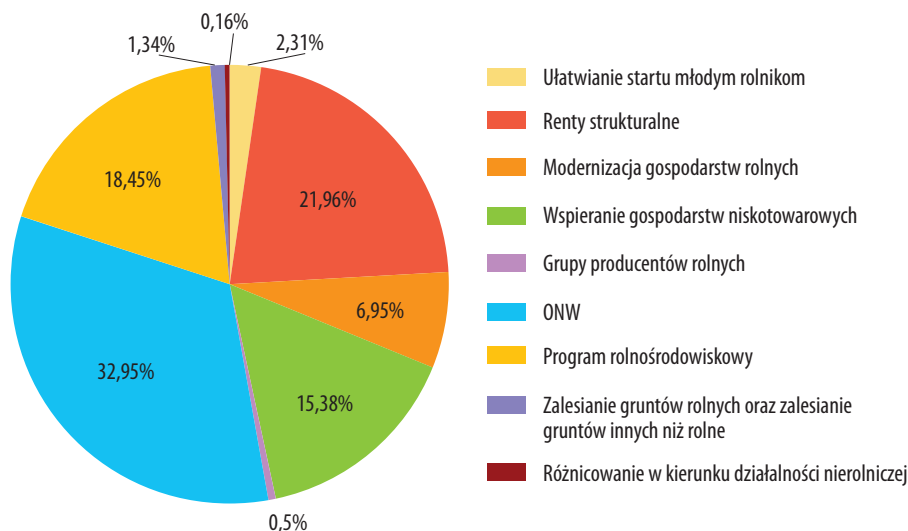
Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba wydanych decyzji/zawartych umów	Zrealizowane płatności w mln zł
Ułatwianie startu młodym rolnikom	7 165	5 343	191,0
Renty strukturalne	17 063	13 641	1 907,3
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów ^{1/}	2 871	–	11,1
Modernizacja gospodarstw rolnych	43 229	13 760	588,8
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej ^{1/}	1 269	118	2 637,3
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa ^{1/}	89	–	360,7
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności ^{1/}	4 022	–	21,6
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – zobowiązania z lat 2004–2006	–	–	1 267,7
Grupy producentów rolnych	270	261	41,4
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – 2007	756 338	737 187	2 702,6
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – 2008	755 658	743 429	
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – 2009	746 446	–	
Program rolnośrodowiskowy	38 457	20 540	1 513,5
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	5 278	3 325	112,9
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	6 482	1 678	14,0
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw ^{1/}	4 983	–	829,4
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej ^{1/}	1 544	–	3 268,0
Odnowa i rozwój wsi ^{1/}	2 870	–	1 103,1
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania ^{1/}	344	–	84,7
Pomoc Techniczna ^{1/}	54	–	22,5

^{1/} Wnioskowane kwoty pomocy

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

17,2 mld euro. Alokacja środków z budżetu UE wynosi ponad 13,2 mld euro. Udział krajowych środków publicznych wyniesie ok. 4 mld euro. Faktycznie do rozdysponowania jest około 14 mld euro, ponieważ blisko 3 mld stanowią zobowiązania z lat 2004–2006 podjęte w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006.

Przeprowadzono nabory wniosków w 16 działaniach ze wszystkich osi, jak również w ramach „Pomocy technicznej”.

Źródło: Opracowano w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiRW na podstawie sprawozdań miesięcznych ARiMR.

Ponadto pomiędzy 3 listopada 2008 r. a 12 lutego 2009 r. samorządy województw przeprowadziły nabory wniosków o wybór lokalnych grup działania (LGD) do realizacji lokalnej strategii rozwoju (LSR) w ramach PROW 2007–2013. Wraz z wnioskiem o wybór lokalnej grupy działania do realizacji lokalnej strategii rozwoju należało złożyć pierwszy wniosek o przyznanie pomocy w ramach działania „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania”.

Płatności ze środków publicznych wypłacone beneficjentom działań wdrażanych w ramach PROW 2007–2013 – stan na dzień 26 czerwca 2009 r.

Według danych na dzień 26 czerwca 2009 roku, od początku realizacji Programu dokonane zostały płatności dla ponad 1 mln beneficjentów, na kwotę przekraczającą 8 mld zł, w tym ponad 6 mld zł pochodzi ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Powyższe kwoty stanowią ponad 12% całej alokacji przeznaczanej na realizację PROW 2007–2013. Najwięcej płatności zrealizowano w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” (ok. 30% wszystkich zrealizowanych płatności), „Renty strukturalne” (prawie 22% wszystkich zrealizowanych płatności) oraz „Program rolnościrodowiskowy” (ok. 20% wszystkich zrealizowanych płatności).

Modyfikacje PROW na lata 2007–2013

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podjęło działania w celu dokonania zmian w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Przedmiotowe zmiany wynikają z konieczności dostosowania PROW 2007–2013 do nowo wprowadzonych przepisów wspólnotowych dotyczących tzw. nowych wyzwań oraz przeciwdziałania kryzysowi gospodarczemu. Część proponowanych zmian planuje się wprowadzić w związku z analizą wdrażania programu w pierwszych dwóch latach działania PROW 2007–2013.

Zmiany związane z tzw. „nowymi wyzwaniami”

W związku z realizacją tzw. European Economy Recovery Plan (EERP), budżet Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich został zwiększony o 1,020 mld euro. Dodatkowe środki przyznane Polsce na działania w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (168 890 000 euro) zostaną przeznaczone na tzw. „nowe wyzwania” realizowane poprzez odpowiednie projekty w ramach działań:

- *Modernizacja gospodarstw rolnych* – projekty dotyczące restrukturyzacji gospodarstw mleczarskich (rozwój produkcji mleka lub reorientacja w związku z zaprzestaniem produkcji mleka).
- *Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa poprzez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi* – projekty w zakresie retencjonowania wody w szczególności retencję glebową i zapobieganie odwadnianiu, a także renaturyzacja torfowisk i cieków w sposób odtwarzający ich zdolność retencyjną.
- *Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej* – projekty w zakresie wykorzystania energii odnawialnej oraz projekty związane z budową infrastruktury szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich.

TABELA 33. Podział dodatkowych środków na poszczególne działania (w EUR na cały okres)

Działanie	Dodatkowy wkład EFFROW	Wkład budżetu
Modernizacja gospodarstw rolnych	101 334 000,00	11 259 333,00
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	33 778 000,00	3 753 111,00
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	33 778 000,00	3 753 111,00
RAZEM	168 890 000,00	18 765 555,00

Ponadto:

1. Podniesiono o 10 pkt procentowych poziom współfinansowania inwestycji z zakresu tzw. „nowych wyzwań” dla projektów dotyczących wspólnego użytkowania maszyn w ramach sektora mleczarskiego.
2. Wprowadzono możliwość wypłaty zaliczek dla beneficjentów działań: *Modernizacja gospodarstw rolnych, Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej oraz leśnej, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.*

POLITYKA WSPARCIA SEKTORA RYBOŁÓWSTWA

Polski sektor rybołówstwa korzystał ze wsparcia finansowego w ramach zakończonych w dniu 30 czerwca 2009 r. Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” oraz Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013” (PO RYBY 2007–2013), który został przyjęty przez KE w październiku 2008 r. Agencją płatniczą dla obu programów jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Na realizację SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” przeznaczono 373,7 mln euro, pochodzących z Finansowego Instrumentu Wspierania Rybołówstwa (FIFG), które wydatkowano w blisko 97%. W 2008 r. przygotowano wszystkie niezbędne dokumenty umożliwiające uruchomienie programu pomocy finansowej dla rybołówstwa w nowym okresie programowania, w tym określono zakres wsparcia informatycznego. Przygotowana została ustawa o wspieraniu „Zrównoważonego rozwoju sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007–2013” z udziałem Europejskiego Funduszu Rybackiego.

Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006

Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”, uruchomiono 2 sierpnia 2004 r. Program ten realizowany był w oparciu o środki finansowe w wysokości 373,7 mln euro, pochodzące z Finansowego Instrumentu Wspierania Rybołówstwa (FIFG). Od początku realizacji Programu do 31 grudnia 2008 r., w ramach działań wdrażanych przez ARiMR: zrealizowano 6 605 płatności na kwotę 792,2 mln zł, co stanowiło 76,42% obowiązującego na lata 2004–2006 limitu finansowego. Realizację SPO Rybołówstwo zakończono w połowie 2009 r.

TABELA 34.
Stan realizacji SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” za 2008 r.

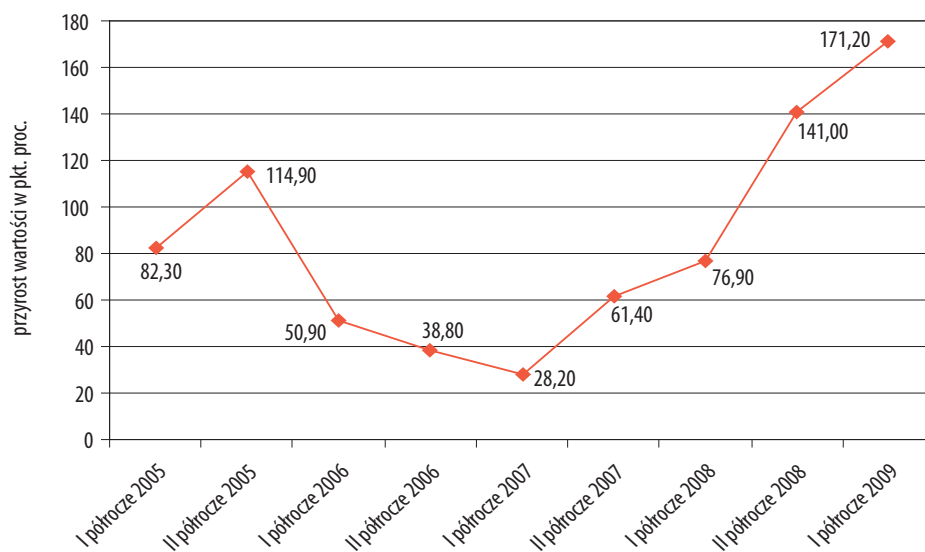
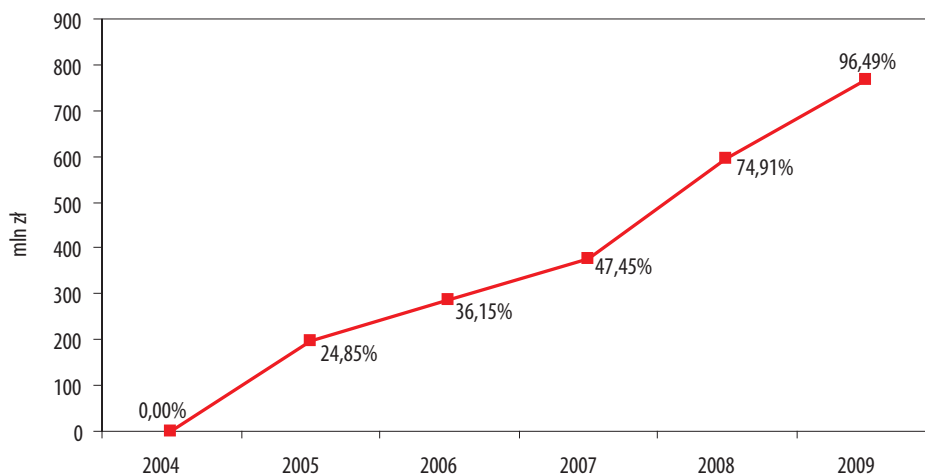
Nazwa działania	Złożone wnioski			Zawarte umowy			
	Liczba	Wartość w tys. zł	% wykorzyst. limitu	Liczba	Wartość w tys. zł	% wykorzyst. limitu	Zrealiz. płatności w %
Priorytet I – Dostosowanie nakładu połowowego do zasobów							
1. Złomowanie statków rybackich	433	411 282 690,91	116,19%	380	344 348 003,26	97,28%	97,29%
2. Przeniesienie statków do krajów trzecich lub zmiana ich przeznaczenia	79	28 284 521,94	125,85%	59	20 156 625,44	89,68%	89,45%
Priorytet II – Odnowa i modernizacja floty rybackiej							
3. Modernizacja istniejących statków rybackich	194	12 011 074,04	44,99%	157	7 866 468,86	29,46%	15,18%
Priorytet III – Ochrona i rozwój zasobów wodnych, chów i hodowla ryb, rybackie urządzenia portowe, przetwórstwo i rynek rybny, rybołówstwo śródlądowe							
4. Ochrona i rozwój zasobów wodnych	17	23 138 205,89	417,63%	4	6 284 473,00	113,43%	103,20%
5. Chów i hodowla ryb	410	126 337 393,90	177,83%	256	67 797 130,32	95,43%	68,55%
6. Rybacka infrastruktura portowa	86	302 889 160,88	220,72%	52	148 729 342,20	108,38%	83,95%
7. Przetwórstwo i rynek rybny	272	357 015 647,72	143,48%	211	228 856 610,63	91,98%	47,04%
8. Rybołówstwo śródlądowe	22	545 755,68	127,84%	19	449 543,97	105,30%	103,15%
Priorytet IV – inne działania							
9. Rybołówstwo przybrzeżne	49	10 629 278,80	314,62%	28	4 664 350,98	138,06%	74,17%
10. Działania społeczno-ekonomiczne	1 662	74 034 113,83	113,71%	1 534	67 838 935,30	104,19%	92,90%
11. Znajdowanie oraz promowanie nowych rynków zbytu na produkty rybne	154	35 514 104,75	131,64%	107	25 263 857,31	93,64%	62,65%
12. Działania organizacji obrotu rynkowego	60	9 594 577, 50	267,44%	40	4 364 788,44	121,67%	100,09%
13. Czasowe zawieszenie działalności i inne rekompensaty	1 281	29 888 097,24	106,88%	1 143	25 080 193,28	89,69%	89,49%
14. Działania innowacyjne i inne	66	116 466 552,27	268,03%	45	49 803 198,00	114,61%	64,63%
Razem	4 785	1 537 631 175,35	148,32%	4 035	1 001 503 520,99	96,61%	76,42%

Źródło – ARiMR.

ARiMR wypłaciła beneficjentom w ramach tego programu ponad 1 mld zł, wykorzystując środki z tego programu w ok. 97%.

Podczas ponad czteroletniego okresu realizacji Programu występowały perturbacje, które zagrażały sprawnemu wydatkowaniu przeznaczonych na ten cel środków. Sytuacja została uporządkowana i opnowana w roku 2008, a Program zakończył się sukcesem mierzonymi 96,6% wykorzystaniem środków przeznaczonych na jego realizację. Przebieg realizacji Programu ilustrują poniższe wykresy obrazujące postęp i fazy we wdrażaniu Programu. pierwszy ilustruje wzrost wydatkowania środków do roku 2009, drugi zaś procentowy przyrost wartości płatności w stosunku do poprzedniego okresu.

WYDATKOWANIE ŚRODKÓW FINANSOWYCH

—◆— dynamika dokonywania płatności

W 2008 r. realizowano również Pomoc publiczną z tytułu tymczasowego zaprzestania działalności połowowej. W ramach tego środka wypłacono rekompensaty finansowe za postój jednostek rybackich w portach. Rekompensaty były wypłacane na podstawie rozporządzenia 744/2008, które stanowiło pakiet antykryzysowy dla rybołówstwa bałtyckiego. Przy tym należy zaznaczyć, że rekompensaty osiągnęły bardzo wysoki poziom, najwyższy w Europie, gdzie w 2008 zawarto 736 umów na łączną kwotę 55 905 800 zł (wkład z EFR – 41 929 350 zł, wkład krajowy – 13 976 450 zł) oraz zrealizowano płatności w ramach 725 umów na kwotę 55 256 120 zł (wkład z EFR – 41 442 090 zł, wkład krajowy – 13 814 030 zł). Łącznie wydatkowano na ten cel blisko 80 mln zł.

Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”

Program jest w większości kontynuacją działań realizowanych w poprzednim okresie programowania w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”, Istotną nowością jest nowa oś priorytetowa – „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa”, która jest wzorowana na programie Leader realizowanym w sektorze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Środki finansowe przeznaczone na wdrażanie PO RYBY 2007–2013 to kwota blisko 1 mld euro (978,8 mln), w tym 75% to wkład z budżetu UE (734 mln) oraz 25% wkład publiczny krajowy (244 mln). Jest to druga co do wielkości środków alokacja w Europie (po Hiszpanii). Program ten został zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej w dniu 16 października 2008 r. PO RYBY 2007–2013 zakłada realizację celów strategicznych i podjęcie działań w ramach następujących osi priorytetowych:

Oś priorytetowa 1 – Środki na rzecz dostosowania floty rybackiej

W ramach tej osi realizowane będą następujące środki: pomoc publiczna z tytułu trwałego zaprzestania działalności połowowej, pomoc publiczna z tytułu tymczasowego zaprzestania działalności połowowej, inwestycje na statkach rybackich i selektywność, rybactwo przybrzeżne oraz rekompensaty społeczno-gospodarcze.

Pomoc finansowa w ramach środka pomoc publiczna z tytułu trwałego zaprzestania działalności połowowej przysługuje na wniosek właścicieli statków rybackich wpisanych do rejestru statków rybackich przed dniem 1 stycznia 2007 r. i jeżeli wiek statku wynosi powyżej 10 lat.

Celem środka pomoc publiczna z tytułu tymczasowego zaprzestania działalności połowowej, jest łagodzenie negatywnych skutków społeczno – ekonomicznych wynikających z ograniczenia możliwości połowowych, między innymi związanych z planami ochrony i odbudowy ryb z grupy gatunków zagrożonych. Wysokość rekompensaty finansowej została określona na podstawie kosztów stałych ponoszonych przez armatora statku rybackiego w wyniku postoju tego statku, a także współczynnika rentowności połowów dorszowych oraz utraconych dochodów.

Środek inwestycje na statkach rybackich i selektywność ma na celu realizowanie działań dotyczących unowocześnienia polskiej floty rybackiej. Środki finansowe będą przeznaczone głównie na wymianę silników, poprawę warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz wymianę narzędzi połowowych. Ponadto priorytetowo będą traktowane operacje dotyczące przekwalifikowania jednostek rybackich do połowów ryb pelagicznych (śledź i szprot).

Środek rybactwo przybrzeżne ma na celu wsparcie finansowe łodzi nie przekraczających 12 m długości całkowitej i nie używających narzędzi połowowych ciągnionych. Wsparcie rybactwa przybrzeżnego będzie miało na celu promowanie inwestycji realizowanych w grupach składających się z przedstawicieli rybactwa przybrzeżnego.

Celem środka rekompensaty społeczno-gospodarcze jest łagodzenie negatywnych skutków społeczno-ekonomicznych związanych z restrukturyzacją polskiej floty rybackiej. System rekompensat za utratę miejsca pracy, wcześniejsze emerytury, czy przekwalifikowania zawodowego i szkolenia umożliwią stworzenie nowych miejsc pracy w działalności polegającej na świadczeniu usług poza rybołówstwem.

Na realizację tej osi priorytetowej zostało przeznaczona kwota ponad 225 mln euro.

Oś priorytetowa 2 – Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i obrót produktami rybołówstwa i akwakultury

W ramach tej osi realizowane będą następujące środki: inwestycje w chów i hodowlę, działania wodno-środowiskowe, środki na rzecz zdrowia zwierząt, rybołówstwo śródlądowe oraz inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu.

Środek inwestycje w chów i hodowlę ma na celu rozwój i modernizację obiektów chowu lub hodowli organizmów wodnych, dywersyfikację działalności tych obiektów w kierunku perspektywicznych lub nowych gatunków ryb oraz wspieranie rozwoju zrównoważonego chowu lub hodowli organizmów wodnych.

Celem środka działania wodno-środowiskowe jest zrekomensowanie producentom ryb stosowania metod produkcji wspomagających ochronę i poprawę stanu środowiska oraz promocja ekologicznych praktyk produkcyjnych w polskim sektorze chowu lub hodowli. Środek przewiduje również ochronę zasobów genetycznych ryb.

W ramach środka rybołówstwo śródlądowe realizowane będą inwestycje w sprzęt pływający służący do połowu ryb w powierzchniowych wodach śródlądowych, inwestycje w zakresie budowy, rozbudowy, wyposażenia i modernizacji urządzeń przeznaczonych do wykonywania rybołówstwa śródlądowego oraz inwestycje w miejscach wylądunku i przystaniach.

Środek inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu zakłada wzrost potencjału przemysłu przetwórczego poprzez rozbudowę istniejących lub budowę nowych obiektów związanych z procesami przetwórstwa produktów rybnych, poprawę jakości i konkurencyjności przetwarzanych i wprowadzanych do obrotu produktów rybnych, poprzez inwestycje w nowe technologie, nowe wyposażenie i innowacyjne metody produkcji, zmniejszenie negatywnego oddziaływania zakładów przetwórstwa produktów rybnych na środowisko oraz utrzymanie lub wzrost poziomu zatrudnienia w przemyśle przetwórczym.

Na realizację tej osi priorytetowej zostało przeznaczona kwota prawie 196 mln euro.

Oś priorytetowa 3 – Środki służące wspólnemu interesowi

W ramach osi priorytetowej 3, pomoc finansowa z Europejskiego Funduszu Rybackiego będzie skierowana na realizację operacji w ramach następujących środków: środek 3.1. – Działania wspólne, środek 3.2. – Ochrona i rozwój fauny i flory wodnej, środek 3.3. – Inwestycje w portach rybackich, miejscach wylądunku i przystaniach, środek 3.4. – Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne, środek 3.5. – Projekty pilotażowe, środek 3.6. – Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich.

W ramach środka 3.1. – Działania wspólne, pomoc finansowa będzie skierowana w szczególności na rozwój organizacji sektora rybackiego. W tym celu wspierane będzie tworzenie nowych i restrukturyzacja istniejących organizacji producentów. Z pomocy będą również mogli skorzystać naukowcy oraz przedstawiciele sektora rybackiego organizujący we wzajemnej współpracy szkolenia, seminaria lub konferencje o tematyce związanej z sektorem rybackim. Wsparcie obejmie ponadto techniki i sprzęt połowowy przyjazny środowisku (bardziej selektywny) oraz usuwanie z dna morskiego utraconego sprzętu połowowego.

Pomoc w ramach środka 3.2 – Ochrona i rozwój fauny i flory wodnej będzie przeznaczona m.in. na budowę lub modernizację urządzeń umożliwiających wędrówkę ryb migrujących przez przeszkody wybudowane przed dniem 1 stycznia 2007 r. (przepławki). Będzie mógł z niej skorzystać m. in. inwestor, który jest posiadaczem urządzenia wodnego lub jego części uniemożliwiających albo wpływających niekorzystnie na efektywność lub bezpieczeństwo wędrówki ryb migrujących w publicznych śródlądowych wodach powierzchniowych płynących.

W ramach środka 3.3. – Inwestycje w portach rybackich, miejscach wylądunku i przystaniach pomoc będzie przeznaczona m.in. na zapewnienie bezpieczeństwa, warunków postoju lub obsługi statków rybackich w portach rybackich, miejscach wylądunku i przystaniach. W tym celu wsparciem zostanie objęty zakup, modernizacja lub budowa obiektów budowlanych lub urządzeń służących do wylądunku, składowania i sprzedaży produktów pochodzących z połowów w wodach morskich. Pomoc będzie skierowana ponadto na budowę, przebudowę lub remont małych przystani rybackich, nabrzeży lub miejsc postoju statków rybackich oraz falochronów.

Z pomocy w ramach środka 3.4. – Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne będą mogły skorzystać podmioty chcące przeprowadzić kampanię promocyjną produktów rybnych lub też zorganizować lub uczestniczyć w targach lub wystawach tematycznych związanych z rybołówstwem morskim lub rybołówstwem śródlądowym. W ramach tego środka będzie możliwa również pomoc na zorganizowanie badań rynku rybnego. Aby zrealizować ww. cele, potencjalny beneficjent będzie mógł otrzymać dofinansowanie m. in. na wynajęcie agencji reklamowych, zakup lub wynajem powierzchni reklamowych oraz niezbędne publikacje w środkach masowego przekazu.

Z pomocy w ramach środka 3.5. – Projekty pilotażowe będzie mógł skorzystać podmiot, który opracuje nowe rozwiązania techniczne w zakresie sektora rybackiego. Beneficjent będzie musiał udowodnić, iż proponowane rozwiązanie posiada prawdziwie innowacyjny charakter. Nowe rozwiązania techniczne będą mogły dotyczyć m. in. poprawy technik oraz narzędzi połowowych, ochrony brzegów morskich lub doskonalenie metod chowu i hodowli ryb oraz badań w zakresie rybactwa śródlądowego.

W ramach środka 3.6. – Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich, beneficjentem będzie mógł być podmiot, który zdecyduje się na modyfikację statku rybackiego w celu zmiany jego przeznaczenia na cele inne niż wykonywanie rybołówstwa morskiego, nieprzynoszące zysków. Takim celem może być np. zachowanie dziedzictwa historycznego, turystyka lub cele naukowo – badawcze.

Na realizację tej osi priorytetowej zostało przeznaczona kwota prawie 196 mln euro.

Oś priorytetowa 4 – Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa

Oś priorytetowa 4 ma przyczynić się do aktywizacji społeczności obszarów zależnych od rybactwa poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych z określonego obszaru do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw, tzw. lokalnych strategii rozwoju obszarów rybackich. Zastosowanie takiego podejścia ma zachęcić ludność na obszarach zależnych od rybactwa do różnorodnych inicjatyw, przełamania lokalnych barier oraz zmobilizować do współpracy w ramach wspólnych projektów. Szansą na osiągnięcie tego celu będą lokalne grupy rybackie (LGR) – podmioty zrzeszające przedstawicieli sektora gospodarczego, w tym szeroko rozumianego sektora rybackiego, sektora publicznego (w tym gminy) oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych. Społeczności te będą realizować działania na rzecz poprawy jakości życia społeczności rybackich, dywersyfikacji zatrudnienia w sektorze rybackim oraz promocji regionu i podniesienia jego atrakcyjności.

Na realizację tej osi priorytetowej zostało przeznaczona kwota ponad 313 mln euro.

Ponadto w ramach PO RYBY 2007–2013 przewidziana jest pomoc finansowa dla instytucji zaangażowanych we wdrażanie i realizację Programu.

Dla umożliwienia pełnego wdrożenia PO RYBY 2007–2013 niezbędne było przygotowanie ustawy o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Rybackiego (Dz. U. Nr 72, poz. 619), która została przyjęta przez Sejm RP w dniu 3 kwietnia 2009 r.

ROLNICZE INSTYTUCJE

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa utworzona na podstawie ustawy z 29 grudnia 1993 r. (DZ.U. nr. 12 poz. 22 z 1994 r.) wspiera rozwój i modernizację rolnictwa oraz obszarów wiejskich. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej ARiMR pełniąc funkcje instytucji wdrażającej, płatniczej i obsługującej instrumenty pomocy krajowej, udziela wsparcia finansowego z budżetu Wspólnoty i z budżetu krajowego. W okresie tym Agencja zdobyła duże doświadczenia, które pozwalają jej doskonalić kontakty z beneficjentami i lepiej dysponować środkami przeznaczonymi na modernizację i restrukturyzację polskiego rolnictwa oraz polskiej wsi.

Głównymi beneficjentami działań realizowanych przez ARiMR są rolnicy i przedsiębiorcy sektora rolnego, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych i przedstawiciele sektora rybackiego. Beneficjentom tym Agencja wypłaciła od początku swej działalności 85,2 mld zł.

Od 1994 r. do końca 2008 r. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa:

- Zrealizowała przedakcesyjny Program SAPARD pełniąc funkcję instytucji wdrażającej i płatniczej jako akredytowana Agencja SAPARD (w okresie 2002–2006 pomoc finansową w wysokości 4,5 mld zł uzyskało ok. 24 tys. beneficjentów);
- Obsługując instrumenty pomocy krajowej ARiMR wydatkowała w 2008 r. ok. 2 mld zł;
- Od 2004 roku ARiMR corocznie przeprowadza kampanie wypłat płatności bezpośrednich do gruntów rolnych dla ponad 1,4 mln producentów rolnych, w latach 2004–2008 przekazała beneficjentom 38 mld zł z tego 10,7 mld zł w 2008 r.;
- Zakończyła obsługę programów pomocy unijnej z okresu 2004–2006:
 - Z Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006” Agencja wypłaciła ponad 6,5 mld zł dla około 56 890 beneficjentów;
 - Z Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” Agencja wypłaciła 1 mld zł dla 4 tys. beneficjentów;
 - Z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006, ARiMR wypłaciła do końca 2008 r. około 14 mld zł.
- Na wsparcie wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw, a także rynku rybnego wdrażane w latach 2004–2006, Agencja wypłaciła około 114,5 mln zł.
- Od 2007 roku pełni rolę podmiotu wdrażającego i agencji płatniczej dla Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 finansowanego z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Łączna kwota środków finansowych na realizację całego programu wynosi ok. 17,2 mld euro. (Agencja wypłaciła do końca 2008 r. beneficjentom 4,7 mld zł).

Ponadto w październiku 2008 r. uruchomiono wypłatę rekompensat dla rybaków za okresowe przerwy w połowach dorsza z Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007–2013”, finansowanego z Europejskiego Funduszu Rybackiego.

W 2008 roku, w stosunku do lat poprzednich, w ARiMR zwiększa się liczba dostępnych nowych instrumentów wsparcia w wyniku sukcesywnego uruchamiania działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

W 2008 r. przeprowadzono w ramach PROW 2007–2013 nabory wniosków na działania: „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, „Renty strukturalne”, „Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”, „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)”, „Program rolnośrodowiskowy”, „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”. W pierwszej połowie 2009 r. ARiMR, poza niemal wszystkimi działaniami z PROW 2007–2013 uruchomionymi w ubiegłym roku, przyjmowała wnioski na „Modernizację gospodarstw rolnych” oraz uruchomione po raz pierwszy wsparcie na „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”, „Uczestnictwo rolników w sys-

temach jakości żywności” oraz „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów”. Z PROW 2007–2013 osiem działań wdrażają inne instytucje, z tego sześć – Samorządy Wojewódzkie: „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa”, „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”, „Odnowa i rozwój wsi”, „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”, „Wdrażanie projektów współpracy”, „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania”, a po jednym Agencja Rynku Rolnego – „Działania informacyjno-promocyjne” i Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) – „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie”.

AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)

Agencja Rynku Rolnego została powołana w 1990 roku w celu stabilizacji rynku rolnego i ochrony dochodów uzyskiwanych z produkcji rolniczej. Do 30 kwietnia 2004 roku ARR realizowała interwencyjną politykę państwa na rynku rolno-spożywczym.

Od wstąpienia do struktur Unii Europejskiej – na podstawie udzielonej bezwarunkowej i bezterminowej akredytacji – ARR administruje mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej finansowanymi i współfinansowanymi z budżetu UE oraz mechanizmami finansowanymi z budżetu krajowego.

Obszarami, na których Agencja Rynku Rolnego koncentruje swoją działalność, są:

- interwencyjny zakup i sprzedaż produktów rolnych i ich przetworów,
- administrowanie obrotem towarowym z zagranicą poprzez wydawanie pozwoleń na przywóz i wywóz oraz wypłacanie refundacji wywozowych,
- dopłaty do prywatnego przechowywania produktów,
- administrowanie systemami kwotowania produkcji (m.in. mleka, skrobi ziemniaczanej, suszu paszowego),
- pomoc w ramach mechanizmów i programów restrukturyzacji sektora cukrowniczego,
- wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych,
- wsparcie rynku produktów pszczelich,
- dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności,
- kontrola wykorzystania roślin energetycznych objętych płatnościami do ich upraw
- monitorowanie produkcji kwotowej i pozakwotowej na rynku cukru oraz kontrola wykorzystania cukru przemysłowego,
- pobieranie opłat na rynku cukru,
- wsparcie popytu wewnętrznego poprzez stosowanie dopłat.

Agencja Rynku Rolnego również gromadzi, analizuje, przetwarza i udostępnia informacje dotyczące sytuacji na podstawowych rynkach rolnych i żywnościowych oraz przygotowuje prognozy dotyczące tych rynków. Ma też udział w wypracowaniu szczegółowych regulacji zarówno krajowych, jak i unijnych dotyczących rynków rolnych.

W ramach administrowania mechanizmami Agencja Rynku Rolnego:

- wypłaca środki finansowe uczestnikom poszczególnych mechanizmów WPR i krajowych,
- wydaje indywidualne rozstrzygnięcia skierowane do beneficjentów mechanizmów administrowanych przez ARR,
- prowadzi działalność kontrolną w zakresie potwierdzenia uprawnień do wypłaconych środków finansowych,
- przekazuje Komisji Europejskiej informacje dotyczące mechanizmów WPR realizowanych przez ARR,
- informuje uczestników mechanizmów o decyzjach podjętych na szczeblu Wspólnoty w odniesieniu do realizowanych przez ARR mechanizmów WPR.

Ponadto ARR administruje mechanizmami i programami finansowanymi z budżetu krajowego.

Należą do nich m.in.:

- dopłata krajowa do spożycia mleka i przetworów mlecznych w szkołach podstawowych,
- płatności dla plantatorów ziemniaków w ramach kwotowania skrobi ziemniaczanej oraz dla producentów surowca tytoniowego,
- dopłaty do materiału siewnego,
- pomoc do zakładania plantacji wieloletnich roślin energetycznych,

Wsparcie finansowe uczestników realizujących mechanizmy administrowane w Polsce przez Agencję przyczynia się do poprawy konkurencyjności polskich przedsiębiorstw nie tylko na rynku unijnym, ale również poza obszarem celnym Wspólnoty.

W 2008 roku działania ARR obejmowały:

- a) **administrowanie obrotem towarowym z zagranicą** – Agencja wystawiła 5,4 tys. pozwoleń na wywóz i przywóz produktów rolno-żywnościowych, a także zarejestrowała 15,3 tys. wniosków o wypłatę refundacji. Na podstawie otrzymanych wniosków wypłacono przedsiębiorcom refundacje wywozowe w łącznej wysokości 387,9 mln zł, najwięcej do wywozu cukru – 268,5 mln zł. Na rynku wieprzowiny ARR wypłaciła 83,2 mln zł, z tego 72,5 mln zł stanowiły refundacje do wywozu nieprzetworzonego mięsa wieprzowego, wypłacone po raz pierwszy od akcesji Polski do UE. Pozostała kwota dotyczyła wywiezionych przetworów wieprzowych. Dużym zainteresowaniem eksporterów cieszył się wywóz towarów przetworzonych non-aneks I, m.in. jogurtów, ciastek, czekolady, lodów, pieczywa cukierniczego. ARR wypłaciła eksporterem 22,6 mln zł w postaci refundacji wywozowych do składników żywnościowych użytych do wyrobu produktów przetworzonych. Refundacjami objęto też wywóz wołowiny i cielęciny, drobiu i jaj, produktów mleczarskich, świeżych owoców i warzyw (wypłaty na podstawie wniosków złożonych w 2007 roku) oraz skrobi ziemniaczanej i produktów zbożowych;
- b) **płatności uzupełniające** – w ramach limitów środków finansowych przyznanych Polsce przez Komisję Europejską Agencja realizowała krajowe uzupełniające płatności dla producentów surowca tytoniowego (związane i niezwiązane z produkcją) oraz płatności związane z produkcją dla plantatorów ziemniaków skrobiowych. Ogółem z tego tytułu wydatkowano 325,9 mln zł;
- c) **wsparcie popytu wewnętrznego na produkty rolno-żywnościowe:**
 - dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności – wypłacono 160,6 mln zł, a w wyniku realizowanych działań przekazano do blisko 4 mln osób ponad 79 tys. ton gotowych artykułów spożywczych,
 - dopłata krajowa (sfinansowana z budżetu krajowego) do spożycia mleka i przetworów mlecznych w szkołach podstawowych – 121,5 mln zł,
 - dopłata (sfinansowana z budżetu unijnego) do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych – 38,3 mln zł. Z programu „Szklanka mleka” w roku szkolnym 2007/2008 skorzystało ponad 12 tys. placówek oświatowych oraz blisko 2,2 mln uczniów, natomiast w roku szkolnym 2008/2009 – ponad 14 tys. placówek oświatowych oraz blisko 2,4 mln uczniów,
 - dopłaty do zużycia do siewu lub sadzenia materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany zbóż, ziemniaków i roślin strączkowych w ramach pomocy de minimis w rolnictwie – 66,8 mln zł,
 - wsparcie rynku produktów pszczelich – na realizację działań prowadzonych w ramach Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa, związanych głównie z odbudową pogłowia rodzin pszczelich oraz przeciwdziałaniem warrozie wypłacono 14,9 mln zł,
 - wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych; w ramach 5. programów promujących rolnictwo ekologiczne i produkty pochodzące z upraw metodami ekologicznymi, jak również rynki: mięsa, mleka oraz miodu – wypłacono 13 mln zł),
 - dopłaty do zakupu masła przez instytucje i organizacje niedochodowe – 146 tys. zł.

W ramach wsparcia popytu wewnętrznego w 2008 r. Agencja wydatkowała ogółem 415,2 mln zł;

- d) **dopłaty do prywatnego przechowywania wieprzowiny** – wydatki z tego tytułu wyniosły 9,2 mln zł;
- e) **dopłaty do produkcji i przetwórstwa:**
 - skrobi ziemniaczanej,
 - suszu paszowego,
 - słomy lnianej i konopnej na włókno.

Łączne dopłaty w ramach tych działań wyniosły 10,3 mln zł;

- f) **interwencyjny zakup i sprzedaż** – na zwrot kosztów transportu w ramach interwencyjnej sprzedaży pszenicy zakupionej w poprzednich latach wydatkowano 1,8 mln zł.

Po raz pierwszy w 2008 r. rolnicy, którzy założyli plantacje wieloletnich roślin energetycznych, uzyskali z ARR na ten cel wsparcie finansowe w wysokości 3,4 mln zł.

Agencja w 2008 r. opracowała także Krajowy Program Restrukturyzacji, na realizację którego Komisja Europejska przyznała Polsce 34,4 mln euro. Głównym celem programu jest wsparcie finansowe rozwiązań alternatywnych w stosunku do uprawy buraka cukrowego i produkcji cukru na terenach gmin objętych restrukturyzacją przemysłu cukrowniczego. Program będzie realizowany do końca września 2011 r.

W 2008 r. Agencja prowadziła również przygotowania do utworzenia 9 funduszy promocji następujących produktów rolno-żywnościowych: mleka, mięsa wieprzowego, wołowego, końskiego, owczego oraz drobiowego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw oraz ryb. Fundusze te mają na celu promowanie i wspieranie wzrostu spożycia polskich produktów rolno-spożywczych na rynku krajowym, unijnym oraz rynkach krajów nienależących do UE.

Ponadto ARR rozpoczęła w 2008 r. prace nad wdrożeniem od roku szkolnego 2009/2010 programu „Owoce w szkole”. Najważniejszym jego zadaniem jest zmiana nawyków żywieniowych dzieci i młodzieży (poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie) oraz odwrócenie spadkowej tendencji konsumpcji owoców i warzyw w UE.

Agencja prowadziła również działania informacyjne i wydawnicze, mają na celu poszerzanie wiedzy uczestników rynku rolno-żywnościowego w Polsce nt. możliwości udziału w realizacji mechanizmów administrowanych przez ARR.

W 2008 r. ARR wypłaciła beneficjentom mechanizmów blisko 1,2 mld zł. Kwota ta przewyższyła o ponad 25% wydatki poniesione w 2007 r. Najwyższy udział w wydatkach stanowiły refundacje wywozowe (34%) oraz płatności uzupełniające (28%). Od akcesji Polski do UE do 31 grudnia 2008 r., w ramach administrowania mechanizmami, Agencja wydatkowała blisko 5,2 mld zł. Najwyższe wsparcie odnotowano na rynkach: cukru (33%), tytoniu (18%), zbóż (17%) oraz mleka (13%).

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH

Agencja Nieruchomości Rolnych jest instytucją reprezentującą Skarb Państwa w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie. Do połowy lipca 2003 r. działała pod nazwą Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, którą powołano w październiku 1991 r. Nieruchomości przejęte przez Agencję, głównie po zlikwidowanych państwowych gospodarstwach rolnych oraz z Państwowego Funduszu Ziemi, tworzą Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP).

Agencja działa na zasadach samofinansowania (tj. nie otrzymuje dotacji budżetowych na swoje utrzymanie i funkcjonowanie). Koszty przejmowania do Zasobu nieruchomości Skarbu Państwa, ich restrukturyzacji, przygotowania do rozdysponowania (np. prac geodezyjnych, zakładania ksiąg wieczystych, ogłoszeń o przetargach), zabezpieczenia obiektów zabytkowych, utrzymywania majątku nieprodukcyjnego (np. dużej części mieszkań) itp., a także swego utrzymania Agencja w całości pokrywa z przychodów uzyskiwanych z działalności statutowej. Co więcej, począwszy od 2004 r. Agencja odprowadza do budżetu państwa kwotę wynikającą z różnicy między wpływami uzyskanymi z gospodarowania mieniem Zasobu w danym roku obrotowym, a środkami wydatkowanymi na realizację ustawowych zadań. Wpłaty Agencji z tego tytułu do budżetu państwa wyniosły ponad 3,3 mld zł.

Wykonując zapisy ustawowe i wynikające z innych przepisów Agencja realizuje zadania w zakresie:

1. tworzenia oraz poprawy struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych;
2. tworzenia warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa;
3. restrukturyzacji oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze;
4. obrotu nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa użytkowanymi na cele rolne;
5. administrowania zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne;
6. zabezpieczenia majątku Skarbu Państwa;
7. inicjowania prac urzędniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa oraz popierania organizowania na gruntach Skarbu Państwa prywatnych gospodarstw rolnych.

Agencja realizuje również zadania określone odrębnymi przepisami, a w szczególności przepisami o kształtowaniu ustroju rolnego oraz przepisami o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Planowane jest także uczestnictwo Agencji w realizacji „ustawy reprivatyzacyjnej”. Na ten cel przewiduje się przeznaczyć wpływy ze sprzedaży co najmniej 500 tys. ha, tj. – mając na uwadze dzisiejsze ceny za grunty rolne – kwotę co

najmniej 5–6 mld zł. Realizacja roszczeń zabużańskich i reprivatyzacyjnych oznacza, że Skarb Państwa powinien dysponować zasobem ok. 1 mln ha. W przeciwnym razie, realizacja zobowiązań w tym zakresie musiałaby następować z budżetu państwa.

Agencja przejęła do Zasobu 4,7 mln ha gruntów. Poza gruntami do Zasobu przejęty został także (głównie z ppgr) inny majątek o wartości księgowej 8,6 mld zł. Agencja przejęła również zobowiązania byłych ppgr w stosunku do około 30 tys. podmiotów, w łącznej kwocie blisko 2 mld zł, w tym głównie (887,4 mln zł – ok. 45 proc.) z tytułu zaciągniętych i niespłaconych kredytów i pożyczek. Zobowiązania te zostały w całości uregulowane z wpływów z prywatyzacji.

W rzeczowej strukturze przejętego majątku trwałego dominującą pozycję zajmowały budynki i budowle. Obok budynków gospodarczych, służących bezpośrednio produkcji rolniczej, Agencja przejęła także 336,2 tys. mieszkań, wraz z towarzyszącą infrastrukturą (kotłownie, hydroformnie, oczyszczalnie ścieków itp.), jak również obiekty przemysłu rolno-przetwórczego, handlowe i usługowe, w tym m.in.: 858 gorzelni, winiarni i browarów, 269 masarni i rzeźni, 898 suszarni zbóż i zielonek, 717 mieszalni pasz, 31 młynów i kaszarni, 75 chłodni, a także 415 sklepów, 147 hoteli, zajazdów, restauracji i barów, 672 obiekty o charakterze socjalnym, kulturalnym i sportowym.

Podstawowymi kierunkami rozdysponowywania nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu WRSP są sprzedaż i dzierżawa, realizowane głównie w trybie przetargów publicznych, których łącznie przeprowadzono około 680 tysięcy, lub przetargów ograniczonych skierowanych do określonej kategorii uprawnionych osób (np. rolników indywidualnych zamierzających powiększyć własne gospodarstwa rodzinne). Od połowy 1999 r. tj. od momentu zaistnienia formy przetargów ograniczonych ogłoszono ich około 20 tysięcy.

Łącznie, do końca czerwca 2009 r. Agencja sprzedała 1.877 tys. ha, głównie (62 proc.) w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, pomorskim, dolnośląskim i lubuskim, co wynika z wspomnianego już rozkładu terytorialnego nieruchomości Zasobu WRSP.

Należy zauważyć, że w transakcjach sprzedaży gruntów rolnych organizowanych przez Agencję po roku 2001 obserwuje się systematyczny wzrost ceny [Rys. 1]. Jeżeli w roku 2001 uzyskano średnią cenę za 1 ha w wysokości 3414 zł, to już w roku 2004 wyniosła ona 4682 zł, w 2005 r. – 5607 zł, w 2006 r. – 7374 zł, w 2007 r. – 9773 zł oraz w 2008 r. – 12 540 zł. W 2009 r. ceny sprzedaży gruntów rolnych Zasobu utrzymują tendencję wzrostową, osiągając w I kwartale poziom 13 660 zł za 1 ha.

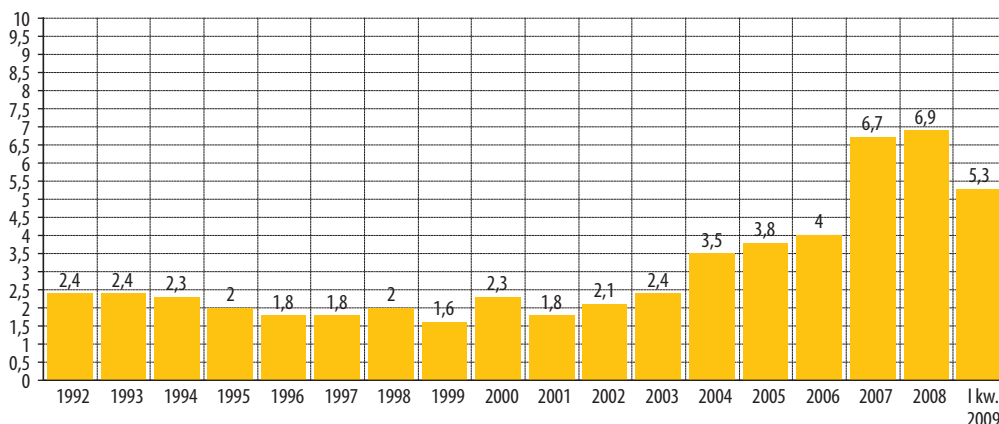
Niezależnie od sprzedaży, od początku działania, Agencja trwale rozdysponowała około 495 tys. ha, w tym m.in. przekazała 147 tys. ha Lasom Państwowym, 48 tys. ha jednostkom samorządu terytorialnego, ok. 84 tys. ha kościelnym osobom prawnym różnych wyznań, ok. 134 tys. ha przekazano regionalnym zarządom gospodarki wodnej (grunty pod jeziorami o wodach płynących), blisko 16 tys. ha przekazano aportami do spółek. Innym uprawnionym podmiotom oraz w pozostałych formach (przekształcenie prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, scalanie i wymiana gruntów, zniesienie współwłasności itp.) rozdysponowano łącznie 66 tys. ha.

Jednym z czynników hamujących proces sprzedaży są roszczenia reprivatyzacyjne. Do Agencji wpłynęły w tej sprawie 2 634 wnioski dotyczące ok. 500 tys. ha gruntów Zasobu WRSP. Są województwa gdzie udział roszczeń w stanie posiadania Zasobu jest bardzo wysoki i wynosi ponad 65 proc., np. woj. wielkopolskie, woj. kujawsko-pomorskie.

Obecnie (stan na koniec czerwca 2009 r.) w Zasobie WRSP znajduje się około 2,3 mln ha, z czego około 1,76 mln ha – w dzierżawie. W trwałym zarządzie i wieczystym użytkowaniu znajduje się 90 tys. ha. Ponadto w ewidencji Zasobu znajduje się 144 tys. ha „gruntów obcych”, w tym ok. 140 tys. ha „jezior o wodach płynących”, które są sukcesywnie przekazywane podmiotom uprawnionym w trybie przepisów ustawy *Prawo wodne*. Dodatkowo Agencja posiada w Zasobie ok. 70 000 ha gruntów o charakterze nierolnym. Wśród nich są bardzo atrakcyjne grunty inwestycyjne i budowlane w okolicach większych i średnich miast.

Dla umów dzierżawy zawieranych w 2008 r. przez ANR przeciętny czynsz dzierżawny wyniósł (w równowartości pszenicy) 6,9 dt pszenicy za 1 ha. W latach ubiegłych czynsz dzierżawny za 1 ha gruntów dzierżawionych z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa wynosił odpowiednio: 2004 r. – 3,5 dt, 2005 r. – 3,8 dt, 2006 r. – 4,0 dt, 2007 – 6,7 dt.

Ryc. Średni czynsz dzierżawny od gruntów rolnych dla umów zawieranych przez ANR w latach 1992 – I kw. 2009 r. (w dt/pszenicy za 1 ha)

Źródło: dane ANR.

W I kwartale 2009 r. czynsz dla nowo zawieranych umów ustabilizował się na poziomie 5,3 dt pszenicy za 1 ha. W tym okresie Agencja wydzierżawiła nieruchomości o powierzchni 5 800 ha podpisując 367 umów. W ostatnim czasie odnotowuje się spadek zainteresowania wydzierżawianiem gruntów.

Aktualnie do rozdysponowania pozostaje 315,5 tys. ha gruntów, sukcesywnie przygotowywanych do sprzedaży lub dzierżawy. Część gruntów kwalifikuje się do zagospodarowania innego niż rolnicze, w tym pod zalesienie lub na cele inwestycyjne. Szacunek możliwych kierunków przeznaczenia gruntów nierozdysponowanych wskazuje, że do zagospodarowania rolniczego kwalifikowało się 215 tys. ha (65%). W tej powierzchni około 15% stanowiły jednak wieloletnie odłogi.

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją ubezpieczenia społecznego realizującą, odrębny od powszechnego, system ubezpieczenia społecznego dla rolników na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm.). Prezes KRUS jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi. Zadania KRUS obejmują:

- obsługę rolników i osób współpracujących z nimi w prowadzeniu działalności rolniczej (małżonka i domowników) w sprawach dotyczących obejmowania ubezpieczeniem i opłacania składek na to ubezpieczenie,
- przyznawanie i wypłatę świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia,
- orzecznictwo lekarskie dla ustalenia prawa ubezpieczonych do świadczeń uzależnionych od całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym lub oceny stanu zdrowia,
- prowadzenie działalności prewencyjnej na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy rolniczej i chorobom zawodowym oraz promocji zdrowia,
- prowadzenie rehabilitacji leczniczej dla osób uprawnionych do świadczeń z KRUS, wykazujących całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, ale rokujących jej odzyskanie w wyniku leczenia i rehabilitacji, albo osób zagrożonych całkowitą niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym.

Wg stanu na koniec 2008 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegało około 1,57 mln osób, a świadczenia emerytalno-rentowe z tego ubezpieczenia pobierało około 1,46 mln osób.

Ponadto KRUS realizuje szereg innych zadań, sukcesywnie zleczanych przez państwo na podstawie odrębnych przepisów. Do tych zadań należy m. innymi:

- obsługa ubezpieczenia zdrowotnego na mocy ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych polegająca m. in. na opłacaniu składek na ubezpieczenie zdrowotne za osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu rolników (finansowane przez budżet państwa) oraz emerytów i rencistów rolnych do Narodowego Funduszu Zdrowia; KRUS obsługuje w tym zakresie ok. 2,9 mln osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym.
- wypłata obywatelskich świadczeń pieniężnych tj. m.in.: kombatanczkich, ryczałtów energetycznych, świadczeń dla byłych żołnierzy-górników, z tytułu tajnego nauczania, dla osób represjonowanych przez III Rzeszę i ZSRR.

Od 2004 r. KRUS uczestniczy w realizacji zadań wynikających z przepisów Rozporządzeń 1408/71 i 574/72 Rady (EWG) o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w krajach członkowskich Unii Europejskiej (EOG i Szwajcarii).

System ubezpieczenia społecznego rolników finansowany jest w oparciu o 3 państwowe fundusze celowe: Fundusz Emerytalno-Rentowy, Fundusz Prewencji i Rehabilitacji oraz Fundusz Administracyjny a także pozabudżetowy Fundusz Składkowy.

Fundusz Emerytalno-Rentowy przeznaczony jest na finansowanie świadczeń emerytalno-rentowych oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników. Fundusz emerytalno-rentowy tworzy się ze składek rolników na ubezpieczenie emerytalno-rentowe oraz dotacji budżetowej. W 2009 r. dotacja ta wynosi około 16 mld zł.

Fundusz Prewencji i Rehabilitacji jest przeznaczony do finansowania działalności KRUS w zakresie prewencji wypadkowej i rehabilitacji leczniczej. Fundusz ten tworzy się z odpisu od funduszu składkowego oraz dotacji budżetowej. W 2009 r. dotacja ta wyniesie 5,5 mln zł.

Fundusz Składkowy jest pozabudżetowym funduszem celowym posiadającym osobowość prawną. Z tego funduszu finansowane są świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Fundusz jest samofinansujący co oznacza, że świadczenia finansowane z tego funduszu związane z ryzykiem wypadku przy pracy rolniczej, choroby i macierzyństwa są całkowicie pokrywane ze składek ubezpieczonych rolników.

Ubezpieczenie społeczne rolników KRUS realizuje w strukturze organizacyjnej, w której funkcjonują: Centrala, oddziały regionalne obejmujące zakresem działania poszczególne województwa oraz placówki terenowe obejmujące zakresem działania obszar kilku gmin. Łącznie KRUS posiada w całym kraju ok. 270 jednostek organizacyjnych.

KRUS jest członkiem największych międzynarodowych stowarzyszeń skupiających instytucje zabezpieczenia społecznego na świecie, w tym: od 1992 roku członkiem ISSA (Międzynarodowego Stowarzyszenia Instytucji Zabezpieczenia Społecznego, skupiającego instytucje ubezpieczeń społecznych z ponad 130 krajów) oraz IAAMRH (Międzynarodowego Stowarzyszenia Medycyny Pracy w Rolnictwie i Ochrony Zdrowia Ludności Wiejskiej), zajmującego się medycyną wsi.

DORADZTWO, OŚWIATA, NAUKA

Doradztwo rolnicze

Doradztwo rolnicze w Polsce obok ośrodków doradztwa rolniczego świadczą: izby rolnicze, prywatne firmy doradcze, stowarzyszenia i fundacje a także osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Podstawowymi jednak instytucjami doradczymi są ośrodki doradztwa rolniczego (klientami ODR jest ponad 630 tysięcy rolników, na ogólną liczbę 680 tys. korzystających z usług doradczych – źródło GUS). Jednostki doradztwa rolniczego prowadzą doradztwo obejmujące działania w zakresie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych oraz wiejskiego gospodarstwa domowego, mające na celu poprawę poziomu dochodów rolniczych oraz podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych, wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a także podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników.

Jednostkami doradztwa, w świetle ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego są Centrum Doradztwa z siedzibą w Brwinowie wraz z trzema oddziałami w: Poznaniu, Krakowie i Radomiu podległe ministrowi

właściwemu ds. rozwoju wsi oraz 16 wojewódzkich ośrodków, podległych właściwym miejscowo sejmikom wojewódzkim.

Realizację zadań ustawowych tych jednostek można określić w trzech obszarach:

- **edukacyjnym:** poprzez prowadzenie, często we współpracy z instytutami i uczelniami rolniczymi programów edukacyjnych,
- **informacyjnym:** poprzez wydawanie czasopism, broszur, ulotek, prowadzenie stron internetowych a także organizację targów, wystaw i konkursów oraz bezpośredni udział w audycjach radiowych i telewizyjnych na szczeblu regionalnym i krajowym,
- **doradczym:** poprzez doradzanie (różne formy – doradztwo indywidualne, grupowe oraz z wykorzystaniem Internetu).

Centrum Doradztwa realizuje natomiast zadania z zakresu doradztwa rolniczego w zakresie:

- 1) przygotowywania i wprowadzania jednolitych sposobów działania ośrodków wojewódzkich w zakresie realizowanych przez nie zadań,
- 2) przygotowywania i przekazywania ośrodkom wojewódzkim materiałów informacyjnych i szkoleniowych, w tym dotyczących pomocy w zakresie działalności gospodarstw rolnych i produkcji rolniczej finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych,
- 3) opracowywania analiz i prognoz w zakresie rozwoju doradztwa rolniczego,
- 4) prowadzenia szkoleń dla pracowników ośrodków wojewódzkich,
- 5) tworzenia i prowadzenia centralnego systemu informacji i baz danych na potrzeby doradztwa,
- 6) koordynacji zadań w zakresie rolnictwa ekologicznego wykonywanych przez ośrodki wojewódzkie.

Centrum wykonuje również zadania w zakresie przeprowadzania, na zasadach określonych w przepisach o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, kontroli w zakresie spełniania przez podmioty warunków dotyczących świadczenia usług doradczych objętych udzieloną akredytacją. Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 wprowadziło wymóg utworzenia systemu doradztwa rolniczego z zakresu dostosowania gospodarstw rolnych do minimalnych wymogów wzajemnej zgodności.

Przepisy dotyczące Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 spowodowały, że usługi doradcze w zakresie poszczególnych działań objętych Programem są świadczone przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje. Daje to gwarancję świadczenia wysokiej jakości usług.

Szkoły rolnicze

Publiczne szkoły rolnicze prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (głównie szczebla powiatowego), a także przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie prowadzi 45 szkół rolniczych, w których kształcą się 14 tys. uczniów i pracuje ok. 1400 nauczycieli. Bazę dydaktyczną do kształcenia praktycznego stanowią szkolne warsztaty i pracownie ćwiczeń praktycznych oraz szkolne gospodarstwa rolne, a także gospodarstwa rolników indywidualnych, ośrodki doradztwa rolniczego, zakłady przetwórstwa spożywczego, placówki gastronomiczno-hotelarskie, rolnicze instytuty naukowe. Szkoły resortowe kształcą w 27 zawodach w takich obszarach, jak: produkcja rolnicza, ogrodnictwo, technika rolnicza, przetwórstwo spożywcze, agrobiznes, kształtowanie krajobrazu, turystyka wiejska, usługi gastronomiczne, rybactwo śródlądowe, weterynaria, inżynieria środowiska i melioracja. Najwięcej uczniów kształcą się w zawodach: technik rolnik – 3844 uczniów i słuchaczy, technik żywienia i gospodarstwa domowego – 2759, technik agrobiznesu – 2225, technik mechanizacji rolnictwa – 1519.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadząc szkoły rolnicze ma możliwość bezpośredniego oddziaływania na jakość i efektywność kształcenia rolniczego, a tym samym kreowania polityki kadrowej dla sektora rolno-spożywczego. Szkoły rolnicze mają wyposażać absolwentów w wiedzę i umiejętności zawodowe umożliwiające im podjęcie pracy w sektorze rolno-usługowym oraz właściwe konkurowanie w warunkach gospodarki wolnorynkowej, a także przygotować do ciągłego podnoszenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Dlatego też Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podejmuje działania aby podległe szkoły rolnicze stały się nowoczesnymi ośrodkami edukacji – centrami kształcenia rolniczego, z dobrym wyposażeniem dydaktycznym i odpowiednio przygotowaną kadrą pedagogiczną, kształcącymi w różnych zawodach w zależności od potrzeb sektora rolno-spożywczego, szeroko oddziałyującymi na środowisko poprzez organizację

różnych form edukacji adresowanych do młodzieży, jak i dorosłych mieszkańców wsi, współpracującymi z różnymi podmiotami działającymi na rzecz edukacji rolniczej, rolnictwa i wsi. W celu pełnej realizacji przyjętych założeń MRiRW podejmuje działania w zakresie: modyfikacji kierunków i treści kształcenia w dostosowaniu do zmieniających się warunków produkcji i życia na wsi, upowszechniania kształcenia modułowego, przygotowania i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych (główną rolę spełnia tu podległa MRiRW placówka doskonalenia nauczycieli – Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie), a także zapewnienia szkołom rolniczym odpowiedniej bazy do kształcenia praktycznego.

Jednostki naukowo-badawcze

W Polsce badaniami naukowymi na rzecz rolnictwa i rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi zajmują się:

- jednostki badawczo-rozwojowe (jbr) w liczbie 14, nad którymi nadzór sprawuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w tym pięć posiada status Państwowego Instytutu Badawczego:
 - Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie – PIB,
 - Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach – PIB,
 - Instytut Weterynarii w Puławach – PIB,
 - Instytut Zootechniki w Balicach k/Krakowa – PIB,
 - Instytut Ochrony Roślin w Poznaniu – PIB,
- szkoły wyższe (z 47 wydziałami) nadzorowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- placówki naukowe w liczbie 9 podległe Polskiej Akademii Nauk, oraz w części jednostki podległe innym resortom (Ministerstwu Środowiska, Ministerstwu Gospodarki i Ministerstwu Zdrowia).

W jednostkach badawczo-rozwojowych nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie realizowanych jest 8 programów wieloletnich, służących monitorowaniu zachodzących zjawisk przekształceń w sektorze rolno-spożywcym i na obszarach wiejskich oraz określaniu standardów jakościowych niezbędnych przy wyznaczaniu kryteriów produkcji bezpiecznej dla konsumenta w rolnictwie i przetwórstwie spożywcym.

Potencjał naukowy zaplecza wspierającego, realizowany proces przemian w sektorze rolno-spożywcym to ponad 6 200 pracowników z tytułami naukowymi, co obrazuje poniższa tabela.

Jest to znaczny potencjał naukowy, który wspiera Wspólną Politykę Rolną.

Środki finansowe na działalność naukowo-badawczą i rozwojową w rolnictwie pochodzą między innymi z dotacji budżetowych, uczestnictwa w międzynarodowych programach współpracy naukowo-technicznej, usług świadczonych dla podmiotów gospodarczych naukowych.

W ramach prac nad procesem dostosowawczym zaplecza naukowo-badawczego resortu rolnictwa do warunków współpracy z partnerami z krajów Unii Europejskiej w Jednostkach Badawczo-Rozwojowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi powstały Centra Doskonałości i Centra Kompetencji:

TABELA 35. Stan osobowy zaplecza naukowo-badawczego w naukach rolniczych

Jednostki naukowe Pracownicy	IBR-y MRiRW	Jedn. Nauk. PAN	JBR-y podległe innym resortom	Uczelnie wyższe	Suma
Pracownicy ogółem:	4 315	621	2 009	10 782	17 727
Profesorowie	152	75	82	1 094	1 407
Naukowcy z tytułem dr hab.	139	38	41	594	812
Naukowcy z tytułem dr	585	135	302	3 011	4 033

- w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – Crop Improvement Centre for Sustainable Agriculture, [CICSA],
- w Morskim Instytucie Rybackim – Centre of Excellence in Marine Fisheries Sciences, [POLMARF],
- w Instytucie Sadownictwa i Kwaciastwa – Research Centre of Excellence in Sustainable Pomology, [PomoCentre],
- w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy – Protection of Land and Water Quality and Sustainable Development of Rural Areas, [PROLAND],
- w Instytucie Budownictwa Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa – Renewable Energy Centre of Excellence and Competence in Poland, [RECEPOL],
- w Instytucie Roślin i Przetworów Zielarskich – Medical plants in nutrition and medicine – a step towards integration engineering with European standards, [MEDNAM],
- w Instytucie Budownictwa Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa – Transfer of knowledge in agricultural engineering [TRAGEN].

W Skierniewicach przy Instytucie Sadownictwa i Kwaciastwa ma swoją siedzibę Centrum Zaawansowanych Technologii, którego przyszłe działania mają zdecydowanie poprawić warunki transferu wyników badań do praktyki.

Zaplecze naukowo-badawcze rolnictwa, rynków rolnych i rozwoju wsi aktywnie podjęło współpracę również w ramach 7 Programu Ramowego Unii Europejskiej, a także w ramach Programu ERA – NET i EUROAGRI. Naukowcy z Polski realizują prace koordynujące zadania w ramach Grupy Roboczej, programu badawczego pt.: „Rolnictwo zrównoważone w basenie Morza Bałtyckiego” w ramach Stałego Komitetu ds. Badań Naukowych w Rolnictwie przy Komisji Europejskiej.

Kontynuowane są prace badawcze w ramach utworzonego Wirtualnego Instytutu Zrównoważonego Rolnictwa (WIRZ), który jest ogólnodostępnym, funkcjonującym w czasie rzeczywistym elektronicznym programem informacyjno-badawczym ze stale aktualizowaną bazą danych.

Planowane jest aktywne włączenie środowiska naukowego w prace nad wypełnieniem zadań wynikających z opracowanej przez Komisję Europejską Strategii Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego.

ADRESY INSTYTUCJI ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM

MINISTERSTWO ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI (MRiRW)
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 10 00; +48 22 623 27 50
<http://www.minrol.gov.pl>
e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)
Biuro Informacji i Promocji
00-400 Warszawa, ul. Nowy Świat 6/12
tel./fax +48 22 661 72 72; +48 22 628 93 53
<http://www.arr.gov.pl>
e-mail: tpi@arr.gov.pl

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI
I MODERNIZACJI ROLNICTWA (ARiMR)
00-175 Warszawa, Al. Jana Pawła II 70
tel./fax +48 22 318 53 30; +48 22 318 42 20
<http://www.arimr.gov.pl>
e-mail: info@arimr.gov.pl

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI
ROLNYCH (ANR)
00-215 Warszawa, ul. Dolańskiego 2
tel./fax +48 22 635 80 09; +48 22 635 00 60
<http://www.anr.gov.pl>
e-mail: anr@anr.gov.pl

FUNDACJA PROGRAMÓW POMOCY
DLA ROLNICTWA (FAPA)
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 16 03; +48 22 623 19 09
<http://www.fapa.com.pl>
e-mail: fapa@fapa.com.pl

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA
SPOŁECZNEGO (KRUS)
00-608 Warszawa, Al. Niepodległości 190
tel./fax +48 22 592 65 90; +48 22 825 95 97
<http://www.krus.gov.pl>
e-mail: centrala@krus.gov.pl

GŁÓWNY INSPEKTORAT JAKOŚCI
HANDLOWEJ ARTYKUŁÓW ROLNO-
-SPOŻYWCZYCH (GIJHARS)
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 29 00; +48 22 623 29 98
<http://www.ijhar-s.gov.pl>
e-mail: sekretariat@ijhar-s.gov.pl

INSPEKCJA WETERYNARYJNA
GŁÓWNY INSPEKTORAT
WETERYNARII (GIW)
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 20 88; +48 22 623 14 08
<http://www.wetgiw.gov.pl>
e-mail: wet@wetgiw.gov.pl

PAŃSTWOWA INSPEKCJA OCHRONY
ROŚLIN I NASIENICTWA (PIORIN)
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 23 02; +48 22 623 23 04
<http://www.piorin.gov.pl>
e-mail: gi@piorin.gov.pl

CENTRUM DORADZTWA
ROLNICZEGO W BRWINOWIE
05-840 Brwinów, ul. Pszczelińska 99
tel./fax +48 22 729 66 34 (38); +48 22 729 72 91
<http://www.cdr.gov.pl>
e-mail: brwinow_sekretariat@cdr.gov.pl

KRAJOWA RADA IZB ROLNICZYCH
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax +48 22 623 21 65; +48 22 623 11 55
<http://www.krir.republika.pl>
e-mail: krir@z.pl

KRAJOWY ZWIĄZEK ROLNIKÓW,
KÓŁEK I ORGANIZACJI
ROLNICZYCH (KZRKiOR)
00-582 Warszawa, Al. Sucha 16/42
tel./fax +48 22 827 75 55; +48 22 827 30 01
<http://www.kolkarolnicze.pl>
e-mail: biuro@kolkarolnicze.pl

